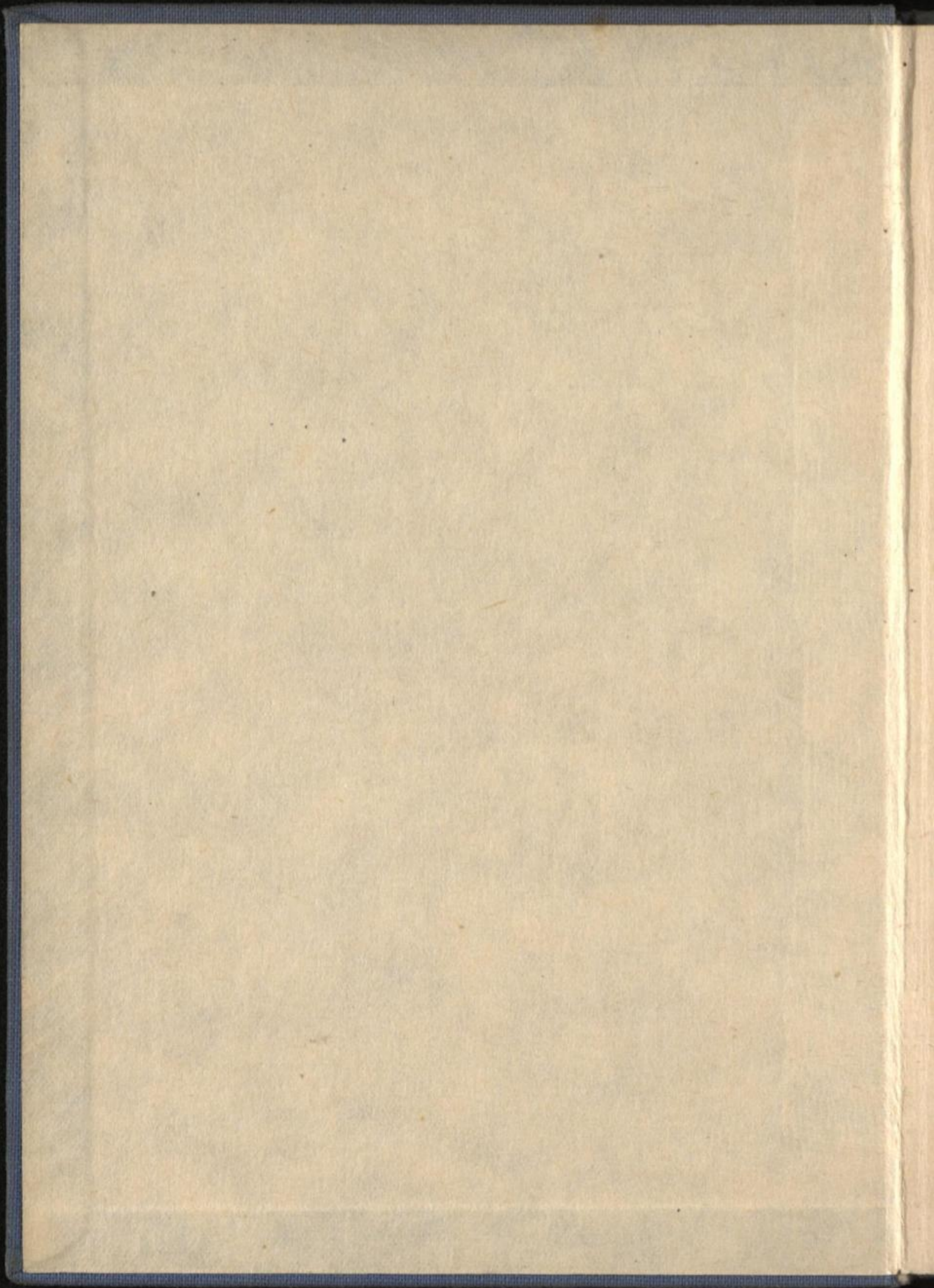

P. ROMUALD DOMAŠKA:
S W O B O D N I

k

Wydawnictwo Literackie
Lwów 1937

Całość

Ronald Demuska

SWOBODNI

Powieść
epicko-romanowa

Wydawnictwo Literackie

ul. Krakowska 12, 31-115 Lwów, Polska

SERBSKA LUDOWA KNIHOWNJA
WUDAWA NAKŁAD SERBSKICH NOWIN

Čo. 28

P. Romuald Domaška:

SWOBODNI

Powědančko
z našeho časa

4/8-3128

W Budyšinje 1935

Ćišćał a nakładował dr. J. Cyž w Budyšinje.

1911
SERBISKA LJUDNA KNJIZOVNA
KRAJEVSKA UPRAVA
KRAJEVSKA UPRAVA

Číslo 28

R. Romuald Domaski

SWOBODNI

Powěšeno
z r. 1872

W. Budyšin 1872

W. Budyšin 1872

I.

W Mužowje před swojej kowańnju stoji kowař Handrij a zhladuje ze spodobanjom na knježskeho, krošateho konja, kotrehož je runje wobkował. Nješćerpliwje přestupuje kón a mócnje wustorkuje z nózdraw bělu paru, kiž so blyšći kaž běla mróčalka w zymnym powětre. Woheń sapa jemu ze swětleju wočow a zwěrjo kořsa pyšnje krasnu hlójkku, zo hriwy jenož tak zalětuja. Spłóšiwje zhladuje na kowarja, kiž tu stoji kaž hobr, tež w zymje jenož w kholowach, w kožanej fali a w košli, kotrejež rukawy su nutř zwuhorawane, zo by do faldkow škrička zlećawši, njezapaliła. Kaž wobličo načorne wotkura, tak rucy wot džěla, ale na nimaj wustupuja wurjadnje sylne muskle, kiž wobswědčeja, zo tež kón začuwa, hdyž jeho z ruku přimnje. Wjesele a spokojnje zhladujetej swětlej, wot wohenja šcerwjennjenej woči, kotrejež swětlość začěmnjeja čorne brjowki, dołhe a huste kaž seršćowa ščětkka. Ze swojej šěrokej, wulkej hłowu, kiž je z kožanej čapku přikryta, kiwa, bjez teho, zo by čapku zejmował, knježskemu služownikej, hdyž so z konjom wotsaluje ani so njepodzakowawši za džělo, ani so njeprašejo za plaćiznu.

Runje přikhadža khudy šewc ze wsy njeso namažkanej, wotrjebanej podkowje, zo by krošik za njej dostał prajo so smějicy: „Hdy by pola mje tež takle było, kaž pola tebje. Ja klepam a klepam a za hodzi-

nu zaslužam někajki gróš, ty pak biješ: feńk, feńk, a džesaty raz je hižo groš. A kupuješ stare podkowy za krošik, popališ je we wohenju, poklepaš a předawaš je knjezej za toleř. Abo je ći služownik samo złotak dał? Powěda džěn so, zo knjezykojo wušiknym kowarjam za wobkowanje jich lubuškow husto ze złotymi plaća.“

Kaž by so zahrimalo, tak so kowař zasmja, a hdyž bě so trochu změrował, rjekny: „Tón a ze zlotom plaćić! Knjeza činić wšak rozumi. Konja zaplaćich ja a wón na nim jěcha. A hdyž mojeho konja wobkowach, njetrjeba wón tola ničo plaćić. To tola kóždy zrozumi, znajmjeńša kóždy knjezyk, přetož kóždy poddan dyrbi z wjeselosću knjezej ruku košić, hdyž tón něšto wot njeho sebi požada. Abo myslíš ty hinak, šewco?“

„Myslu, zo su roboty dawno zběhnjene. Nichtó njeje wjacy winowaty, knjezej darmo džělać. Dyrbi nam runje za džělo tak zaplaćić, kaž kóždy druhi. Wšak smy swobodni!“

„Swobodni, ty praješ! Džakuju so za tajku swobodu. Prajić a napisać so wjele hodži, tola našu swobodu móže sroka na wopuši wotnjesc. Směš ty swobodnje twoju khěžku z polom a z łuku předać? Knjez ma prawo abo njeprawo předkupstwa a jemu dyrbiš wšitko najprjedy poskićić. Wón honi džiwinu na našich honach a my dyrbimy přihladować, kak nam naše sywy tepta, kak našu zwěrinu potřela, kak dawa sebi ju pjec a kak ju muka při škleńcy slódkeho wina. A ty powědaš: My smy swobodni!? Ně, ja prajam: njewólnicy knjezowi smy a ničo druge, mój luby šewco! Nětko řeč ty!“

„To wšak maš prawje, to dyrbju prajić. Ale što chce čłowjek činić? Prajiš něšto přećiwo knježstwu,

hnydom tam dobry přećel, kiž chce so knjezej lišćić, to donjese. A potom běda tebi! Nichtó z dwora njeda sebi žane črije a škórnje pola tebje wjacy plać — nowe sebi tak hižo pola wjesneho šewca nje-
dadža džělać, ale kupuja tajki „praskot“ w městach — a sedziš tu ze žonu a z džěćimi z hlódnym brju-
chom. Dyrbiš dołho pola knjeza po kolenomaj la-
zyć, prjedy hač so nad tobu smili.“

„Tak widziš, kak swobodni smy! Knjez je knjez, byrnjež zlamaneho feńka w kapsy njeměł.“

„Nó, pjenjezy same drje tola knjeza nječinja“, znapřećiwi šewc, „to by někotryžkuli židzik wulki knjez był, dokelž ma wjacy hač samo kralojo. Ale tajkich bohačkow tola nichtó za woprawdžitych knjezow nima, ale skerje za njenasytnych wudrě-
warjow.“

„To so wě, šewco, něšto wjacy hač roztorhane škórnje platać k tomu słuša, zo by knjeza hrał; to dyrbiš tež něšto jowle měć“ — při tym pokaza kowař na swoje čolo — „ale maš jasnu hłowu ze złotej krónu, to budžeja wšudžom před tobu so kłonić a ponižnje tebi słužić.“

„Tomu njerozumju. Jasnu hłowu drje naš knjez ma, ale ty sam praji, zo je khudy kaž cyrkwinska myš, a tola ma jeho kóždy za woprawdžiteho knjeza. Słuša k tomu najskěrje hišće něšto wjacy. Wšak ludžo tež prajeja, zo maš ty wjele pjenjez, a swětla hłowa chceš tež być, a tola wostanješ kowař, byrnjež tež na knjezowym, abo kaž ty praješ, na svojim konju jěchał.“

„Tak rěćeć móže jenož někajka šewska duša. Bych drje mohł ze štyrjomi jězdzić a sej syłu služob-
nikow dźeržeć. Ale wot młodosće sym był nje-
přećel knjezow. — Ale to drje dožiwiš, zo moja

džowka Hańža budže hnadna knjeni. Dach ju po smjerći mojej njeboćičkeje w najwosebnišich wustawach, hdžež běchu jenož hrabinki a princesny, wukublač, a štož zamoženje nastupa, přesahuje někotrehožkuli zemjana.“

„Nó, džakowano Bohu, je twoja Hańža při wšěm wosebnym wukublanju wostala dobra, ponižna holčka, kiž nima žanych hordych mysličkow we hłowje kaž jeje nan.“

Kowař pozběže na šewca hrožo ruku. Ale šewc kaž by to njewidzał, džeše dale: „A myslu, zo móžu hišće wjele wolaceje kože na poduše rozrězać a při klepać, prjedy hač žadyn prync abo hrabja přińdže prosyc wo ruku twojeje Hańže. Budže však wjesoła, hdyž snano wučer abo hajnik sej po nju přińdže.“

„Njedziwam so, zo tomu njerozumiš. To by dziw byl, hdy by to zapřimnył. Ale bachtamoj tu kaž starej žonje. Wječor we wosmich je pola nas zhromadźizna. Njezabudź na to! — Tu maš swój krošik za podkowje a khodź w Božim mjenje!“

„A tež ty, a Bóh žohnuj twoje džělo!“ wotmołwi jemu šewc wotkhadžejo.

Kowař wróci so do kowařnje, čahaše za ručnicu, zo by z měchawu woheń rozduł, a hdyž tutón mócnje syčeše, njewědžeše mištr, čehodla je to činił. Kóždy raz, hdyž něchtó z hrodu k njemu přińdže, a byrnjež to byl čeladnik a samo jenož knježski kón, nadpadowachu jeho dziwne myslički, kotrymž so wobróc njemóžeše. Wulka žadosć krjudowaše jeho, zo by so jeho krej změšala ze zemjanskej. Móžeše však sebi z dobrym swědomjom prajić, zo nježada to tak jara sam za so, ale za swoje potomnistwo. Za swoju wosobu njebě wulki přećel tych, wo kotrychž

mysleše, zo wjacy plaća, hač wón. Kowař bě nazhoni-
ty čłowjek, bě jako rjemjeslniski pomocnik wjele pu-
ćował, bě lěta dolho w Americy — abo kaž by sam
prajił — w kraju swobody přebywał a tam
sebi wulke zamoženje nahromadził. Bě wunamakał,
kak móže so wocl wosebje skrućić. Sam wšak nje-
móžeše swoje potajnstwo zwužitkować, tuž je za
dobry pjenjz předa. Z tutym zamoženjom wróći so
zaso do swojeje domizny, dokelž žadosć za njej bě
tak móčna w nim, zo njezamó so jej spjećić.

Wjesnjenjo a wokolina bě wćipna zhonić, kelko
kowař ma, zhódowachu, hač ma milion, ale kowař
mjelčeše kruće. Nikomu to ženje njepřeradzi. Tola,
kotřiž jeho tak pohódnosćachu, běchu jara blisko
k prawdze. Kowař sam pak wukonješe ze wšej pil-
nosću swoje rjemjesło, kaž by dyrbjał z njeho so
žiwić. Plaćizny za džělo běchu drje pola njeho
powšitkownje tajke, kajkež pola druhich kowarjow.
Rozdžěl činješe mjez tajkimi, kiž móžachu a mjez
tajkimi, kiž nochcychu, a mjez tajkimi, kiž njemó-
žachu plaćić. Poslednim džělaše darmo, ale z wumě-
njenjom, zo wo tym mjelčachu. Přińdže pak něchtó,
kiž móžeše plaćić, ale so wot teho wotwlakowaše a
činješe, kaž by rjemjeslnik k tomu był, zo drje by za
druhich džělał a za to so hišće měł džakować, zo
smě to darmo činić, tak sta so to jenož jónu. Kowař
Handrij wudžěla wěc, kaž bě skazana, na přińdže:
podkowu. Hdyž sebi skazaćel po wěc přińdže, po-
kaza jemu ju Handrij, potom pak železo rozlama,
kaž drjewjany kiješk a čisny tajkemu potłóčowarjej
džělaćerjow k nohomaj prajo: „Tu maš, zlěp sebi
to sam hromadu!“

Přińdže khudy žiwnosćeř abo mały khěžkař a
skoržeše, zo je jemu kruwa abo koza padla, Handrij

rjekny: „Za tři dny móžeš zaso přińć.“ Mjez tym so Handrij derje wobhoni, hač je nuzu ćěrpjacy sprawny a pomocy hódny, hač je pičk abo hračk. Hdyž dobre wo nim nazhoni, potom bě wěste, zo kowař jemu požadane pjenjezy nasadza prajo: „Tu maš, pismow žanych njetrjebam. Sy sprawny, tak mi wróćiš kaž budžeš móc. Danje nježadam. Sy-li jebak, njepřestup wjacy mój próh; hewak bych ći kosće rozmjatł, zo by je dyrbjał w brěmješku domoj njesć.“ Khudemu pak ronjachu so sylzy horceho džaka po licomaj, hdyž z poskićenej pomocu so wotsaleše. Sylzy pak kapachu na kowarjowu zemju a wopłodžachu ju, zo wona přinjese jemu stotory plód. Slo wjanam pak je słowo swjate a tuž njeměješe Handrij z toho žaneje škody, zo tak činješe.

Wšelacy, kiž Handrija dokładnje njeznajachu, postorkowachu so na jeho řečach. Kowař wosta tež při swojej řeči kowař. Řečeše raznje, kaž by z ćežkim klepakom na nakowu klepał. Mnozy tohodla prajachu, zo je wón socialny demokrata, wězo bjez prawa. Kowař pak so mało wo to staraše, što ludžo wo nim řeča. Jemu dosahaše, zo jeho swěrnici k njemu přikhadžachu, na jeho słowa posłuchachu a je za dobre spóznowachu. Njebě jeho wašnje, zo by w korčmach a w zjawnych zhromadžiznach wustupował z dołhimi řečemi a šćipatymi wurěčowanjami. Měješe přinarodženy dar, zo hnydom slabu řečnikowu stronku spózna, tam dyri z někotrymi raznymi słowami a napřećiwnik dyrbješe mjelčeć. A zo bě we swobodnym kraju Americy pobyl a tam hinaše wěcy nazhonił hač pola „nas“, kaž by prajił, z tym doby sebi wobdžiwanje, kotrež wědžeše w běhu lět přeco bóle a bóle přisporjeć. Tuž ći, kotrychž jako svojich bjesadnikow za hódnych spózna, sebi wjele na to być zdachu a radži k njemu přikhadžachu.

Tak so tež džensa wječor wšitcy „socialdemokra-
ci“, kaž jich lud mjenowaše, pola kowarja zeń-
džechu bjez wulkeho přeprošowanja. Při tutych
zhromadźiznach njebě ani předsydy, ani zapiso-
warja, ani pokładnika, ně, wšitcy čujachu so jako
dobri susodža, kiž po napinacym džěle rad kusk
wječor pobjesaduja a sebi najwažniše abo najzaji-
mawše podawki swěta rozpowěduja. Sedzachu tu
wokoło wulkeho, burskeho blida z lipoweho, sněh-
běleho drjewa nimo kowarja a šewca, wšitcy z čapku
na hłowje, zapróšeny młynk, suchi krawc, wuhlad-
kowany łazeńk (truhař) a posmějkowaty překupc,
kiž zastarowaše cyłu wulku wjes z kisałom, z myd-
łom, z jerjemi a z druhimi k žiwjenju potřebnymi
wěcami; měješe džěn na descy před klamami z něhdy
złotymi pismikami napisane: kolonialne twory en
gros, en detail. Njewědžeše wšak sam, zo to rěka:
w cyłku a po džělbach, ale to tež nchtó wot njeho
nježadaše a tež nic, zo by wšě twory z kolonijow
jemu nadobo předał. Kowař khodžeše k njemu wo-
sebjě po tobak ke kurjenju a k šnupowanju a spo-
kojowaše so z tym, zo by překupc wšě kowarjowe
powědańčka wo cuzych krajach wobkrućał ze słowa-
mi: „Haj, tak to je. Wěm to wot mojich podawarjow
tworow, dokelž wot tam je bjeru, kaž wčera zaso
dostach centnař popjera z Kanady.“ Zo tón pak
tam njerosće ale w druhim kraju, wo to so nchtó
njestaraše a nikomu to tež nješkodžeše.

Łazeńk abo truhař a třihař bě přeswědčeny, zo
jeho powołanje njeje hołe rjemjesło, ale wumjeł-
stwo, kotrež wón z wobdźiwalnej wušiknosću wu-
konja. Po dowuknjenju swjeho rjemjesła bě po
wšelakich městačkach wokoło čahał a sebi běžnu
rěč přiswojił a zdaše sebi na to wjele być, zo „rěči
kaž woda běži“, štož sam husto wobkrućeše. Zna-

ješe pak kowarja. Hdyž tón při najběžnišej rěči kruće na rěčnika pohlada, jemu rěč wjazny a zhubi so kaž woda w pěsku w puscínje.

Młynk njerěčeše wjele, móže być, zo bě proch w młyncy na tom wina. Stajnje kašlowaše, kiwaše z hłowu, hdyž kowař powědaše. Hač chcyše z tym kowarjej přihłosować abo młynski proch ze sebje střasć, to nchtó njewědžeše. Kowař wšak mjenješe, zo jemu přihłosuje a z tym so spokoji. Napřećiwnikow njeměješe rad, kaž krawca, kiž chcyše wšo lěpje wědžeć a rozumić. Čěrpješe drje jeho w swojej bjesadze, dokelž krawc womjelkny kóždy raz, hdyž kowař rozhorjeny rjekny: „Budź změrom, krawco! Što ty rozumiš!“ Při tůtych słowach so krawc dopomni, zo njeje z časnymi kubłami, ale z wulkej črjódu džěćimi žohnowany a zo husto ke kowarjej khodži, zo by jemu z nuzy wupomhał, štož tutón tež kóždy króc zwólniwje sćini.

W tajkej zhromadźiznje so kowař zbožowny čuješe, hdžež kóždy jeho za hódnišeho připózna hač sebje sameho.

Porjad tajkich zhromadźiznow wobstoješe w tym, zo kóždy wupraji najprjedy swoju njespokojnosć z nětćišimi wobstejnosćemi.

„Skoro žaneje wody wjacu w rěcy njeje“, měnješe młynk, „njedyrbjało so knježeřstwo wo nju postarać? Tak daloko přińdže, zo dyrbju z hlodom wumřěć.“

„Tak zle drje hišće njebudže“, měni kowař so smějkotajo, „w młyncy so přeco próši. Tón džiw chcył tola widžeć, zo młynk z hlodom mrěje.“

„Přińdź sam pohladać, hdyž njewěřiš, hač so při tak nizkej wodze mlěć hodži.“

„Młynko, to so mi šewcej wjele hubjeńšo dže. Maš znamjeńša přeco džěla dosć. Ale ja! W lěce

wšo bosy khodži. Tak žane wobuće njeroztorhaja a ja njetrjebam žane płatać, ale jěsć tež njetrjebam.“

„Nó, što ty! Khodžiš w lěće sobu na twary, zo by tam pomhał a z tym sebi zasłužeš dosć. Što dyrbbju to ja khudy krawc prajić? Hdyž něchtó něšto k přešiću přinjese — płataja sebi ludžo sami — to nchtó na to njepomysli, zo by mi zapłaćił. Maja to za swoje prawo, zo móžeja krawcej dolžni wostać.“

„Ludźička, što dyrbbju to ja hakle rjec. Kóždy so sam truha, jenož kowař a klamař nic. A włosy tři- haja sebi jedyn druhemu z konjacymi nožicami. Hdy njeby to piplenje z tymi klankami było, tak mohł do měsačka hladać a do črjewow suki wjazać.“

„Hdyž wšitcy skorža, tak ja njecham to činić, byrnjež wjacy winy měł, hač wšitcy druzy. Za drohe pjenjezy wobstaruju twory ze wšěch pječ — abo je jich šěsć — dželow swěta a rozpředawam je ludžom. Ale hdyž je měsac wokoło, je pokładnja prózdna. Twory chce kóždy měć, ale pjenjezy nchtó nje- přinjese, khiba kowař a młynk a tu a tam něchtó. Chcedža měć napisane do knižkow. Ale to by husto runje tak dobre było, hdy bych do wuhenja na- pisał. Nchtó njewěri, kak hubjenje džensa lud płaci. To je žalosć!“

Wo płaciznach za ćelata, swinje, wowcy a ho- wjazy skót zředka něšto naspomnichu, dokelž tu nchtó z ratarjow njebě. Skěrje so rozrěčowachu wo drobnym skoće, wosebje wo hołbjach. Při tutej roz- mołwje nasta husćišo khutna zwada, wosebje hdyž jedyn druhého hołbje hanješe a ponižowaše. Na- přećiwnicy pyrjachu so z hněwom, krej jim mjez woči stupaše, zo běchu čerwjeni kaž raki, pjerjechu

z pjasćemi wo blido, zo bychu swoje słowa čim bóle wobkručili a jim wjetši přizwuk dali. Njebě druhdy samo kowarjej lohko rozčerćenych změrować. Hdyž běchu wjesne nowinki hač do poslednjeje kapki do-
wučerpane a tón abo tamón, — kotryž bě runje na rjedže — hódnje přewochlowany, tak so pozběhny jich duch k wyšinam, zo bychu so z polityku zabě-
rali. Hdyž so hižo při rozmolwach wo hołbjach přezjenosć docpěć njehodžeše, tak bě to při politycy docyła njemóžne. Tu plaćeše słowo stareho mu-
drocha: Kelkož hłowow, telko mēnjenjow. Wšitcy so přikhilachu demokratam; běchu přeswědčeni, zo ma lud knježić. Ale na kajke wašnje ma so to stać, bě hódnačko, kotrež kóždy hinak zhódawaše. Při tutech rozrěčowanjach pokazowachu so tajke sepje mudrosće a tak překlepane hlójčki, zo dyrbyeše so jara wobžarować, zo tući mužojo njesedžachu na ministerskich stolach, ale jenož na všednych drje-
wjanych stólčkach, dokelž woni bychu ze swojej mudrosću za krótki čas cyły kraj wozbožili. Cyły lud dyrbjał tohodla najwjetši zajim za to měć, a so za srědky postarać, zo njebychu tajke duchowne po-
klady bjeze všeho wužitka so pozhubile.

Kowař wšak so za to postara, zo tute duchowne, krute wojowanja tola swój plód přinjesechu. Wón skónči kóždy raz bjesadu ze słowami: „Wjacy swo-
body trjebamy, wjacy runoprawnosće, kaž w Ame-
ricy ju maja, byrnjež tež tam wšo dospołne njebyło. Njeby so to mohło wotmēnjeć, zo by šewc lěto ba-
ron był a baron jako šewc nam škórnje płatał? A baronowi tři hólcy su wojeřscy wyšcy a pija šam-
pańske, a to najbóle za cuze pjenjezy, njebychu či mohli takle lětko abo dvě w klamach stać a ludžom poslužować a nic přeco komandować?! Prajće, njeje rozumne, štož reču?“

Wšitcy jenohłósnje kiwachu prajicy: „Prawje maš! Tak to wostać njemóže. Dyrbi so přeměnenje stać.“

„Wo tym přichodnje porěčimy, džensa je čas do loža“, měnješe kowař. To bě znamjo, zo bjesadnicy wuklepachu popjeł ze svojich trubkow na podłohu a sebi prajicy „Spi derje“ so domoj podachu. Spokojni, a tola njespokojni.

II.

Nazajtra sedžeše Mužowski barón ze „swětłoweho dwora“ w derje wutepjenej stwě jara spokojny snědajo. Bě so rjenje wuspał a pomazki ze zymnej swinjacej pječenju pokładžene, kotrež khinskemu čajej přikusowaše, słodžachu jemu wubjernje. Na to přinjese jemu služownik, woblečeny módru služownisku drastu z pozłóčanymi kneflemi, wrjosowy měd a něšto zawarjenych jahodow, kotrež mějachu požiwanje mjasneho snědanja spěchować. Knjez barón wukonješe kóždy dzeń tute přenje džěło swojeho dnjowskeho porjada z wulkej kedźbnosću a pilnosću. Wšitke sudobja k jědźi, kaž tež lžicy, nože a widlički dyrbjachu być z ryzy slěbra, hewak hižo knjezej baronej njesłodžeše. Blido dyrbješe ze sněhbělým rubom być přikryte, na kotrymž měješe služownik před wočomaj swojeho knjeza čaj přihotować, dokelž tutón postaji na džesaćinu minuty, kak dołho ma čaj „čahnyć“. Služownik Jan, w najlepších lětach, bě w běhu časa dospołnje dospóznał barónowe přeća a naložki. Wukonješe swoju službu jara khutnje a wobrjadnje. Z tym doby sebi barónowu přikhilnosť. Janowe słowo pola knjeza jara wjele plaćeše, dokelž bě přeswědčeny, zo Jan jemu njesłuži jenož z čělom, ale tež z duchom, zo wón njeby jenož swoje žiwjenje kóždy wokomik za swo-

jeho knjeza dał, ale zo wón tež na ničo njemysli, hač na to, kak by mohł knjeza barona zwjeselić a wokřeć. To drje bě z džěla wěrnno, ale z džěla nic, dokelž połoju swojeje wutroby bě Jan młyńkec Hańcy darił a chcyše jej tež hišće bórzy druhu połoju přewostajić.

Knjez barón stawaše wšědnje khětro pozdže. Snědanje žadaše sebi jako wažne džělo wjele časa. Tak so hižo poł dopołdnja miny, prjedy hač bě knjez baron zwólniwy někoho přijec. Žid Saksel čakaše hižo dlěši čas, prjedy hač dowolnosć dosta, zo móže pola hnadneho knjeza zastupić. Z dołhim přebywanjom w baronowej předestwě so židowa woboz njezmjeńši ale skěrje powjetši, dokelž žid sebi praji: „Čas su pjenjezy; zhubju čas, zhubju pjenjezy!“ Bě wšak pilnje rozmyslował, kak by mohł čas barónej do zličbowanja stajić a bě tohodla sylnje rozmjerzany, zo njebě sebi mohł za to žaneje móžnosće wumyslić. Jan bě tutón wopyt, kotryž měješe baron husćišo česć přijec, swojemu knjezej hakle na kóncu snědanja přizjewił, dokelž derje wědžeše, hdyž tutón słowo Saksel zasłyši, zo jemu potom wjacj njesłodži.

Saksel bě muž w staršich lětach, měješe kałatej, sylzowatej woči, čornu seršcatu brodu. Jeho drasta bě po židowskim wašnju šita, wosebje napadny jeho dołhi plašć, kiž bě sylnje wotnošeny, tak zo so cyły swěćeše. Črije běchu woteptane a džěrawe. Cyła postawa bě tróšku doprědka nazhibnjena, jako by horbata byla. Saksel zastupi, přeješe dobre ranje knjezej barónej a wosta pola duri stojo. Wulki bernardinski pos, kiž k nohomaj swojeho knjeza ležeše, pozběhny so na přenjeje nozy a mórčeše z hlubokim hłosom. Knjez poplaca jemu rjanu hłowu a tak so pos změrowa.

„Knjez baron je mje k sebi skazał a sym tu ho-
džiny dołho čakał při nuznym wobkhodže, njech mi
tohodla z krótkimi słowami praji, što zaso chce.“

Knjez baron so nućeše k posměwkanju prajo:
„Nó, Sakslo, mi so zda, zo sy džensa z lěwej nohu
sebi z loža wulězł. A nuzne maš? Chceš zaso ně-
komu šiju zadžernyć?“

„Njewěm, što chce hnadny knjez z tym prajić.
Mój wobkhod je pócciwu, pomham kóždemu.“

„To so wě, kaž Jakub Esawej, zo jeho wo přenjo-
rodženstwo wobšudzi.“

„Naš wótc Jakub je předał dobry wósmuž za
pláčiznu, kajkuž jemu jeho bratr poskići. Je to něšto
njeprawe? A njejsym tež ja kóždy raz knjezej baro-
nej pomhał, hdyž je mje wo něšto požadał?“

„Ale te procenty, Sakslo! Tola što pomha! Hdyž
maš tak nuzne, tak sčijnmoj to spěšnje. Trjebam za
swojich hólcow džesać tysac hriwnow. Bjez zastawy
mi je njepožčiš, to wěm. Tuž chcemoj hladać, z čim
by so spokojil.“ A knjez baron zhladowaše kruće
na žida.

Ale tón njewurazy kaž hewak, zo pjenjez nima,
zhladowaše měrnje na podłohu, kaž by tam hebrej-
ske pismiki čitał a rjekny: „Ja knjezej baronej nje-
móžu wjacy posłužeć. Sym so všeho wobkhoda
z nim wotrjekł. Tuž sebi njech druhdže po-
moc pyta.“ Z razom so baron, na šěrokim wutyka-
nym stólčku powólnje sedžo, zruna. sčahny khutnje
mjezwočo a swojej swětłej woči na žida zložiwši
rjekny: „Takle sebi zwažiš džensa zo mnu řečeć?
Dostawaš bohaće swoje procenty, njejsym na pje-
nježk hladał, ale žadam přistojne wobkhodne waš-
nje. Tuž řeč, što sebi žadaš za zastawu. Pjenjezy
trjebam hišće džensa. Na wječor sebi mój najstarši
po nje přijěcha.“

„Što bych sebi mohł jako zastawu žadać, hdyž knjezej baronej ničo wjacy njesłuša.“

„Što, mi ničo wjacy njesłuša?“ Baron stany, dołhi, sylny muž, mjezwočo so čerwjjenješe z rozhorjenjom, wupřestrě rucy, kaž by chcył žida wo přimnyć a roztlóčić. Swojemu knjezej na stronje stoješe psyk, mórčo wočakujo wokomik, zo by směł skočić na cuzeho. Ze strachom stupaše Saksel pomalčku wróco k samym durjam. „Nic dale, wostań, widziš, zo mi njewučeknješ. Zwěriš sebi hišće jónu rjec, zo sym na prošerja hotowy?“

„Štož prajich, njeběru wróco. Knjez baron drje wostanje baron, ale jemu njesłuša ani wosrjedk pola ani štom w lěsu wjacy, ani čerwjeneho pjenježka.“

Baron přima so pomalčku za hłowu, wobličo blědnje, stupa wróco k stólčkej, syda so na njón a praša so pomalčku:

„Sakslo, smój lěta dołho hromadže džěłałoj, sam wěš, zo njeběch skupy. Praj mi wěrnosc. Kak stoji zo mnu?“

„Knjez baron wě, zo sym jemu swěrnje poslužował. Ale hnadny knjez njeje na moju dobru radu posłuchał. Je dawal swojim synam blanko. Běchu podpisané z knjezowym mjenom a synojo su směli wulkosc pjenjeza napisać. To běchu wulkotne dary k jich narodninam a k narodninam knjeza barona. Tak bě wšitko bórzy wjacy hač předolžene. Ja pak sym khudy a trjebach nuznje pjenjezy k wobkhordej a mějach zbožo. Bohačk z wašeje wsy wotkupi mi wšě hypotheki a změňki, kiž počěžuja waše kubla a tak nimam z knjezom baronom ničo wjacy činić. Tuž khwatam, mam jara nuzne, sym přečinił podarmo tu drohi čas. Dawam wam dobru radu. Wobroćće so k vašemu susodej kowarjej pjenjez dla.“

Saksel wotewri ruče durje a so zhubi, prjedy hač baron do teho přińdže, zo je jeho wopušćić. Bě tak do mysłow zanurjeny, zo wjacy njewědžeše, što so wokoło njeho stawa, bě kaž pohlušeny. Tu zastupi Jan a rjekny: „Njecha knjez baron džensa wujěchać? Mam konjaceho skazać?“

„Ně, Jano. Runje mi Saksel praji, zo mi wjacy ani złamaneho pjenježka njesluš. Na cuzym konju njecham jěchać. Tež krošak njeje wjacy mój.“

„Zawěsće žid jenož tohodla tak rěči, zo by wjacy procentow wudrěl. Knjez baron je tola jednorje žiwy, tuž to móžno njeje. Nó, zo knježa synojo něšto wjacy trjebaja, to drje hišće naše knježstwo wudžerži.“

„Je dodžeržalo. Hdyž wulke myše lódž wopušćeja, potom je zlě za nju. A hdžež samo žid widži, zo njemóže ničo wjacy wudrěć, potom zawěsće tam ničo wjacy njeje. Što započnu moji synojo! Jich karijera je zničena, dyrbja službu zložić. Wosebje mój lubuš, najstarši. Je přehrał džesać tysac a džensa wječor dyrbi je zaplaćić. Třo pola jěcharjow, to plaćeše přewjele. — Kopać njemóžu a tež woni nic, po prošnju khodzić je nas hańba! Što nam zwostawa? Jenož kulka!“

Jan njewědžeše sej žaneje rady, kak by mohł swojeho knjeza pokojeć. Bě však dawno spóznał, zo tak daloko přińdže. Bě jemu napřećiwne, něšto powědać, štož sam njewěrješe. Wuhladow na pomoc žanych njebě. Tuž mjelčeše.

„Ty mjelčiš. Widžu, zo runje tak myšliš, kaž ja. To mje pokoja. Njewěrnó, Jano, hdyž mje wšitcy wopušća, ty mje ženje njewopušćiš. Moja luba mandželska je mi před lětami wumrjela, moje zamoženje maja družy a moji synojo dyrbja mje wopušćić. Tuž

nikoho wjacy nimam hač tebj. Wostanješ ni ty swěrnny?“

„Haj, miłosćiwy knježe.“

„Jano, praj mi wěrnosć. Nimaš ty žaneho znajomstwa z někajkej žónskej?“

Jan so začerwjeni: Łžeć, ně. Tu rěka so wuznać. Tuž rjekny: „Knježe, kaž pačk pyta sebi towařsku a twari sebi hněžko, tak sym tež namakał mi přikhiľenu wutrobu, młynkec Hańku, a hižo před krótkim chcych knjeza barona poprosyć, zo by mi dowolił, so z njej woženić.“

Zrudnje pohladny baron na swojeho služobnika prajicy: „Tak, tež ty chceš mje wopušćić. Tak budu sam! Derje. Tola jena mje njewopušći. Přinjes mi moju lubowanu pistolu. Ta mi wopokaza poslednju službu.“

Jan přinjese rjenje wudžělanu křinku, kiž baron wotewri. Tu ležeše w čerwjonym somoće so kaž slěbro blyščata pistola z ručnicu ze sněhběleje kosće. Ze swojej mjehkej ruku majkaše knjez wumjěsny zhotowjenu brón a spominaše při tym, zo ju dosta jako dar wot swojeho krala za swoje rjekowstwo a kak a hdy je z njej wojował.

Janej poča wuzko wokoło wutroby być, hdyž widžeše, zo so jeho knjez z tak zrudnymi wěcami zaběra, tuž chcyše jeho na druhe mysle dowjesć prajicy: „Hnadny knježe, znaju muža, kiž je hižom mnohim z nuzy wupomhał a kiž tež mojemu lubemu knjezej pomože.“

„A što je tutón muž?“ wopraš a so baron z hłosom, kotry jewješe njedowěru, mjez tym zo swojej woči njewotwobroći wot krasneje brónje.

„Naš susod, kowař, kotrehož zamóženje, kaž ludžo powědaja, so po milionach liči a kiž žaneho sprawnje nuzu ćěrpjaceho njewotpokaza.“

„Dopominam so, Saksel jeho hižom naspomni. Wot teho dyrbjał ja, baron, pomoc brać? Je kaž wěm, wšědny čłowjek, demokrata, Serb. Swoje dla to ženje nječinju, jenož mojich džěći dla, a z lubosću k našemu čestnemu rodej by móžno było, zo bych tajki wopor přinjesł. Ze židom jednać je zemjanske prawo a njeje ničo nječestne, ale z čłowjekom, kotrehož prjedownicy běchu poddani mojich starych wótcow, je mi napřećiwne a tak hórke, zo ničo bolostnišeho za mnje być njemóže. Wěm, zo džensa ludžo hinak mysla a tež zemjenjo, ale ja wostanu mojim zasadam swěrnj a nowym nahladam njemóžu hižo zrozumić.“

„Dowolće, hnadny knježe! Sym knihu wo starych ryčerjach čitał a tam namakach, zo su tež waši prjedownicy na rěcy Nisy wurubjowali pućowacych překupcow a spjećiwych zabiwali, a běchu při tym čestni sławni mužojo, džensa bychu jich na šibjeńcu zwěšeli. Tak drje so swět přeco přeměnja a tuž njeje džensa ničo hanibneho sebi wot susoda něšto požčić, hdyž je tón na sprawne wašnje sebi zamóženje nahromadził, kaž kowař, kiž je muž křescanskeje lubosće a nic kaž Saksel, tutón žid, kiž hlada jenož swojeho wužitka. Abo je traž kowař mjenje hódny, dokelž je Serb? Tež ja sym Serb a wostanu to, štož sym so narodził. A njejsće wy sam husto prajił, zo swěrnjšeho služownika njenamakaće hač mje. A kowař je Serb, je hłuboki mysleř, je sćinił wužitne wunamakanje, kiž su jemu mudri Američenjo rad bohaće zaplaćili, dokelž tam so njeprašeja, što běchu jeho prjedownicy, ale što sam dokonja. To je koło noweho časa, kiž so wjeřći a kotrež zastajić žadyn čłowjek njemóže. Štóž pod nje přińdže, teho rozmjěće, štož pak z nim so wjeřći, teho pozběhnje k wyšinam.“

„Dyrbju prajić, twoje myslički njejsu hłupe. Ale zemjenjo, a wosebje stari, sedža kruće na zemi a njejsu wjertliwi, tuž rěkaja zemjenjo.“

„Je prawje, Zemjenjo dyrbja kruće stać na zemi, ale zemju dyrbja zwužitkować po nowym wašnju, hewak přińdu pod koło čerta. Stare tunje džělawe mocy su so zhubile, roboty su wotstronjene. Wšitko je so podrožilo dwójcy, haj trójcy. Z nowym wobdžělanjom zemje ma so tež jeje wužitk dwójcy, trójcy powjetšić a tak so zaso wšitko wuruna. Zemjenjo maja winowatosć na čole ludow nowe puće kročić; njesmě wjacy być potłóčowarjow a potłóčowanych, ale lud, kiž džěla za lěpše kóždeho jenotliwca a kóždy za lěpše wšitkich.“

„Z wotkel maš tute mudrosće? Přecy měnjach, zo myslíš kaž ja a nětko widžu, zo so khilaš k nowym wučbam. A hdyž sy so ty, kiž běše tola přecy při mni, tajkeho druheho powětra nasrěbał, tak tež zawěsće moji synojo wjacy njemysla, kaž jich stary nan. A tak dyrbju, hdyž njecham sam pomhać jich zničić, tež ja so rozhladować za nowymi srědkami, zo bych jich zakhował před strachom, kotryž jim hrozy.“

„Chce knjez baron, zo bych zawołał kowarja?“

„Myslu wšelako, ale widžu, zo mi ničo druhe njezbywa. Tuž njech bórzy přińdže!“

III.

Bě zymny, wichorojty dzeń. Njebjo bě pokryte ze šlincami čornych mróčelow, z kotrychž so wobčas dešćowaše. Tež krupički praskachu do woknow abo přelětowaše mokry sněh. Tajke wjedro njewabješe nikoho won z ćopłeje jstwy. Prózdnikow huškaše zyma, ale nic pilnych džělaćerjow. Kowař bješe na nakowje ležace žehliwe železo, zo tak škrě

lětachu z kowárnje hač na puć, kiž nimo wjedžeše. Nadobo steješe při durjach knježski služownik, wobě rucy sebi w kapsach wohrěwajo a rjekny: „Pozmaľku, mištrje, hewak rozbiješ z mócnym klepakom wšitko.“

„Je čas, zo rozbijemy železne puta, z kotrymiž su knjezykojo nas wuspinali. Mysla hišće přecy, wosebje stari, kiž su w svojich prjedawšich mysdach dale žiwi, zo smy roboćenjo, a zo woni maja jenož poručec a my mamy z měrom posłuchać. Ale te časy su so pominyły; do teho pak njejsu woni hišće přišli.“

„Móže stary čłowjek za to, zo njemóže nowotam přiwuknyć? Smy džěci časa. Tež po nami přińdže druhi čas, kotryž njebudžemy my zapřijeć móc a budžemy khwalić naš zašly čas jako złoty, dokelž kóždy kozoł khwali swoju brodu. Tuž njemóžemy so starym džiwać, zo naš čas zrozumić njemóža. Křescanska winowatosć je, zo jim woložimy jich njezawinowany wosud, kaž budžemy sebi w starobje přec, zo by so nam stało.“

„To so rjenje poskha, štož prajiš. Škoda, zo njejsy předař. Ale nowy čas je kruty a žada wot kóždeho, zo so jemu podćisnje. Njemóžemy dowolić, zo by kóždy w swoim bludže wostał. Abo njeje to bludnosć, zo sebi zemjenjo mysla, zo maja módru krej, my pak jenož čerwjenu! Su dha woni něšto druge hač my? Njejsu sebi wšitcy runi?“

„To rozsudzić je drje jara ćežka wěc. Čitach, zo stwórba lubuje wšelakosć. Kaž wulcy wuměłcy kóždu wěc hinak tworja a ženje so wěc njewospjetuje, tak drje tež najwjetši wumělc, Bóh, pokazuje swoju nješkónčnu mudrosć a všehomóc wo wšelakorosći stworjenjow. Čitach, zo na jenym štomje ani njejs stej dvě łopješcy, kiž bylej docyła jenajkej. A kelko

stow tysac družin je rostlinow a kwětkow, kelko stowtysac družin zwěrjatow! A runje z tutej wšelakosću je móžno, zo zemja wobsteji. Njeje nuzna wšelakosć koleskow pola časnika, je-li dyrbi hić? Hdyž póznawamy, zo je wšudžom w stwórbje wšelakosć nuzna, čehodla njeměla potom być pola najdospolnišeho stworjenja, pola čłowjeka. Wšitcy mamy samsne čělo a tola kóždy hinajše, samsneho ducha: rozum a swobodnu wolu, a tola ma kóždy wosebite duchowne dary. Tuž je na swěće přecy tak było a tež dale budže, zo budža wšelake woršty čłowjekow; přetož je to wola Boža“

„Hdyž tebjě takle rěčeć słyšu, tak sebi prajam: tón ma prawje, ale hdyž druhého nawopačne rěče słyšu abo je čitam, myslu zaso, tón tež prawje rěči. Štó ma nětko prawje? Wobaj tola njemóžetaj prawje měć!“

„Ně, wobaj tež nimataj prawje, dokelž prawda je jenož jena. Ale naš Zbóžnik je nam tohodla prajił: hladajće so falšnych profetow, kotřiž k wam přińdu we wowčich drastach, znutřka pak su torhace wjelki. Počinaja so, kaž bychu wěrnosć rěčeli, nałožuja lesne słowa abo słowa w druhim zmysle, praja Bóh, měnja pak přiboha a tak zamučěja ludžom rozum. Tuž je kóždeho wěc, zo rozeznawa pšěncu wot pjanki, dobre zorno wot słabeho abo wot pluwow.“

„Wo twojich słowach chcu rozmyslować. Lubi so mi z tobu wo tajkich wěcach so rozrěčować.“ „To mje zwjeseli. Njepřińdžech pak tohodla sem, ale zo bych će poprosył, zo by hnydom knjezej baronej šoł.“

„Hdyž knjez baron něšto wote mnje chce, tak wón njech ke mni přińdže. Ma ke mni runje tak daloko, kaž ja k njemu.“

„To wšak maš prawje. Jedyn puć je tak dolhi kaž druhu. Ale zeškodži to tebi něšto, hdyž knjemu dóndžeš? Hdyž to jemu jako baronej nječhaš k woli sćinić, tak dóndž tam, přetož je starši, dokelž to tola jako křesćan wěš: starych ludži dyrbiš w česći měć.“

Kowař khwilku rozmyslowaše a rjekny skónčnje: „Hdyž mje prosy, nó chcu jeho próstwu wusłyšeć. Móžeš jemu prajić, zo bórzy přińdu.“

Kowař rozpowěda swojemu wotročkej, što a kak ma džělać, přehotowa so a džěše do hroda. Tam hižo Jan na njeho čakaše a dowjedže jeho k baronej nutř. Kowař so před baronom, kiž při małym blidku sedžeše, z lohka pokłoni prajo: „Přeju wam dobre ranje, knjez barono, sće mje prosył, zo bych k wam přišol. Što sebi wote mnje přejeće?“

„Witajće a sydńće so. Njecham čas přecinić z hołymi řečemi. Saksel mi praji, „zo je moje kubło dospołnje předolžene a woprawdže wam słuša. Je temu tak?“

„Saksel mi praji, zo trjeba nuznje pjenjezy, a jako zastawku chcyše mi hypoteki a změňki přewostajić, kiž na vašim kuble wotpočuja a kotrež sće podpisał. Prijach to a podpisachmoj. To so wě, zo ma so wěc hišće sudniscy zapisać. Je-li sebi to přejeće, móže so to bórzy stać.“

„Potom móžu wzac kij a po prošenu khodzić.“

„To njeje moja wěc, wo tym rozsudzić. Zawěsće maće bohatych přiwuznych, kiž so za was postaraja.“

„Wostajmy to! Něšto druge čini mi wjele starosćow. Trjebam džesać tysac hriwnow a to hišće džensa. Słyšach, zo sće husto druhim pomhał, na džijam so, zo tež moju próstwu dopjelniće.“

Kowař, kiž bě hač dotal pokhileny sedzał, so nadobo na stólčku zruna, přez jeho wobličo přeleća

wjesoły posměwk, kaž pruha nalětnjeho slónca a rjekny: „Knjez barono, wulke słowo měrnje wupra-
jišće: džensa hišće wam džesać tysac dać bjez kóž-
deho rukowanja, dokelž sami prajiće, zo ničo wjac
nimaće. Myslu, zo nimaće zrozumjenja, što to rěka.
Je-li ma so docyła wo tym rěčeć, dyrbjtu wědžeć,
čemu telko pjenjez trjebaće.“

„Myslu, zo sće muž, kiž wě mjelčeć. Tuž wam
praju. Mój najstarši syn Eduard je pjenjezy přehrał
a dyrbi je džensa wječor zapłaćić. Dže wo jeho česć.“

„Za tajku česć nimam zrozumjenja. Hdyž nima,
njemóže płaćić.“

„Njewěšće, što rěka pola wyškow: čestne słowo!
Jeli jo njedopjelni, zhubi swoje zastojnstwo.“

„Sym za drohe pjenjezy vaše kubło kupił a nětle
pře ničo a za ničo džesać tysac z woknom won čis-
nyć! To sebi tola tak bjeze wšeho žadać njemóžeće.“

„Za sebje njebych prosył. Ale jedna so tu wo
mojeho syna, kiž hakle nastupuje dróhu žiwjenja.
Ponižujo so, was wo pomoc prošo, zo njetrjebał mój
syn za pistolu přimać.“

„Dyrbjtu měć rukowanje. Njeh sebi waš syn
wozmje bohata njewjestu.“

„K temu njemóžu a nochcu jeho nuzować, byr-
njež wědzał, zo so džensa tak čini w tajkich padach.
A hdže mohł tež tajku hnydom namakać!“

„Znaju rjanu, jara zdžělanu knježničku, kiž was
wšitkich ze swojim zamóženjom wutorhnje ze wšeje
nuzy.“

„A što je to?“

„Moja džowka, Hańža.“

Baron so zatorže při tutych słowach, kaž by jeho
had kusnył, rucy a nozy k sebi sunywši. Woheń
sapaše jemu z wočow, sćeže hubje a kusny so do

hornjeje tak, zo krwawješe. Warješe so jemu w šiji a z mocu wurazy: „Džiće, nimam z wami ničo wjacy rěčeć!“

„Njepřińdžech k wam sam wot so, ale sće po mnje pósłał, a njepřińdu, dóniž mje njebudžeće wo to prosyc.“ Tež kowař bě rozhorjeny a khwataše spěšnje domoj.

Lědma bě kowař wotešoł, přijěcha baronowy najstarši syn Eduard na krasnym, čornym konju z blizkeho města, hdžež jeho połk runje ležeše, do dwora. Přićisny konjacemu, kiž spěšnje z konjeńca přiběža, wotežki a khwataše do hrodu k nanej. Ale kak so stróži, hdyž zastupi. Nanowe mjezwočo bě zmoršćene, blěde kaž smjerc. Baron chcyše postać nyc, ale njemóžeše. Ruka, kotruž poskićeše, třepotaše sylnje. Syn wokoši nana a so želnje woprašo:

„Nano, sy khory? Je so ći něšto stało?“

Baron mjelčeše dołho, zo so syn poča strachować, zo je nan rěče pozhubił. Tola skónčnje pozběhny mučnje swojej woći a zložil jej kruće na syna prajo: „Eduardo, ty sy mój přeni, kiž maš přede všem zakhować česc našeho rodu. Nowe časy nastachu, njejsym jim rozumił. Myslu, zo njebudžeš mje wobskoržować, zo njejsym dokonjał wam naše wot wótcow namrěte kubło zakhować. Wěš, zo nje rozmjetach je na žónske abo na hłupe, přenapjate tryski. Njejsym ženje česc našeho stawa ranił. Wobstejnošće časa su mje zmotale. Hinu, to začuwam. Ty stupaš džensa do mojich kročelow. Sy wjednik našeho rodu. Budž sebi wědomy, što sy. Njewomažaj ženje čisty škit našich wótcow. Twojimaj bratromaj budž nan a dobroćer!“ Baron pokhili hłowu na lěwu stronu, dychny ćežko dwójcy, trójcy, ćelo so zwjeze, a duch jo wopušći. Kaž syčk posyče zrale stwjelco, tak smjerc čłowječe žiwjenje.

Eduard padže na kolenje pódla stólčka, wob-
sahny nana, čuješe, zo je morwy. Khětře stany, bě-
žeše klinkač poslužownych. Bórzy zhromadźichu so
wšitcy a stojachu zrudni wokoło swojeho knjeza,
kotrehož drje běchu so bóle bojeli hač jeho lubo-
wali, kotryž pak bě so ke kóždemu přeco
sprawnje a nadobnje zadžerzał. Swěrnny bě jako wo-
jak, swěrnny jako stačan swoje winowatosće dopjel-
nowaše z najwjětšej swědomitosću. Jemu pak to
škodžeše, zo druhich čłowjekow po sebi posudzo-
waše. Přewjele jim dowěrjowaše. Wot młodosće bě
zwučeny, mjez jenotliwymi worštami čłowjekow
krute rozdžěle činić. Tuž so njemóžeše z nowym
časom, kiž přeco bóle a bóle tajke stare zmyslenja
podrywaše, ženje spřecelić. Bě přeswědčeny, zo je
jeho zamoženje na kruty zakład založene, zo je žana
móc roztrásć njemóže. Nawopačna woprawdžitosć
pak jeho smjertnje zrani.

Eduard měješe poľnej rucy džěla z přihotami
k nahladnemu pokhowanju njeboheho nana. Bě jako
najstarši po džědžičnym zakonju, kiž postaji, zo ma
kubło njedžělomne wostać, namrěł cyłe njepohibliwe
wulke — kaž mysleše — zamoženje. Zo by swoje
čestne słowo dopjelnił, napisa změňku na džesać ty-
sac hriwnow a pósła ju ze služownikom tomu, ko-
tryž bě je při hraću dobył. Njelubu wěcku tak wot-
bywši powoła telegrafiscy bratrow a přeprisy pře-
čelow a znatych njeboho na pohrjeb. Tón bě wul-
kotny. W bohatej ličbje přikhwatachu towařsojo
njebočićkeho a synow, kaž tež přiwuzni jich rodu a
wjele wćipnych, zo bychu zemřětemu wopokazali
poslednju česć. Tak pokhowachu swjatočnje w džě-
džičnym bohaće wupyšenym rownišću muža, kiž bě
a wosta zemjan wot wjeřška hłowy hač do pjaty.

Najbóle želeše wo swojeho knjeza, ke kotremuž

bě zřědka štó přistup měł, dołholětny služownik Jan, kiž bě w běhu časa jeho dobre zmyslenje do-
kladnje spóznał.

Po pohrjebje spěšnje přewodźerjo wotjědźechu, a Eduard ze swojimaj bratromaj sam zwosta. Wón jimaj slubi, zo přidawki ke mzdze dale dostanjetaj kaž hač dotal, haj, zo chce hladać, je wo něšto powjetšić, kaž bychu to wobstejnoscě namrěteho zamoženja dowolile. „Sym sebi dowol wzał na dlěši čas, zo bych přehlad dostał, kak ze zamoženjom stoji, dokelž nje-
boh nan njeje mi ženje najmjeńše wo tym zdžělił. Sam pak so njechach jeho prašeć, dokelž džěn tež njemějach žaneho prawa k tomu. Bórzy so wšitko wujasni a potom móžemy dale wo tym rěčeć.“

Nazajtra wrócištaj so bratraj k swojemu polkej.

IV.

Bórzy po nanowym pokhowanju započa Eduard so zaběrać ze zawostajenymi listami a pismami. Na-
maka pak jich jara mało. Baron měješe wašnj, kaž služownik Jan wobkrućeše, mało khować, wosebje nic spisy, kotrež jemu lube njeběchu, ale spali je na wohnišču, kajkež měješe we swojej stwě. Kachle nje-
lubowaše, dokelž njeměješe je za dostojne za swoju wosobu. By rjekł, zo ma tajke tež kóždy krawc a šewc a tuž so za njeho njehodža. Jan wupowěda młodemu knjezej, zo je njeboh baron w pjenježnych naležnosćach husto ze židom Saksłom jednał, ale zo je z tutym posledni dzeń k někajkej rozkorje přišlo — tak so jemu zda — a tuž je dyrbjał po kowarja dóńć. Młody knjez rjekny: „Dóńdž ke kowarjej zaso a praj jemu: je-li je wón z njebohim nanom měł něšto pjenježnych wěcow dla činić, prošu jeho, zo by ke mni džensa přišoł. Chcu wěc z nim wurunać.“

„Prajíc jemu to chcu, ale njewěm, hač přińdže. Hižom posledni króc rjekny, jelizo knjez baron něšto

wot njeho chce, njech wón k njemu přińdže. Puć je k njemu runje tak dolhi, kaž wot njeho k baronej.“

„Tak je to jara sebjewědomny muž. Što dha to do čłowjeka je? Nima wón posłuchać, hdyž baron kaza?“

„Te časy su byle, ale džensa wjacy njejsu. A docyła kowař je wjednik nowotarjow a wšitcy njespokojni so pola njeho skhadžuja na swoje zhromadźizny.“

„To so tež na wsach stawa? Myslach, zo maja tući demokraći jenož w městach swój přiwick. Ale njestróžimy so jich! Stłóćimy jich k scěnje, zo budža kwićeć kaž hunčata. — Tak myslíš, zo kowař ke mni njepřińdže?“

„Myslu, zo wěsće njepřińdže. K njebohemu knjezej je jenož šoľ, dokelž bě starši hač wón. Wy, knježe, pak sće mlódsi.“

„To by za mnje plista byla, hdy bych jeho pře-prosyľ a wón by njepřišoľ. Tuž póńdu nimo kowařnje so wukhodžować a nadeńdu zawěsće přiležnosće z nim porěčeć.“

A z kim njeby kowař a što njeby z kowarjom popowědaľ, hdyž nimo kowařnje dže! Kóždy ze wsy kowarja trjeba a husto dyrbi so jeho prašeć, hdy budža pľuh, bróny abo radľo hotowe, a kowař zaso kóždeho pokoja a lubi, zo to bórzy budže, byrnjež derje wědžaľ, zo jemu to za tón čas móžno njebudže. Tola z přecelnosću a dobrym žortom změruje kowař svojich njesćerpliwych džěłodawaćerjow a tak sebi wobkhowa jich prikhilnosć, byrnjež džělo w slubjenym času druhdy hotowe njebyľo. Čim wjacy pak něchtó džělać dawa, čim přecelnišo jeho mištr wita, wosebje bura a pak najeńka knježeho dwora. Tola pola Mužowskeho kowarja tak njebě. Tón džěn njedžělaše zasľužby dla, ale zo njeby so jemu

wostudziło. Džělaše pak dobre džěło a to tež za knježi dwór.

Eduard da sebi swojeho konja zesedlać a jěchaše nimo kowańnje. Hdyž pornjo njej přijěcha, zasta, skoči z konja a zawoła do kowańnje: „Je mištr doma?“ Njedosta wotmołwy. Zastupi a wuhlada, kak kowarjowy pomocnik z rjanej, młodej holčku bjesaduje, kak sebi powědataj a kak so na so směje taj. Holčka njebě hišće zawěsće dwaceći lět stara, bě wysoka, swižna, runje šmrjokej zrostła. Nošeše poł měšćansku, poł wjesnu drastu, jara čistu a rjenje po měrje zešitu. Wobličo bě skerje podobojte hač kulowate, načerwjěn nadychnjene — kaž zrawjace truskalcy, — a mócnje wožiwjene z wuhločornymaj wóčkomaj. Tutej so swěćeštej kaž čornaj dejmantaj. Młody baron bě cyle wobkuzłany z tajkim luboznym napohladom. Zo by młodej wosobje na so kedźbneju sćinił, stupi sylnje na kamjeńtnu podłohu, postrowi wojeńscy a woprašaja so, hač mištr doma njeje. Holčka pokhili złaha swoju rjanu hlójkku prajo: „Hnydom zawołam nana, knjez barono, je do zahrody zašoł, zo by swoje lube štomy wobřezował.“

„Prošu, knježnička. Móžu tam sam dóńć. Pokazajće mi jeno puć. Chcu pak najprjedy konja k stolpej přiwjazać.“

„Kaž je wam lubo, miłosćiwý knježe. Džiće tu přez khěžu z posleńcu won a tak přińdžeće hnydom do zahrody a tam nana nadeńdžeće.“

„A wy sće mištrowa džowka, jeli so směm woprašěć?“

„Ta sym.“

„A waše čestne mjeno? Widźiće, sym wćipny.“

„Hańža rěkam.“

„Krasne mjeno! Je z laćaanskeho a rěka jehnjo. A zbožowny tón, kotryž budže móc jónu tuto jehnjo pasć.“

Hańža so začerwjeni a rjekny: „Z tutymi durjemi zastupiče do zahrody, knjez barono“, a woteńdže spěšnje.

Baron měješe někajke dźiwne njejasne předčuća, kaž by dyrbjała tuta jednora holčka jemu w žiwjenju na někajke wašnje njepräčelscy napřeciwo stupić. Njechaše pak to přiznać, wiješe z hłowu, kaž by z tym chcył tute njepräjomne myslički wotehnać a wotewri spěšnje durje do zahrody. Tu poskići so jemu radostny napohlad. Zahroda njebě přewulka, tola wjetša hač hewak při žiwnoscach a tež při burškich kublach bywaju. Njebě tu jenož płonina, ně samo hórka tu bě, nad kotrejž stoješe drjewjana, drje jednorje, ale runje z tym wumělsky natwarjena khłódnica, wobrosćena z lutymi różemi, z kotrychž hišće někotre kćejachu. Wotnožka rěki Nisy běžeše přez zahrodu a wuliwaše so do hatka, hdžež złote rybički sebi hrajkachu. Tež skludne kački pluwachu tu po wodze, a hordže pozběhowachu swoju hłowu kopjej, napřeco pluwajo po rěcy z hatka do Nisy. Na haćenjach pak khodžachu na bačony podobne dolhonohate čerwjene płomjenaki a wožiwjachu hewak za čichim ležace městno. Mócne štomišća při rěcy stojachu, kaž na straži před sadowej zahrodku, hdžež so hałzy khilachu hač k zemi, poľne rjanych čerwjenožołtoličkatych płodow. A na druhej stronje hatka bě zelena lučka, a za njej płomjenjach so barby kćejatych jurinow, wobdate z nizkimi, sněhbělymi hwězdzičkami, srjedza kotrychž stoješe wumělska postawa „Swobody“. Bě to za wěšće dopomnjeńka na kowarjowe přebywanje w Americy a móže być, zo chcyše z tym pokazać tež

swoje zmyslenje. Baron, kiž měješe dobre zrozumje-
nje za wumělstwo, bě překwapjeny; tajkeho rjaneho
městna njebě so nadzał w tak blizkim susodstwje.
Wosta khwilku zadžiwany stejo. To so kowarjej
jara spodobaše widžo, kajki začišč jeho lubowana
zahroda na barona čini. Z tym čuješe so mytowany
za wšitku, dołholětnu starosć a prócu, z kotrejž bě
sebi tutón raj založil.

„Dobry dzeń, knjez mištrje“, rjekny skónčnje
baron, „sym cyły wobkuzłany widžo tu raj, kiž
njejsym wočakował.“

„Hdyž so wam tu lubi, tak pójće jenož dale a
budźće tu wutrobnje witany, knjez barono.“ Baron
začu bolosć, hdyž kowař ze swojej mócnej ruku jeho
dołhu, čenku kruće přimny.

„Je widžeć, zo móžeće něšto wjacy hač železo a
konje kować, a to derje, kaž su mi prajili. Jěchach
tu runje nimo a tuž sebi myslach, zo byšće na mo-
jeho konja jónu pohladał, zda so mi, zo podkowa
prawje njesedzi.“

„To wšak wam rad sčinju.“

„Hdyž tu sym, to mohłoj tež hišće wo něčim
druhim porěčeć. Hdyž sym po njebohim nanje
kubło namrěl, dyrbbju so nětko za njo starać. Mój
służownik Jan mi praji, zo maće tež wy žadanki, to
drje za džělo, kiž sće za knježi dwór wukonjał. To
drje do tysacow njepóndže!“

„Zastate za džělo skoro dvě lěće dołho wučinja
jenož něšto stow, ale dań za požčene pjenjezy wu-
činja tójšto tysacow a je najwjětši čas, zo so wěc
zarjaduje. Derje, zo sće přišoł. Njeběch wjacy mohł
dołho čakać.“

„W nanowych zapisach pak ničo wo was nje-
namakach.“

„Přewzach wot žida Saksla cyły dołh. Zhoniće wot mojeho prawiznika wšitko nadrobnje. Jeli pak chceće hnydom wědžeć, kelko dołh wučinja, prošu, pójće zo mnu do mojeje stwy. Tam mam swoje zapiski. Tola najprjedy na konja pohladam.“

Kowař konjej podkowy dokładnje přehladawši rjekny kowařskemu: „Hlej, tu hozdźik dosć kruće njesedži. Přibij jón, to ty sam dokonješ. Mjez tym knjezej baronej něšto pokazam.“

Kowař džěše z baronom horje do přenjeho poskhoda, zastupištaj do jstwy, kiž bě po měščanskim wašnju wuhotowana, kotraž pak wopriješe tež někotre rjane, zastarske wjesne nadoby. Hdyž bě kowař baronej stólčk poskićil, wotamkny staru křinju a wučahny z njeje wulku do kože zwjazanu knihu, wotewri ju prajo: „Wobhladajće sebi sam, što sće mi dołžny.“

Baron do knihi pohladnywši zblědny, stróži so, tola hnydom so zmuži prajo: „Knjez mištrje, jeli žortujeće, tak činće sebi z někoho druheho blazna. Wěšće, štó sym! Derje, zo nimam mječa při sebi, bych wědzał, što mam činić.“ A z hněwom pyrješe so baron.

Kowař so wótře zasmja a rjekny měrnje: „Wašeho mječika so njestróžu, bych wam waš nožik na kuski rozlamal a wam pod nozy čisnył. Wobhladajće sebi mojej rucy, tej stej zwučenej ze železom džělać; kusk žiweho mjasa rozmjasć, je mi hrajka. Tola nimam žaneje winy sebi z wami hrajkać a žorty činić. Ja tola wina njejsym, zo sće wy a wašej bratraj vašeho nana wo kubło přinjesli. Za wječor džesać tysac přehrać, to žane kubło dołho njewudžerži.“

Baronej poča krej do hłowy stupać, bě čerwjeny kaž kawdron, kusaše do svojich wusow a woči

paleštej so z hněwom. By najradšo kowarja ze swo-
jim jěchařskim křudom, kotrehož z mosazom wo-
bita ručnica so rjenje zyboleše, přebił, zo by na ně-
koho swój hněw wukinył, ale zhladujo na tutu
hobrsku postawu, so boješe. Strowy rozum jemu
tež praji: što by to pomhało, z tym so doł njezhubi,
kowař nima žaneje winy, je-li něchtó jebał, je to
Saksel činił. Tuž rjekny: „Hač dotal njejsym so
z pjenježnymi naležnosćemi zaběrał, ale to widžu, zo
je na poldra milionu dołha při našich wobstejno-
sćach wulke słowo. Njewěm, što je naše cyłe wob-
sedžeństwo hódne. Je-li wam móžno, prošu was,
zo byšće mi to nadrobnišo rozjasnił.“

„Luby knježe, njestróžće so, hdyž dyrbjete wam
wěrnosć prajić. Hdyž waše ležownosće tež z lěsami
na předań přińdu, tak zawěsće žaneho milionu za
to njedostanjeće. Twarjenja pak liča jako přidawk
prjedawšej plaćiznje. Tak by był hišće skót, grat a
domjaca nadoba. Ša tu wam tež nihtó poł milionu
njeda, khibu, zo maće mnoho zlotych wěcow a dro-
hotnych kamjeni. Jeli tych nimaće, njesłuša wam
ničo wjacy.“

„Mějachmy drohotne a krasne wumjelske wěcy,
ale njejsu tam wjacy. Myslu, zo je je žid zwotnosył.
Nan mi něhdy naspomni, „zo su njetrjebawše a wu-
žitka njeprinjesu, a tuž chcyše je předać“. Slěbor-
nych drje je tam hišće dosć, ale što te plaća — ně-
kotre tysacy, njech tež džesać abo dwaceći. To nas,
kaž widžu, njemóže wutorhnyć. — Tak smy hotowi
prošerjo! Što rjeknjetej bratraj, hdyž to zhonitaj!“
Baron žalosćeše.

„Mysliće najskerje, zo chcu was wuhnać z wa-
šeho wobsedžeństwa. To pak nochcu. Zo chcu moje
pjenjezy z małej danju wróćene měć, to drje mi tež
wy za zło njezmějeće. Myslu, zo je wam to móžno.

Maće bohatych přecelow, kiž wam je požča abo nje-
wjesta přinjese hódne wěno a wupomha wam ze
wšeje nuzy.“

„Požčować, hdyž njemóžu wrócić, to njesčinju.
To je přećiwo mojemu přeswědčenju. Moja nje-
wjesta pak nima zamoženja, kaž wěm, a nježadam
sebi tež to wot njeje.“

„Tak smój hotowaj. Sym swojemu prawiznikej
poručil, za dvě njedźeli wěc zřadować.“

„Knjez mištrje, slyšach, zo sće nazhonity muž.
Sće w Americy pobyl a z wunamanku sebi wulke
zamoženje dobył. Njewěsće žaneje dobreje rady za
mnje?“

„Bych drje wědzał, ale njewěm, hač budže wam
hódz. Zemjenjo maja husto zastarske nahlady, kiž
so do našeho časa wjacj njehodža, kaž — wodajće,
waš njebohi nan. Njewěm, hač maće rozumniše.“

„Jenož prajće, što měniće.“

„Bjez woporow na swěće ničo njeje. Tež moje
žiwjenje njebě jenož mědlizanje, ale dyrbjach wšě
swoje mocy napinać a něčehožkuli so wotrjec, za
čimž wutroba žadaše. Hdyž chceće wótcowske kubło
zdźeržeć a wašimaj bratromaj pomhać, tuž přinjesće
rjekowski wopor. Rozjasńće wašej njewjesće, zo
při tajkich wobstejnosćach ju sebi wzać móžno njeje.
A je-li wona sama nadobnje zmyslena, budže wam
radzić, zo byšće sebi druhu wupytał, kiž móže wam
pomhać.“

„Njecham nětkole přepytować, hač by so to
z mojej česću znjesło. Zda so mi, zo znajeće tajku,
kiž mohła a chcyła cyły dołh zapłaćić.“

„Haj, znaju.“

„A ta rěka?“

„Moja džowka, Hańža.“

„Widzach ju džensa so šćěkać z kowańskim. Dyrbju rjec, zo je rjana a ma tež přistojne wobkhadne wašnja, kelkož sym nazhonił. Ale mi ju jako moju mandźelsku poskićeć, to mje jara rani.“

„A čehodla?“

„Naš ród je wot zastarska čistu zemjańsku krej wobkhował. Ani jónu njeje so změšał z měščanskej abo z někajkej rjemjeslniskej abo burskej. A ja dyrbjał přeni być, kiž by wohańbił mjeno swojeho rodu? A njejsće wy Serb? A Serbja běchu poddani mojich wótcow!“

„Maće wy wjacy rozuma a mudrosće, dokelž sće zemjan? Stare předsudki nječinja hižo muža, ale dobre počinki a kruta powaha znadobnjeja čłowjeka. Pobych, kaž prajich, w Americy w kraju swobody. Tam čłowjeka njepohódnosćeja po tym, štož běchu jeho prjedownicy, ale po tym, štož kóždy sam dokonja. Běch jónu tam we wosebnej korčmje. Tam mi durje wočinješe jedyn baron a na blido mi posłužeše hrabja. Prajišće, zo sym Serb. Sym Serb a wostanu to a sym na to hordy, zo sym potomnik ludu, kiž so přeco wuznamjenješe; njech je we wójnje ze swojej zmužitosću, njech je w měrje ze swojej džěławosću, pilnosću a sprawnosću. A myslu, zo je tež waš ród swoju cyrobu a móc čerpał ze serbskeje krewje, dokelž štó druhi hač Serbowka je pola was mać zastupowała, was jako džěćatko čěšiła. Tuž so čuju runje tak ranjeny kaž wy a tak smój wurunanaj.“

„Sće w druhim kraju pobył, maće druhe nahlady, kotrež pak hišće pola nas njeplaća. Tola njewidžu wupuća. Bratrow dla njemóžu wšitko stejo a ležo wopušćić a čeknyć do Ameriki. Što mam jenož započec?“

„Widžu, zo džensa njeprindžemoj k žanemu kóncej. Dam wam dvě nježeli k rozmyslenju a potom wěc rozrisamoj. Tuž khodźće z Bohom!“

„Džakuju so wam, zo nětko wěm, na čim sym. Budźće tu w Božim mjenje! A hišće słowo. Hdže chcemoj so zaso zeńć?“

„Tu sym wěsty, zo nichtó za durjemi njepo-
słucha, kaž je to pola was móžno. Tuž myslu, zaso tu.“

„Kaž je wam lubo. Tuž na strowe zasowidženje.“

Pomałku, kaž by wulku ćežu na khribjeće měł, pozběhny so baron ze stólca, a kaž z mučnymi stawa-
wami kročeše trošku nazhibnjeny ze jstwy. Z bluki-
maj wočomaj zhladowaše wokoło so, měješe začuće,
kaž bychu jeho wjedli do jastwa. Nječuješe pak ža-
neje mocy w sebi, zo by so tomu spjećował. Bě jemu
tak spodziwnje we hłowje, poča so jemu wšitko
wjerćeć, dyrbješe so skhodoweho wobložjenja při-
mać, zo by njepadnył. Hdyž po skhodže dele dón-
dže, wotewrichu so runje stwine durje a w nich sto-
ješe Hańža, kotrejež nažołć włosy Bože slónčko jas-
nje wobswětlowaše, tak zo so jeje hłowa blyšćeše
kaž ryzy złoto. Barona paleše tuta złota jasnosť, bě
kaž woslepjeny, dyrbješe swojej woči pozačinić, zo
by so z khěže won namakał. Kón tu njesćerpnje ča-
kaše a kopaše z nohomaj zemju, zo zleća cyła horšč
knjezej mjezwoči. To barona wostrjózbi, wza konja
za wuzdu a wjedžeše jeho domoj. Na njeho sydneyć
sebi njepomysli.

V.

Bě krasny, jasny, nazymski wječor. Cyły dzeń bě
Bože slónčko so z módreho njebja wjesele na zemju,
z nazymnej krasnosťu wuhotowanu, smjało a ju
starosćiwje wohrjewalo kaž luba mać swoje khoroz-

wate džěcatko, dokelž wšitka tuta nazymna pycha njemóže zakryć mrěće stwórby. Lisće štomow a keřkow zyboleše so drje w čerwjonych a žoltych barbach, ale tute běchu tak zymne, morwe. Je poslednja pycha, z kotrejž debja čěla, kiž do kašća kładu. Ale džensniša ćopłota, kotrejež běchu so mócne stare dubišća při rěcy Nisy nasrěbałe a kotruž nětko, hdyž bě wohrjewaca swěca na njobjesach wuhasła, wudychowachu, majkaše tak cunjo a potajnje lička čłowjekomaj, kiž tu na ławcy při wječornych směrkach pod štomami sedžeštaj. Džeržeštaj so za ruku, knježski služownik Jan a młynkec Hanka. Njerěčeštaj słowčka; sonještaj, běštaj pozabyłoj na zemju, čuještaj so dospołnje zbožownaj. Woda w rěcy drje pluskotaše, ale jeje zynki běchu zeslabjene, znošowachu so runje kaž podušeny hlós wječorny keřlušk spěwaceje maćerje, kiž je džěcatko stujała do spanja. Po brjozy, po mjehkej trawje, kroči ze sakom młynk, zo by k wječeri hišće někotrych rybičkow nałojil. Miłe swětło přiběraceho měsčka pada runje na štom, kotryž drje je šěroki, tola njemóže dospołnje zakryć tam sedžacej postavje před wótrym młynkowym wóčkom. Wćipny, štó wonaj staj, kroči sćicha młynk w sćinje štoma a stoji nadobo, kaž by znjobjes padnył, před nimaj. Stracha połny wukřik Hanka: „Nano!“

„Haj, ja sym twój nan a ty moje džěčo. Boli mje jara, zo sym so w tebi tak mylił. Tebi jako mojej přenjobrodzenej sym cyłu swoju lubosć přiwobroćil. A nětko mi to takle plaćiš, zo tu lubkuješ tu z knježskim služownikom! Běchu časy, zo knjezykojo nam bjerjechu nic jenož skót, ale tež naše džěći, hólcow, zo bychu jich jako wojakow do cuzych krajow předawali, a tak pjenjezy měli k hosćinam a k lubkowanju z našimi holcami. A kajcy běchu knježa, tajcy

tež jich služownicy. Ale tute časy su, knjez služowniko, so hižom dawno pominyłe, štož hišće najskěrje njewěš. Njejsmy knjezowi poddani. Mój pradžěd je so hižom wukupił a tuž smy my swobodni. Tež zemja, na kotrejž sy, je moja, na kotrejž ničo pytać nimaš. Jeli hišće će junu w mojej zahrodze nadeńdu, rozbiju či kosće z tutym sakowym toporom a wotun- kam će w Nisy, zo či horca krej na wšě časy wu- studnje. A nětko khwataj wottudy, a ty, holca, spě- chaj dom. Tam potom z tobu porěču, zo či lóšt zań- dže, z tutej wupikanej knježskej wopicu so hdy zaso nasadzować.“ Hanka běžeše plakajcy domoj.

„Młyńko, byrnjež ja šwižny był a ty ramjenjaty, tak so twojeho toporka njestróžu. A kotryž z naju by so prjedy w Nisy kupał, to njeje hišće wučinje- ne. Twoje nječesane wašnja či wodam. Wěm, zo sy sprawny a česćehódny muž, kiž druhdy bjez roz- myslenja tróšku sylnje wubuchnje, tola přecy tak njeměni. — Wěm wšak tež derje, što je so před sta lětami stało. Ale sym posledni, kiž by to khwalił. Hidžu, štož je hrěšne. Tola sebi towařsku žiwjenja pytać, njeje ničo wopačne. Wšak sy to sam tež činił. Smój sebi runje z Hanku zrěčaloj, zo chcu jutře k Wam přińć a prosyć, zo byštaj ju mi za mandžel- sku dałoj.“

„Nó, tajkich hólcow by drje so wjacy namkało. Zo mi njeby zaso wumjetował, zo bjez rozmyslenja jednam, skónčimoj džensa naju rozrěčowanja. Wěr- no! tak praja tež knjezykojo, hdyž jim wěc luba njej. Widžiš, zo znaju tež wosebne wašnja.“ Tak Jana wusměšiwši, wotwobroći so wot njeho a džěše z dołhimi kročelemi k swojemu młynej.

Janej bě, kaž by jeho něchtó na hłowu dyrił. Sły- šeše młyńkowe słowa, ale kaž někak z daloka, słyše- še drje je, ale njezrozumi je prawje. Wšo so jemu

we hłowje mućeše, licy jeho paleštej, bě jemu, kaž by jeho něchtó wuplacał. Chcyše za młynkom běžeć, zasłyša pak, kak tutón durje do młynicy mócnje zasprasny. Jan bludžeše po zahrodze. Kak dołho, nje wědžeše, hdyž so wječor do swojeje stwički wróci. Knjez bě jeho wjacym króć klinkał a hdyž služownik njeprindže, bě mjerzacy, zo je so tutón bjez dowolnosće wotsalił. Knjezej dyrbyeše tuž služobna wječer přinjesć. Hdyž so Jan po swojim nawróće přindže prašeć, hač sebi knjez baron hišće něšto přeje, pohladny tutón kruće na služownika, zo by jemu njerodnosć porokował. Ale kak so postróži, hdyž Jana wuhlada na smjerc zblědneho, zo ma woči zapadlej, cyłe wobličo zrudne sčehnjene. Pomysli sebi, kak něšto jara hrózbneho je so tola Janej stać dyrbjało, zo ma tajki napohlad, a woprašaja so jeho: „Jano, sy khory abo sy naše domjace šerjenje widžał, staru hrabinku, kiž nima měra ani w rowje?“

„Do šerjenjow njewěrju. Ludźi šerja jich mysle abo přežiwa fantazija. Wo njebohej hrabincy pak slyšach, zo bě žónska nadobneje powahi, kiž so wuznamjenješe z přewulkej starosću wo hospodařstwo a tak často njerodnych při lěnjopasenju překhwapi. — Mje pak překhwapi džensa młynk, hdyž při jich Hancy sedzach a ji swoju horcu lubosć wuznach. Chcych jutře młynkec staršeju wo dowolnosć prosyć, zo bych so směł z Hanku woženić. Ale młynk mi tak hrube słowa praji, zo sebi njezwěrju tam hić.“

Barón so posměwknjwši rjekny: „Jano, njejsy stary wojak? Njejsy pola kirasěrow služil? A nětko so bojiš „mučneho měcha!“ Nimaš žaneje winy k zrudobje. Hlej, z nahlymi ludźimi so najlěpje jedna. Ći so wusypaja, potom su hotowi, su kaž psy, kotrež šćowkaja, ale njekusaja. Njejsu kaž kóčka, kotraž sćicha na wokomik čaka, zo by swojemu wo-

porej swoje pazory zarubla a jón zničila. A k temu steji Hanka na twojej stronje, a ta dobudže mać, a mać nana. Tuž njeboj so hrimanja, hdyž ći błysk zapalił njeje.“

„Ale bě mi, kaž by mi zapalił.“

„Ale njeje, sy so sam slepił. — Tola hdyž je wěc tak daloko, tak chcemoj ju sebi ze wšěch stron wobhladać. Hlej, chcych runje džensa při wječeri ći prajić, zo njebudu služownika wjacy trjebać. Tuž budžeš sebi dyrbjeć druhe městno pytać. Nuzne je, zo sebi derje překładžeš, što chceš w přichodže započec. Ma Hanka hišće tež bratrow a sotry?“

„Ma.“

„Hlej, sam namakaš lóžo zaso službu, ze žonu pak jara ćežko. Abo chce ći młynk z Hanku tež młyn dać? Rozumiš něšto w młynstwje? Nic. Tuž so nje dźiwam młynkej, zo njeje tebe z woběmaj rukomaj wital. Wěc njeje tak jednora, kaž sy sej myslil. Dži jutře k młynkej a rozřeč so přećelnje z nim.“

„Džakuju so Wam, knjez baróno, wutrobnje za dobru radu. Spóznawam, zo je tak najlěpje kaž pra-
jišće.“

Hdyž bě młynk Hanku kruće přeslyšał, kak doł-
ho skhadžowanja hižom z Janom traja, što je jej tón
powědał a k swojemu spokojenju nazhonił, zo je
knježski služownik šlachotny čłowjek, štož pak we
swojej wutrobje njechaše prawje přidać, džěše wón
na bjesadu ke kowarjej. Tam běchu hižom jeho pře-
ćeljo zhromadženi a mudrowachu, kak ma so swět
přeměnić, zo by była runosć mjez jenotliwcami a
wjětša swoboda. Młynk, kiž hewak najbóle měrnje
připoslušaše, džensa rozhorjeny wustupowaše pře-
ćiwo knježim prajo: „To tola kóždy dowidži, zo ma-
ja so knježstwa rozkuskować. Nětkle maja jenož
jenotliwcy z nich wužitk, potom pak by měla cyła

wjes. Kelko wužitka bychu ležownosće přinjesle, hdy bychu byle rozumnje wobdžělane. Nětkle sedza na nich najbóle stari wyšcy, kiž ničo wo hospodarje nju njerozumja. Tak ma škodu cyły kraj. Wšak wěsće, zo so wo našim knjezu powěda, zo je skoro ze wšěm hotowy a židej do rukow džěla. To dyrbi so wotstronić.“

„Tak budže žid potom baron?“ mjenješe překupc.

„Khiba kowař“, rjekny krawc, kiž ze swojim suchim, dołhim nosom wšě nowinki hižo dopředka čuchaše.

„Krawco“, zawoła kowař, „mysli radšo na to, zo by mi mój lišći kožuch derje zešił. Ty wěš, zo sym na to jara „intrasěrd“.

Krawc so postróži a womjelkny; dopomni so, zo njesmě ničo prajić, štož so kowarjej njelubješe.

„Ale lišće kožuchi tola wjacy nowočasne njejsu“, přispomni truhař.

„Nichtó so w Americy wo to njestara, hač je něšto nowočasne abo nic. Jenož, zo so to čłowjekej lubi a zo maš pjenjezy, zo móžeš sebi kupić, štož chceš. Kožow sym sebi wot knježeho hajńka naku- pił, tuž je moja wěc, zo sebi ja dam z nich kožuch zešić. Komuž so wón lubić njebudže, tón njetrjeba na njón hladać“, rjekny kowař.

„Nó, hdyž změješ knježstwo, to drje změješ potom tež tajkeho někajkeho so naduwaceho služow- nika, kaž na přikład tutón Jan je. Su najbóle hor- džiši hač knjezykojo sami a mysla, zo jim kral sam swinje pase.“ Mlýńk chcyše tu cyły swój hněw, z kotrymž bě jeho wutroba napjelnjena, wukidać.

„Myslu, zo Jan hordy njeje“, znapřećiwi šewc. „Předwčerawšim wječor, hdyž k wam wuporjedžene črije njesech, powědaše Jan jara zdwórliwje a lubo- sćiwje z wašej Hanku při starym dubje.“

„Njeměšej so, šewcò, do wěcow, kotrež tebjje ničo njestaraja a kotrež njerozumiš. Ja z tajkim naduwakom njewobkhadžu. Tuž pósłach Hanku, zo by služownikej wozjewiła, zo je muka, kotruž je sebi knjez dał wosebje mlěc, hotowa“, lžeše młynk. Ale nchtó jemu to tak prawje njewěrješe. Dawno sebi hižo wjesne holcy potajnje powědachu, štož však tež mužojo doma zasłyšachu, zo Jan za młynkec Hanku khodži. Wjesne holcy maja však w lubosćinskich naležnosćach kočej woči, wone widza tež po čmje. Tola młynkej prajić, zo wón lži a zo šewcej wjacy wěrja hač jemu, sebi nchtó njezwěri z „towařstwa swobodnych“, kaž so mjenowachu, khiba kowař, ale tón mjelčeše; přetož z młynkom njechaše sebi skazyć. K młynkej přikhadzachu ludžo cyleje wokoliny a na jeho słowo něšto dawachu, tuž měješe młynk na lud wulki wliw, a tutón dyrbješe w kowarjowym zmyslu wukonjeć, tohodla měješe kowař młynka za swojeho přećela.

Překupc, kiž rad druhich šćipaše, přispomni: „Młynko, ke kwasej so wjele trjeba. Wěš sam, zo mam najlěpše družiny cokora, kofeja, hrózynkow a všeho drugeho za hubu a brjuch. Tuž njezabudź na mnje, hdyž Hancy knježski kwas wuhotuješ.“

„Twój za mydłom słodžacy kofej móžeš sam pić a twoje na poľ zhnile jerje jěsc. Za pjenjezy dostanu všudžom dobre twory, njetrjebam tebjje.“

„A ty móžeš sebi ze swojej falšowanej muku kulki za swinje pjec, ja dostawam čistu z Kaliforniskeje“, znapřećiwi překupc.

„Lubi towařsojo“, rjekny kowař, „štóž njecha z nami za jedyn postronk čahnyć, tón nam škodži. Hlej młynko, jena kapka při drugej mlynske koło čeri. A tež my jenož něšto dokonjamy a smy móc, hdyž smy wšitcy přezjeni, hdyž jedyn drugeho pod-

pjera. Tuž wostajmy so wšeje zwady; přetož zwada je čertowa rada.“

„Namjetuju“, zawoła krawc, „zo k přichodnej bjesadže přinjese překupc punt kofeja a něšto cokora a młynk něšto puntow najlěpšeje muki. Kowarjec Hańža napječe plincow a zwari nam kofej, a potom rozsudźimy, hač su poroki wosprawnjene abo nic.“

Wšitcy tajkemu namjetej wjesele přihłosowachu a tak so rozeńdžechu wo měrje. Tež młynkej bě hłowa zaso wustudła a tak mučny wot džěla spaše kruće. Zwónčk w młyncy dyrbješe dołho klinkać, zo by młynka wubudził. Bě domlěte, tuž dyrbješe zaso zorna nasypać. Při nasypowanju zorna měješe młynk časa dosć spominać na rozkory, kotrež bě tak často z baronom a z knježskimi zastojnikami měł. Najprjedy měješe z baronom skóržbu łójenja rybow dla. Baron wobkrućeše, zo ma wón jenož prawo, w rěcy ryby łojić, a nchtó druhi, ani nic młynk. Skóržba traješe lěta dołho. Młynk drje doby, dowolichu jemu łojenje rybow we wodže tam, hdžež ta přez jeho zahon běžeše, dokelž bě tutón džěl rěki přeco sam čisćil. Dobytk, přirunany z wudawkami za sudnistwo a wěcywustojnych bě pak jara snadny, je-li docyła žadyn. Druha skóržba hišće hubjeńšo wupadny. Baron žadaše sebi, zo ma młynk jemu darmo drjewo rězac, dokelž tuta čeza njeje, kaž wudawaše, so z wukupjenjom zběhnyła. Tež při tutej rozkorje běchu prawiznicy wšelakeho nahlada a zastupowachu napřećiwne měnjenja. Hdyž bě so młynk skoro khudy wudawał a wjacy prawiznikow zaplaćić njemóžeše, zwoli do wurunanja, zo kóžde lěto za jara tuni pjenjez baronej telko a telko drjewa rozrěza. Najwobćežniša a najdróžša pak bě skóržba wody dla. Baron wobkrućeše, našćuwany

wot swojich zastojnikow, zo młynk wodu wyše spina hač ma prawo a zo z tym knježe łuki škoduja, dokelž tute ćěrpja pod mokrotu a powodženjom. Młynk pak bě přeswědčeny, zo ma k tomu prawo, dokelž nan, džěd a pradžěd su so hižo po tym měli kaž wón. Tola to woprawdže dopokazać bě jemu ćežko, haj njemóžne.

Sudnistwo pytaše za wódnymi měznikami, ale jich njenamaka. Najstarši mužojo dyrbjachu swědčič. Tajkich so dosć namaka, ale jich wuprajenja běchu jara njewěste. Tuž so čehnješe skóržba do njeskónčneje dołhosće. A hdyž jedyn sud rozsudži přečiwo młynkej, so tón na wyšši powoła, dokelž jednaše so tu wo młynkec zežiwjenje. Bjez wěsteje měry wody njemóžeše mlěć. Woda dyrbi wěstu móc měć, zo mohła mlynske koło wjerćeć. Tuta skóržba zežra młynkej wšě ćežko nahromadžene kroški, haj, bě strach, zo budže dyrbjeć ze swojeho mlyna čeknyć. Tuž dyrbješe so z wurunanjom spokojić, kotrež jeho ženje njespokoji. Bě a wosta jemu kaž ćerń w čěle, kotryž njemóžeš wučahnyć. Tuž so njebudže nchtó džiwać, zo młynk njebě přećel barona a ničeho, štož z knježstwom zwisowaše.

Hanka bě wječor, hdyž bě młynk k swojim „Swobodnym“ wotešoł, mać nutrnje prosyła, zo by jej pola nana tola žeńtwu z Janom wuskutkowała. Mać, čućiwa duša, wědžeše drje z nazhonjenja, što tajka holčcyna wutrobička ćěрпи, hdyž njedostanje swojeho lubeho a tuž rjekny ju pokojejo: „Hanka, sy stara a rozumna dosć, zo bych tebi zjewiła, štož hač dotal žanemu čłowjekej njejsym prajiła. Hdyž běch lěto a džeń młódša hač ty, zalubowach so do rjenje zróstneho, młodeho wučerja, kiž drje to ženje zhonił njeje, zo sym jeho tak horco lubowała. Njemóžu to nikomu wuprajić, što sym w nocy so na

plakala, hdyž widzach, kak mało ma mje wón zańč. Khorjach, hinjeh a myslach, zo to njepřežiwju. Mać bě hižo mi wumřela a tak njemějach nikoho, komuž bych so ze swojim potajnstwom dowěrić mohła. Hdyž mje potom na vašeho nana wudachu, njemóžach so dołho na jeho wašnja zwučić. Wjele sym zaso skradžu ćěrpjela. Hdyž so mi ty narodži, bě to moje přenje wjesele. Tuž sym tež přeco tebje wo sebje rad měla. A kóždy raz, hdyž mi džěcatko přinjesechu, sym so nad tym radowała. Tak namakach swoje zbožo w lubosći k wam a w starosći za was. Myslu, zo bjez ćěrpjenja njeje žaneje radosće na zemi.“

„Luba maći, hdyž tak wěm, zo sy telko wustala, tak změju hišće wot nětka tebje lubšo. Ale twój lubowany njewědžeše ničo wo twojej přikhilnosći k njemu, pola mje je to něšto druhe. Ja sama wšak bych to tež znjesła, ale nochcu, zo by Jan ćěrpjel.“

„Nó, to wšak je woprawdźita lubosć, kiž njepyta swojeho wužitka, ale jenož zbožo sobučłowjeka. Hdyž sy tak zmyslena, chcu spytać nana wobřeć. Tola nimam wjele nadźije. Je wot knježstwa jara hórke ćěrpjeć dyrbał a ma twjerdu hłowu. Štož je sebi jónu wotmyslił, wot teho njewotstupi. Tola poruč twoju wěc Bohu! Njeh wón wjedže, kaž so jemu spodoba, dokelž wón jenički předwidźuje, što je nam spomožne a što nic.“

Nazajtra po snědanju, hdyž běchu džěci a služowni ze jstwy wotešli, rjekny młynkowa swojemu mužej: „Chcu z tobu někotre słowčka Hanki dla porěć. Hanka lubuje Jana, knježeho služownika. A wón je jeje lubosće hódny. Sym so za Janom wšelakich naprašowała a wšitcy su jeho jara khwalili. Je z dobreje, drje khudeje swójby, ale wšitcy bratřa a sotry su sprawni, porjadni a wot ludźi radži widženi.“

Jan sam njeje žadyn přečinjak, hračk a pičk. Je měřny a swěrný w swojim zastojnstwje. Móže žonu a džěći zežiwić. Hanka jako jeho žona změje so pola njeho lěpje, hač by so tu na młynje drěć dyrbjała. Hlej, mamoj hišće šěsć druhich džěći, z kotrychž wjacy hač jene rad młyn přewozmje. Ja myslu, zo změjemoj hišće starosće dosć, kak je wšitke derje zastaramoj. Hdyž je Hanka swoje zbožo namařkała, nimamoj tola prawo, jej je rubić.“

„To wšo rjenje klinči, štož powědaš. Njewidžu drje rad, zo ma naša Hanka žona knježskeho služownika być. Ale tež to chcu hišće znjesć z lubosće k swojemu džěsću, dokelž wěm, zo je Jan dobry Serb a tuž myslu, tež dobry, sprawný čłowjek. Tola tohodla njetrjebam jemu swoju holcu podtykować. Chcemy wočaknyć, kak zajac běži a ryba plůwa.“

„Štó dha praji, zo dyrbiš holcu podtykować. Přińdže wšak sam wo nju prosyć.“

„Tak je tebi prajił, zo přińdže?“

„Mi nic, ale t e b i!“

„Nó, haj, wčera to rjekny.“

Wokoło swačiny samsneho dnja přińdže Jan rjenje čorný zdrasčeny k młynkecom. Jeho šwižna postawa krasnje skutkowaše, skoro kaž mlody baron, a tuž so njemóžemy džiwać, zo Hancy, kotraž z woknom skradžu na njeho zhladowaše, wutrobička móčnišo a spěšnišo bješe. Štó by mohł dódníč radosć, kotruž wona začuwaše! Bě přeswědčena, zo nan zwoli do zwjazka z tak rjanym mlodžencom.

Hdyž Jan dó jstwy zastupi z křescanskim postrowom, powita jeho młynk tola zdwórliwje, hdyž tež nic jara přečelnje. Młynkowa pak so přez cyłe mjezwočo směješe, hdyž Janej ruku podawaše. Jan bě napadnje blědy, tola jeho wóčcy zhladowaštej jasnje, hdyž rjekny: „Jara česćenaj staršej! Wěstaj,

čehodla přikhadžam. Lubuju wašu Hanku a tuž prošu waju, mi ju před Bohom a čłowjekami za mandželsku dać. Slubuju wamaj, zo budu so za nju z mandželskej lubosću a swěru starać.“ Wodychny sebi hłuboko, hdyž bě tute słowa wuprajil.

„Česći naju to jara, přetož wěmoj, zo sy sprawny čłowjek a dobry Serb, kiž swoje słowo dźerži. Tola młodosć husto jenož róže widži a nic čěrnje. Moja winowatosć je, zo jako nazhonity nan, kiž swoje dźěci lubuju, so prašam, hač tajki zwjazk tež rukuje za zbožo mojeho dźěsća. — Maš jako služownik telko, zo móžeš swójbu bjez starosće zežiwić?“

„Knjez baron zapućuje. Tuž mje jako služownika wjacy njetrjeba. Dyrbju sebi něhdže druhdže zežiwijenje pytać.“

„Toho so njenadźach, zo sebi při tajkich wobstejnosćach zwěriš wo ruku našeje Hanki prosyc. Chceš traž z nej po hermankach wokoło čahać a wo krwawnych podawkach spěwać a tak wo ja mołžnu prosyc?“

„Ale mužo! Što to powědaš a bledžiš! Jan zawěsće měni, so hakle woženić, hdyž změje zaso zastojnstwo, kiž žonu a swójbu zežiwi. A tajki muž, kaž wón je, wšak bórzy jene dostanje.“

„Žona, to ty tak praješ. Ale we swěće su wobstejnosće hinaše, hač sej ty to myliš a móže być tež tutón nawoženja. Tuž slyštaj, što ja praju. Wot Hancyneho naroda sym so nosyl z mysličku, zo so wona jónu z młynkom woženi jako moja přenja narodžena. A při tym wostanu. Do knježskich zastojnstwow ničo njedžeržu. Tuž wukń najprjedy młynstwo a potom móžeš zaso přińć, jeli chceš. A hdyž chce Hanka tak dołho na tebje čakać, budže mi prawje. To je moje poslednje słowo. Tuž dži w Božim mjenje!“

Młynk poda Janej ruku a woteńdze. Młynkowa so z Janom hišće zrudnje rozrěčowaše, tola pomhać njemóžeše. Wědžeše, hdyž młynk rjekny: To je moje poslednje słowo, zo žana móc jeho njepřeměni. Hanka přiběža do jstwy polna nadźije, hdyž ju mać nutř zawoła. Hdyž pak wuhlada jenož Jana a mać a zrudne mjezwoča, so zastróži, sylzy ji wuprasnychu, padny maćeri wokoło šije a plakaše wótře.

„Změruj so džěčo! Wšak njeje wšitka nadźija zhubjena.“

Jan přimny Hanku za ruku prajo: „Moja Hanka, njeplakaj tola. Sčinju, kaž sebi waš nan přeje. Što su štyri lětka! Njeje Jakub wjele dlěje wo Rachelu služil? Kaž je wón Rachelu lubował, tak ja ra mam tež ja tebje rady. Tuž chcemoj so džělic z přěcom na wjesole zasowidženje!“ A sta so tak.

VI.

Po rjanych nazymskich dnjach bě so wjedro na dobo wobroćilo. Zymne wětřiki zaduwachu z dalekeho wječora, husty dešč šwikaše do wobliča tych, kiž dyrbjachu wonka na polach přebywać abo po drózy kročić. Kóždy so prócowaše, so škitać před tak jěrym a njelubym wjedrom z tym, zo swoju drastu sebi krućišo zezapina. Lědma by čas k popołdņišej swačinje był a hižom by so ćmiwało. Husta nažolć kurjawa stupaše z řeki Nisy a přikrywaše zemju. Abo bě to hruby pát, kiž wódnomu žowa žona wupřestrěwaše na brjohi řeki a na łuki, zo by jón běliła?

Barónej Eduardej so tutón ćmowy raz dnja spodobaje. Mysleše, zo tak njewobkedźbowany dńdže ke kowarjej. Wupyta sebi najwšědņiši přewoblek, zwuhorny jeho kornař, tak zo bě cyła hłowa

na kotruž sebi najstarši klobuk staji, ze wšěch bokow zakryta. Tež njekročese tak zlohka kaž hewak, hdyž jako wojeŕski wyšk khodžeše po měščanskich dróhach swój mječ z lěwej nohu wotstorkujo, zo wo kamjeń wotskakujo brinčeše. Nańdže kowarja w kowarňi, kiž žehliwe železo z klěščemi dđeržo mócnje z wulkim klepakom na nje biješe, zo škrě na wšě strony lětachu.

Eduardej bě, kaž by widzał přiboha Hefajsta, kiž kowa škit mócnemu wojowarjej Achillej. Bě jemu, kaž by widzał w bělej, po kowarňi so rozlěhowacej młhě slěbrostopatu Thetis, kiž blyščite zhotowjene brónje, „kajkež na ramjenjach žadyn muž njezměje ženje,“ před njeho kładže. Ale to jeho nje wjeseli, dokelž w duchu slyši słowa konja Ksantha: „Ale samemu tebi wosud je, zo přez boha a muža so přewinješ z mocu.“ Tola slěbroklinčaty hlós wutorže jeho ze sonjenja, kiž praji: „Witajće k nam knjez barono“, a Hańža poda jemu swoju bělu ručku. Tež kowaŕ so wobroći a widžo barona, powita jeho přecelnje. Mjez tym so Hańža wotsali.

Kowaŕ dowjedže wopyt do hornjeje jstwy, hdžež jemu město poskići. Sam pak khwataše do pódlańskeje stwy, zo by so wumyl a předrasćił. Mjez tym so barón po jstwě rozhladujo wuhlada wobraz wulkeje hódnosće, kiž předstaješe hišće młodeho mužskeho, ale z fałdatym, zadwělowacym wobličom sedžo před twarjeńčkom, kotrež wobsteješe jenož z někotrych do zemje zabitych kolikow, na kotrež bě někotrych dđerawych deskow přibitych. Zadwělowanje na wobliču mužskeho bě tak wurazne a tak pohnuwace, zo Eduard ani njepytny, hdyž kowaŕ zaso zastupi. Tón widžo jeho zhladowaceho na wobraz rjekny: „Znajeće mužskeho?“

„Kak bych to mohl! Wobraz pak je tak žiwy,

zo mje mócnje jima. Zajimuju so za rjane wobrazy a tutón do nich słuša.“

„Njeje wšak tež jara tuni, ale sym jón dał zhotowić jako dopomnjeńki na najstruchliše dny mojego žiwjenja. Spóznajeće, jeli sebi jón derje wobhladaće, zo sym to ja. W Americy džěch sobu z druhimi złoto kopać. Tam wuwěšćichu mi moje poslednje kroški.

Moji towařojo běchu žiwi bjez wěry a bjez Boha, bóle skót hač rozumni ludžo. Tež ja bórzy na wšitko dobre a nadobne zabych. Běch kaž woni. Hrajachmy wysoko a pijachmy telko, kelkož mózachmy. Złóstne, hrěšne žiwjenje zniči bórzy moje mocy; njemóžach wjacy džělać a tak ničo njezaslužich. Hdyž ničo wjacy njemějach, nje rodžeše niktó tež wjacy wo mnje. Běch hlódny, skoro zawutlich. Niktó so wo mnje njestaraše ani na mnje njepluny. Tak sedžach wopušćeny wot Boha a čłowjekow, zeslabjeny, tak zo njemóžach ani łopaće zastajić, cyle zadwělowany widžo smjerć so na mnje šćěrić před rozpadankami mojeho bydleńčka. Tehdom jasnje spóznach, kak zhubjene mu synej bě, hdyž swinje paseše a chcyše so z lušćinami nasyćić, kotrež swinje žěrjechu, ale niktó jemu jich njeda. Kak žadach sebi nawrót do wótcneje zemje, hdžež hišće lubosć knježi, kiž so smili nad sobučłowjekom a njeda jemu zahinyć na čěle a duši. Tehdom žedžach z cyleje wutroby wopušćić tutu helu a čłowjeskich djabołow, z kotrychž kóždy je nož bjeze wšeje miłosće na swój wužitk hladaše a pytaše so wobohaćić na kóžde móžne wašnje, zo by potom mohł čím bóle hołdować svojim najhóršim zwěrjacym požadosćam.“

„A niktó wam we wašej nuzy njepomhaše, niktó wam ničo k jědži njeposkići?“

„Ně, nichtó. Ale kaž wot Boha pósłany, kiž wi-
džeše moje želniwe spóznaće mojich hrěchow, přiń-
dže misijonar, nasyći mje, wza mje sobu na swo-
jeho konja a staraše so za mnje, doniž so zaso nje-
zhrabach. Haj, hišće wjacy. Wobstara mi džěło we
woclowej tworni, hdžež mějach přiležnosć, so roz-
wućić a wjele nawuknyć. Hdyž běch so z Bohom
wujednał, začahny zaso měr do mojeje wutroby a
nětko wěnowach swoje mocy, zo bych přeco do-
społniše do stwórby zapožžene Bože zakonje spóz-
znał. A tak něšto wunamakach, štož mi přinjese
njesměrny pjenježny dobytk. Nježadajo wjacy, wró-
ćich so wjesele do wjeski, hdžež běch so narodził, a
tu wostach. Moje jeničke přeće je, zo by so moje
potomnistwo tu zakorjeniło w domjacej pódze, do-
kelž jenož z teje móže najlěpše mocy srěbać. Toho-
dla najwjětši džěl mojeho zamoženja nałožich na
wrócokup domjaceje zemje, hdyž bě waš njebohi-
nan najskěrje njewědžo, ju přepodał židam do ru-
kow.“

„Wobžaruju jara, zo ja hakle džensa spózna-
wam, zo sym sobu wina na zahubje našeho ródneho
wobsedženstwa. Nochcu so zamołwjeć, ale to móžu
z dobrym swědomjom prajić, zo njewědžach, što
činju. O, hdy by džensa tuta zemja hišće moje
wobsedženstwo bylo“, řečeše baron bóle k sebi
samemu hač někomu druhemu, „kak chcyl ju lubo-
wać, kak hajić, kak škitać, ze wšěmi mocami, haj
ze swojim žiwjenjom. Ow, škoda!“

Baron zakry ze swojimaj rukomaj sebi wobličo,
sedžeše mjelčo, zdychowaše ćežko, móže być zo
plakaše. Kowař njemyleše jeho, začuwaše z nim; bě
nazhonił slódkosć słowčka: domizna.

Po khwilcy rjekny: „Knjez barono! Na zašłosći
njehodži so ničo přeměnić. Naša winowatosć je, so

za přichod starać, štož je w našich mocach, zo by nam domizna přeco zwostała a so njetrjebali bėdźić w cuzbje.“

„Tohodla přińdžech sem z wami wuradźować, kak by to móžno było“, znapřećiwi baron. „Widžu, zo sće nadobnje zmysleny muž, tuž so nadźijam, zo mi zmóžniće ródnu zemju mojich wótcow wobkhować pod nic přećežkimi wuměnjenjemi.“

„Te sym wam hižo prajił, a štož sym sebi dokladnje rozmyslił, w tym ani smužki njespušču. W pódlanskich wěcach sym zwólniwy z wami jednać.“

„Ale jednanje činiće mi njeskónčnje ćežke. Wěříce mi, hdyž mje njeby putala lubosć k našemu rodej a nadawk njeboh nana, zo mam so za bratraj starać a hdy by druhi, a byrnjež ćežši, wupuć był, njebych z wami jednał. Tola běda mi! Nimam žaneje drugeje móžnosće. — Tola jeli maće kusk smilnosće ze mnu, njenuzujće mje k žeńtwje z wašej knježnu džowku.“

„Runje to je, wot čehož wotstupić nochcu a nje móžu. Hdy bych měl syna, tak bych mohł rjec: Ty přewozmješ kubło a wy byšće dyrbjał je wopušćić. Tola chcu tež wam pomhać. A jenož wam pomhać a swoje samsne džěco zastorčić, — kotry nan by drje to činił? Móžeće sebi něšto tajke wote mnje žadać?“

„Ně, to tež nječinja. Ale njezeškodźiće wy runje z tym wašej džowčičcy? Khiba wona někoho lubuje, młodzenca z wašich worštow, na přikład: jehneho kowaárskeho. Kajke ćěrpjenja za nju, hdyž dyrbi so wudać na mužskeho, kotrehož njelubuje.“

„Wěm, zo so jeje wutroba hišće za žaneho mužskeho woprawdźiće zahoriła njeje. Móže być, zo je so w rejwańskich hodžinach někajka škrička zapopadła, ale te su kaž w kowarňi, z nich njenastanje

žadyn woheń. Hewak sym kruće stražował, zo njeby žadyn wobkhad z mužskimi měła. Zo sće ju widzał z poddatymi přecelnje wobkhadźować, to je tola křescanska winowatosć, kiž dyrbjeli tak mje nowani zdžělani čím lěpje wukonjeć. W mojim do mje sebi to žadam a to so stawa. Tola na žeńtwu sebi při tym nchtó ani njepomysli. A w tutym padže by to docyła njemóžne było, zo by sebi miljońańka, jako hrabinka wukubłana, khudeho wotročka wzała.“

„Wě waša džowka wo wašim wotmyslenju?“

„Ně, to hakle zhoni, hdyž je wěc wěsta.“

„A što k tomu praji.“

„Je dobre, poslušne džěčo. Wě, zo chcu jeje najlěpše a tuž sćini, štož ja chcu.“

„Lubosć so njehodži přinuzować.“

„Njedžeržu wjele do lubosće. Je mi nizke, hdyž mužski kaž hołb wokoło hołbički rejuje a skaka. Česćownosć je hłowna wěc. Hdžež teje njeje, tam je jenož někajka zmysłojta zahorjenosć, ale žana wěrna lubosć.“

„Tak při tym wostanjeće, zo dyrbju so z wašej džowku woženić, jeli chcu ródnu zemju wobkhować.“

„Haj, při tym wostanu, kóžde druhe słowo w tutej wěcy je podarmo.“

„W tutymaj tydženjomaj wot naju poslednjeho rozrěčowanja njejsym wjele spał. Wodnjo a w nocy sym přehladował wšě pisma, kiž so na naše prjedawše zamoženje počahuja, přehladach wšě zapiski wo hospodarjenju pod njebohim nanom a přirunowach je. Dopóznach, zo woprawdže ani złamaneho pjenježka nam wjacu njeslušna, ale wšitko wam. Swojej njewěsće napisach wo wšem. Nadobna wró-

ći mi wona hnydom moje słowo. Ale moja česć sebi žada, zo tutón wopor wotpokazam. Čuju so zwjazany, byrnjež so z druhej woženił. — Waše prawo na našu zemju pak jenož tak dołho płaći, doniž njezapłaćimy dołh. Hdyž zapłaćimy, smy wu swobodženi. Tohodla tež waša žadanka, z wašej džowčičku so woženić, za mnje jenož tak dołho płaći, doniž njejsym zaplaćił. Byrnjež był zwěrowany z wašej džowku, njebudže wona tola ženje moja mandželska. Wostanje waša džowčička a hdyž wam do poslednjeho pjenježka zaplaću, wróći so wona zaso k wam jako waša holca. Změju ju za rukowanje, zo sym wam dołžny. A doniž sym dołžny, budže waša džowka jako wobsedžečka kubla, kiž ma prawo poručec a zarjadować. Tola wjacy mi njebudže.“

„Nó, to budže zawěsće jara stara, hdyž so zaso ke mni wróći“, rjekny so smějo kowař. „Za čo pak maće wy mandželski zwjazk, to dyrbi wam waše swědomjo prajić. Je z tym wěc dokónčena?“

„Hišće słowčko. Za dvě njedželi njech je wěrowanje a to w połnocy při zamknjenych durjach wosadneje cyrkwički. Njebudže žaneje hosćiny ani za swójbnych a domjacych, ani za swědkow. Trěbnych papjerow za njewjestu wy wobstaraće.“

„To sćinju. Njechaće z Hańžu porěčec znajmjeńša tu w mojej přitomnosći?“

„Dyrbi to być? Přihotujeće mi nowe bolosće. Je pak to poslednje, štož přizwolů.“

Kowař zawoła Hańžu, kiž w jednorej domjacej drasće wjesele přikhwata, so prašejo: „Nanko, što sebi přeješ?“ Hdyž barona hněwnje zhladujaceho wuhlada, so postróži. Powita jeho přecelnje. Baron postany prajo: „Knježna Hańža — dowolće so waše

křćeńske mjeno trjebam — z wašim nanom smój wučiniłoj, zo so wy zo mnu zwěrować daće. Prošu was wo to naležnje. Wodajće, zo njemóžu tu dlěje při was wostać.“

Hańža zblědny, bě běła mjez woči kaž smjerć. Baron hrabny za swojim klobukom, pokłoni so trošku a twóchny won z durjemi. Hdyž po drjewjanym skhodže dele kročeše, běchu wo jstwje jeho ćežke stupy słyšeć. Nětko hakle Hańža wotući kaž z hrózbneho sona, zakřikny a padaše na zemju. W poslednim wokomiku hišće zdžerža ju nan, zo njepadže a so njezrazy. Potom ju wobja njemóc. Kowař dyrbyješe staru ćetu, kotraž bě w domje za hospozu, na pomoc zawolać. Ćeta znajo wšelake lékařske srědki zbudži drje Hańžu zaso k žiwjenju, ale ke kajkemu! Kaž sylny mróz kćenje znič, tak zo nima wjacy mowcow plody přinjesć, byrnjež tež rostlina kćěła, tak tež drje Hańža žiworješe, ale njeměješe wjacy mowcow, zo by ćělo a dušu wobknježić mohła. To traješe tři dny. Na to stany a džěše do zahrody.

Tu pak sedžeše dolho na ławcy kaž z kamjenja, so njehibujo, w khlódnicy a zhladowaše na tu a tam spadowace žolte lisćo. Jeje mysle wróčachu so do nalěća a zdychowaše při sebi: „Kak krasnje bě tu w zahrodze, hdžež wšitke štomy a keřki kćějachu. Spěšnje so miny tón čas; plody rosćechu, hdyž wo hrěwaše a paleše slónčko, a hižo je tu nazyma, čas zrawjenja a mrěća. Ale hižo w nalěću widžach tu a tam žoltnyć lisćičko a wjadnyć někotrežkuli kćeničko. A najkrasniše róže njemóžachu zakryć hinitosć a mrěćo, něžne łopješka kćenjow wotpadowachu, mrějachu. Tuž što leži na tym, zo dyrbju hižo mrěć, hdyž sym lědma zakćěła! Maćeřka wumrě w lěće swojeho žiwjenja, mi je wotsudžene, zo dyrbju za hinyć w nalěću. Hdžež přileći pjenježny zmij, tam

přinjese njezbožo. O, kak wjesela bych byla, hdy bych khuda byla! Bych mohla k tomu słušeć, ke kotremuž mje wutroba čehnje. Nana prosyć, zo by so nade mnu smilił, — ně, to njesćinu. Je mi dobry nan, ale česćelakomny. Chce sebi zo mnu zemjanstwo kupić. Mojim začućam njerozumi. — A što hišće na mnje čaka? Kak krasnje wopisuja basnje wuznaće přenjeje lubosće! Myslach, zo budže to najzbožowniši džeń mojeho žiwjenja. A nětko —. Je někajke potajnstwo w nanowym a mojim žiwjenju? Je mje nan předał a baron mje kupił? Nikoho nimam, kiž by mi mohł wotmołwić. O, maćeřka, o maćeřka, čehodla sy ty wopušćila swoje džěčo?“

Tu přileća drobne ptaćatko a znošowaše so nad Hańžinej hłowu khwilku a šćekotaše wjesele. Hańža so postróži a rjekny: „Sy ty to, maći? Přińdžeš pokojec swoje njezbožowne džěčo?“ A sylzy wuprasnychu čěžcy čěrpjacej z wuhločorneju wóčkow a wolóžichu jej wutrobu. Plakaše žalosnje. Tu při khwata stara četa. Hdyž Hańžu wuhlada, rjekny, zo by jej wjeselosć zbudžiła: „To je rjenje, nje wjesćinske plački přinjesu zbožowne mandželstwo. — Nětko pak pój, Hańžka, šwalča je přišla, zo by či njewjesćinsku drastu wotměřila a zešiła ze sněhběleje židy. To budže radosć na tebje hladać. Na to so hižo dawno wjeselu. Šlewjeř dostanješ wote mnje tak rjany, kajkiž sebi jón přeješ. Zastupuju džěn či mać. O, kak by so ta wjeseliła, hdy by tebje mohla jako njewjestu wohladać. Ale zawěsće pohlada na twojim wěrowanskim dnju z njebjes a wuprosy či prawje wjele Božeho žohnowanja. — Nětko pak sebi wumyj najprjedy wobličo ze zymnej wodu. Šwalča njetrjeba widžeć, zo sy plakała. Hewak načini hišće někajkich kleskow.“

Što sebi wboha Hańža chcyše? Džěše. —

VII.

Kowarjec Hańžina najlubša towařška bě młynkec Hana. Běštej jenak starej, jenož wo dzeń bě Hana starša hač Hańža. Hromadže běštej do šule khodźilej, w samsnej ławcy sydalej, jenak běštej wobdarjenej a jenak pilnej, tak zo jene lěto sydaše jako přenja Hana, druhe lěto pak Hańža. Hdyž Hańža w cuzbje přebywaše, zo by so we wědomosćach wudospolniła a sebi dobre wobkhadne wašnja priswojiła, dopisowaše sebi ze wšitkich prjedawšich towařskow jenož z Hanu. A hdyž nětko zaso w jenej wsy hromadže bydleštej, tak bě woběmaj najlubše, zo móžeše jena při druhej přebywać. Žana njeměješe před druhej žanych potajnosći, běštej kaž dvě čele, ale jena duša. Bě tohodla přinarodžene, zo so nětkole wobě hóracy ćerpjo hišće dospolnišo zblžištej a husto so zetykawaštej, kaž tež džensa.

Wonka bě jere nazymne wjedro. Tuž sedžeštej towařscy w derje wutepjenej Hańžinej stwičcy a skoržeštej sebi swoju nuzu. Hana wobhladowaše při tym sebi Hańžinu hižo zešitu njewjesćinsku drastu prajicy: „Tak krasneje drasty hišće widžala njejsym. Nó, to so zawěsće twojemu nawoženi zalubiš, hdyž će wón tak rjanu wuhotowanu wuhlada. Bych či skoro mohła zawidžeć.“

„Drastu chceš mi zawidžeć! Tu móže sebi kóždy za pjenjezy kupić, hdyž je ma. Tola lubosć a česćownosć njemóžeš za pjenjezy dostać. Tuž bych ja mohła tebi zawidžeć a nic ty mi. Twój Jan tebje woprawdže lubuje a sej će waži jako swoju njevěstu a přichodnu mandželsku. A to dyrbi će wjeselić. Ja pak dyrbju płakać, hdyž pomyslu, zo chce mje baron jenož mojich pjenjenz dla. Pjenjezy su hłowna wěc, kotrež trjeba, kaž su mi dobri ludžo

prajili, ja pak sym jemu njeluby a rady njewidžany přiražk. Kaž njewólnica sym předata. A bohužel, zo je to sčinił m ó j s a m s n y n a n! O, maćerka, hdy by ty tola žiwa byla, to zawěsće ženje dowoliła njeby! Nikoho nimam, kiž by mje zakitał před tu-
tym njezbožom.“

„Hańžka njeplakaj! Čuju z tobu. Kak rada bych či pomhała, ale njewěm srědka. Khiba čeknyć? Chcu či pomhać a z tobu hić.“

„Ně, luba towařska, to so w našim času wjacy njehodži. Telefonej a telegrafej njebychmoj wu-
čeklej. — Kóždy čłowjek ma swój puć kročić, kiž je jemu wotsudženy: jedyn kwětkojty, druhi ćer-
njojty.“

„Hańžka, ćernje pak najrjeńšo kćěja. Tuž nje-
zadwěluj. Hdyž zda so być a je tež započatk two-
jeho žiwjeńskeho puća ćernjowoy, tak zakćěja či jónu
na nim najrjeńše róže. Mysli sebi, zo je Boža wola,
štož so přećiwo twojej woli wot tebje žada. Tuž do-
wěr so Bohu, dokelž wón z ćernjow róže płodži a
k dobremu wšo wodži.“

„Džakuju so tebi, Hanka, za lube a pokojace
słowa. Spušćam so na lubeho Boha Knjeza. — Ale
to pak dyrbjju prajić, zo mje to jara boli. Hdy
bych tola na twojim městnje byla!“

„To wšak so lohko praji. Cuzemu khlěbej džěci
całta rěkaju. Basnicy widža młyny a młynkec holcy
w hinašim swětle, hač wone woprawdže su. Dyrbi-
my wšitcy jara pilnje džělać, zo bychmy so spraw-
nje a čestnje zežiwili. A ktomu ćěrpju pod nje-
wěstosću. Štož nan sebi wot Jana žada, je ćěžke.
Ja wšak chcu rada čakać, ale što móže za tón čas so
wšo stać? Móže wójna nastać, kaž naši hólcy dru-
hdy powědaju, a što potom? Jan, jako bywši wojak

budže tam přeni dyrbjeć, móže tam wostać a mi zwostanje z hórkej sylzu jeho wopłakować.“

„To je tola spodźiwne. Přeco běchmoj najlěpšej towařscy, jenak zmyslenej a nětko dyrbimoj jenak ćěrpjeć. — Ale nječińmoj sebi jena druhej wutrobu ćežku a zrudnje do njewěsteho přichoda njehladajmoj. Wokomikow, kotrež su namaj hišće popřate, chcemoj wužić, njewěmoj, hač hdy wjacy tak bjez starostnje so zetkamoj. — A nětko hladaj, što tebi za to darju, zo budžeš mi družčić.“

Hańža wotewri z nažoľc kožu počehnjenu tyzku, w kotrejž so blyšćeše drobny, zloty rječazk z křižikom, kiž bě z krasnymi bělymi parlemi wusadźany. Hana zhladowaše z wulkimaj wočomaj na debjeńku, so wulcy spodźiwajcy zadžeržowaše dych a rjekny skónčnje:

„Hańžka, to je mi? Ty drje žortuješ!“

„Žadyn žort. Ponjeseš to přeni raz při mojim wěrowanju wokoło šije, a njecham, zo by hdy na mnje zabyła. Dała sym tutu pyšeńku tak zhotowić, zo by či z tym prajiła, zo je twoja powaha kaž ryzy zloto a twoja wutroba čista kaž tute jasne, běle parole. Tohodla sym sebi tebje přeco tak wažiła a sej će wažu. Njech je twój čestny dzeń, na kotrymž budžeš wěrowana a na kotrymž budžeš so pyšić z tutej wopomnjeńku, kaž so nadžijam, zbožowniši a wjeselši hač mój budže.“

„Njeboj so, ja budu na twojim dnju při tebi.“

„To je tež jeničke, štož mje pokoji. Přikhadžej kóždy dzeń nětkole ke mni. Jenož hišće tydzeń a potom — potom mje wotwjedu.“

Hišće khwilku swěrnej towařscy hromadže bjesadowaštej, potom sydny so Hańža ke klavěrej a so samu přewodžejo zaspěwa ze swojim cunim, mjehkim sopranom: „Sym Serbow serbske holičo“. Hana

pak posylni spěw ze swojim połnym altom. Tak klinčeše přez cyły dom hač do kowańje z jasneju šijow ... A w kowańni posłuchaše nutrnje kowařski, rjany, sylny młodźenc, z wutrobu połnej bola a ćěrpjenja na klinčaty hlós a přeješe sebi, zo by tola radši słyšał swój pohrjebny kěrluš ...

Kowař bě z baronom wučinił, zo maja so wšě zastarske nałožki, kaž su wone při prjedawšich zemjanskich wěrowanjach wašnje byle, swěrnje wobkedźbować. Njewěsta měješe so w nowym škleńčanym wozu, kotryž štyri bujne krošaki čehnjechu, z družkomaj a z jenej staršej přibuznej wjesć. Kowař so za to postara, zo so jeho džowka njetrjebaše za wóz a konje hańbować. Nawoženja, kaž tež swědkaj a někotři krejnopřecelni přeprošeni mužcy pak jěchachu na svojich krošakach. Druhe konje njeběchu dowolene. Tak so tež tón króc podachu kwasni hosćo přewodźeni z črjódu jěchacych služownikow z palacymi smólnicami wo połnocy k wjesnej cyrkwičcy, do kotrejež tón čas ludej přistup dowoleny njebě. Po dokonjanych wobrjadach, při kotrychž nawoženjowe „haj“ napadnje słabje, njewěšćinske pak jasnje a přeswědčenje klinčeše, wróćichu so wobdźělnicy domoj. Baron jědzeše z Hańžu w jeje wozu, njerěčeše z njej ani słowčka. Bě njeluba nóc. Zymny wětr mjetaše mokry sněh do wozowych woknow. Na wuće sylneho wětra posłuchaše mloda baronowa mandželska kedźbliwje, zo by swoje mysle wotwobroćila wot wažneho podawka, kiž jeje žiwjenje wjedzeše do jej njeznatych kolijow a tak z namocu potlóčila sylzy, kiž chcychu wuprasnyć. O, kak cyle hinak bě sebi swój kwas předstajala ...

Při wustupje z woza poda ji baron ruku, zo by ji pomocny był. Wona pak so jenož z lohka jeje

dótkny. Cyły dwór bě jasnje wobswětleny a napjelnjeny z ludźimi, z knježimi zastojnikami, čeladny mi a džělačerjemi a tež wšelakimi wćipnymi. Baron wjedžeše so ze swojej zwěrowanej pod pažu, hdyž najprjedy zastojnicy, potom čeladni z džělačerjemi přistupichu, zo bychu swoje zbožopřeća wuprajili. Mužcy, wosebje pak žónske zhladowachu na młodu baronku, zo mohli sebi woči z hłowy wuhladać, wćipni, kak wustupuje, što wotmołwja. A wobsta. Tež najkrućiši posudžowarjo njenamakachu ničoho, štož mohli ji porokować. Bolostne powdawki poslednich njedžel běchu z bojazneje holčki sćiniłe dospołnu młodu žónsku, kiž so njestróži kročić po čěrnjowym puću. Jeje něžne wobličo bě drje jara zblědłe, ale jeje lubozny hlós bě wšak kruty, hdyž so jenotliwym džakowaše za přecelne zbožopřeća. Njebě hižo kaž nasplóšane ptačatko, ale měrnje stoješe při baronje, je woprawdžita knjeni, tak zo so družka młyńkec Hana spodžiwa a sejpraji: To njeje wjacý kowarjec Hańža, moja luba towařska, ta je wot nětka přestupila do drugeje woršty čłowjestwa a z tym so mi wocuzbniła. Wšón wozboženy, ze sylzajtymaj wočomaj jako posledni přistupi kowař a košeše swoje džěćo na čolo ronjo: „Bóh njech waju žohnuje!“

Młodaj mandželskaj podaštaj so z hosćemi do swjatočnje wupyšeneje jědžěrnje. Tu so skrótka baron wšitkim za wšu wopokazanu lubosć podžakowa při škleńcy dobreho wina a něšto cokoroweho přikuska. Přeni knježi zastojnik wunjese troju slawu, zo byštaj młodaj mandželskaj dołho a zbožownje žiwaj byłoj. Na to wšitcy dopichu; baron přeješe wšitkim w svojim a w mjenje swojeje mandželskeje „dobru nóc“, štož bě znamjo, zo bychu jeju wšitcy wopušćili.

Potom wza baron Hańžu pod pažu a dowjedže ju na khódbu, hdžež služowna čakaše. Tu wokoši ji ruku mjelčo prajo:

„Jako nětkole mi zwěrowanej wopokazuju wam česć a to tak dołho, doniž to wostanjemoj. Dalše zhoniće z pisma, kiž we wašej stwě leži. Nadźijam so, zo so strowaj pod wjeselšimi wobstejnosćemi zaso wohladamoj hač džensa. Spiće derje w swojim wobsedzeństwje!“

Hańža dohlada so jěreho wusměšaceho posměwka, kiž jeje mužej po wobliču přeleća a bě w najwjetšim straše, zo so njemócna zwjeze. Tola jeje kruta nadčłowjeska wola ju zdžerža a ničeho njeprajo sčehowaše služownu do swojeje stwički. Wotpokazawši wšě poslužowanje wotpósła služownu žadajcy sej ze žadosću samej być. Zamkny durje, hdyž tuta lědma proh přestupi. Potom zwjeze so na mjehki stol; jeje stawy ju wjacy njedžeržachu, bě bjez mocy, bě dlěši čas kaž we womorje.

Nadobo wotući. — Njewědžeše, kak dołho bě kaž spicy přebywała. Bě ji, kaž by słyšała wóz ridrować. Njestaraše so wo to, pomysli, zo posledni hosćo najskěrje wotjědu. Pohlada na zloty, ručny časnik, džiwaše so, zo bě cyłu hodžinu ju hluboke spanje tak wobjało a zo bychu hosćo hišće tak dołho tu w nocy přebywali. — Rozhladowaše so pó jstwje, kotruž bě ji nan dał wumělscy bohaće zhotowić. Tež kralowna njeby sebi lěpšich a rjeńšich wěcow přeć mohła, kaž je baronka tu měješe. Ale jeje wutroba so njezwjeseli nad krasnej njewjesćinskej nadobu, njelubowaše pychaństwo. Jenož nanowa lubosć, kotraž so w tutych darach jewješe, ju pozawjeseli. Njeměješe žaneje hidy na nana dla nuzowanja k tutej ženětwje. Wědžeše, zo je wón přeswědčeny, zo je prawje činił a so derje za swoje

džěčo postarał. Začuwaše hinak hač wona, a tak njemóžeše jeje horjo zrozumić.

Blido z magahonioweho drjewa přikrywaše ze zlotymi nitkami přektany rub, do kotrehož bě ze slěbrom wušity jeje narodny dom, a na wušiwanju stoješe jeje z najkrasnišich róži wobstojacy njewjesćinski kwěćel ze zlotym paskom w drohotnej mišnjanskej wazy. Pódla pak ležeše wulki list z baronowym woponom. Hańža wza z pisadla dolhi damasceński nóż ze sněhbělými zubjanymi čronami a rozpró listowu wobalku. Ze sylnym, krutym pisomom bě tu na namódrej papjerje, kajkuž baron lubowaše, tole napisane:

Wjelečescena knježna a knjeni!

Z wotpohladom sym tute spodziwne napismo wolił. Sće knježna a wostanjeće to, dokelž njebudzeće ženje moja mandželska. Wostanjemoj zwěrowanaj jenož na čas. Zapućuju džensa w nocy. Hdy so wróću, njewěm, móže być po lětach. Tak dołho sće knjeni nade wšitkimi kubłami našeho rodu, dokelž słuša to wšo vašemu nanej. Móžeće hospodarić, kaž sama za dobre spóznajeće. Ja nochcu so zežiwić dać wot žony, kaž sebi to waš nan drje mysleše, tuž chcu sebi druhdže zežiwjenje pytać. Jenož jenu próstwu mam a prošu was, ju dopjelnić, je-li maće kusk křescanskeje lubosće: mjenujcy mojima bratromaj jeju měsačny přidawk dale płaćić kaž staj to dotal dostawałoj, zo mohłoj jako wojeřskaj wyškaj žiwaj być. To so wě, zo pjenjezy nježadám jako jałmožnu, ale jako požconku. Zapłaću to zdobom, hdyž wróću vašemu nanej wšitko, štož je našemu rodej dobroćiwje požčil. Dokelž považuju naju zwěrowanje jako rukowanje za dołh, tak so tute same rozwjaza, hdyž dołh zapłaću. Nadžijam so, zo

so to bórzy stanje a potom budžemoj wobaj zaso swobodnaj. Kaž dołho pak budžeće wy jako knjeni na našim hrodže přebywać, ma so wam wšitka česćownosć jako mojej zwěrowanej mandželskej wopokazować. Zo by so to stało a wy radnicu měla, jeli zo jeje potrjebujeće w zemjanskich naležnosćach, sym našu ćetu prosył, zo by wam z pomocu byla, štož je wona slubiła. Myslu, zo sym we wšěm tak swoju ryćeřsku winowatosć dopjelnił. Žaneho dalšeho lista njewočakujće wote mnje. Za wšitke wopory, kotrež sće mojeho rodu dla přinjesła a hišće přinjeseće, wuprajam wam, jara česćena knjeni, swój najwutrobniši džak.

W Mužowje na hrodže   Baronowe podpismo
na dnju 25. nazymnika 1913.   a pječat.

Derje bě za Haňžu, zo so list skónči. Pismiki počachu před njej rejować a skakać, jenož njejasnje móžeše je rozeznawać. Bě wina nad tym sylna wón, kotruž róže na blidže wudychowachu abo zaprahnychu přenapinane čuwy? Zwjeze so na smyrnjanski tepich, kotryž cyłu jeje jstwu pokrywaše a ležeše tu w swojej njewjesćinskej drasće kaž ze sněhom přikryta narowna hórka na pohrjebnišću. Wotučí hakle, hdyž kanarik w pozłóćanej, klětcy swój raňši kěrlušć zaspěwa. Haňža bě jara mučna, zyma ju woběhowaše. Pohlada na spěwaceho ptačka a pomysli: Ty sy w złotej klětcy kaž ja, tola derje, zo móžeš sebi hišće wjesele zaspěwać, štož mi móžno njeje. Zaklinka po služobnu, zo by ji zatepila wó jstwje a ji přinjesła ćopły čaj, z kotrymž by so zhrěła.

VIII.

Nazajtra rano stawachu w Mužowje ludžo wo dobru hodžinu pozdžišo kaž hewak. Tajki wurjad-

ny swjedzeń kaž baronowe nócne wěrowanje, nje-
chaše nchtó přespać, byrnjež při tym jenož wohla-
dał nócnu jězbu a nic najmjeńšeho při tym nje-
dostał. Samo wjetše šulske džěci běchu z domu
čekle a so měšale mjez dorostlymi. A nětko mě-
jachu Mužowčenko na měsacy maćizny dosć, zo
bychu wšitko dokładnje sebi rozpowědowali a po-
sudźowali. Wosebje žony, a to stare hišće bóle hač
mlode, pohódnosćachu kóždu kročel, kóžde hibnje-
nje zwěrowaneju a wosebnych hosći, tež młynkec
Hanu a kowarja, wopowědowachu barbu a zahib-
njenje drasty, sčesanje włosow a kajkosć črijow. To
abo druhe drje khwalachu, tola nad kóždej wěcu
mějachu tež něšto wustajeć. Wosebje njeběchu spo-
kojom, zo je so wěrowanje po wašnju někotrych
francowskich krajinow wo połnocy stało. Stare
mudre wěšćerki wěšćachu hnydom njezbožo, dokelž
měnjachu, zo ma w nocy wot dwanaćich hač do
jeneje zły duch wosebitu móc a tuž njemóže wěro-
wanje w tutym času ženje zbožowne być. A kak so
wjeselachu, hdyž so powěsć po wsy dopołdnja roz-
njese, zo je baron hnydom w nocy wotpućował;
pohonč je jeho na dwórnišćo dowjezl. Kaž mlynske
koła tak spěšnje wjerćachu so jazyki wěšćerkow —
a tych bě w Mužowje wjele, kaž wšudźom druhdže,
— a wone prajachu: „Njejsmy rjekli, zo nócne wě-
rowanje ničeho dobrego njeprinjese? Štó je hižo
slyšal, zo mlody muž sam po wěrowanju hnydom
zapućuje! A kajke to wěrowanje bjez kwas! Naš
jedyn by při tajkej přiležnosći tež rad něšto z knjež-
skeje kuchinje wobliznył a so napił. Šarować a drěć
so směmy, ale khudemu ludej něšto dać: ně to nic.
Holca kaž kowarjec Hańža njesměla na pjenježk
hladać! Ale to je přeco tak, ženje bohaći nimaja
dosć. A z wotkel to wšitko ma? My wšak tak hlupi

njejsmy, zo bychmy wěřili, zo je to kowař sebi z Ameriki přinješ. Tam tež złoto na drózy njeleži. Zmij je jemu nanosyl. Husto bě widžeć, kak w počncy pola kowarja woheń z wuhenja sapaše. Čertowe kuski je kowař něhdže we swěće nawuknyl. Syda nětko w čmowych nocach w kowarňi a čita z čornych knihi a potom přilětuje zmij z wuhenjom nutř a sypa jemu do měcha złota dosć a nadosć. A kowař je dyrbjał slubić, zo budže so jeho džowka w čertowej hodžinje w nocy wěrować dać. Nó, to móžemy wćipni być, što hišće dočakamy.“

Tak sebi „mudre“ žónki kowarjowe počinanje wukładowachu. Tutón by mjenujcy w nocy, hdy bě wokeńcy w kowarňi kruće zezachnił, wšelake ze železom a woclom pospytował, zo by zaso něšto nowe wunamakał, štož so jemu tež druhdy poradzi. K tomu trjebaše sylny woheń, a tón polěkowaše nastaću tych bajkow. Něšto potajne, samo złe, lud radšo wěři hač něšto wědomostne a dobre. Tuž skoro nichtó njedwělowaše nad wěrnosću woprajenjow a wobpřisahanjow „mudrych“ wěšćeřkow.

Tym bajkam pak njewěřeštaj młyńk a jeho džowka Hana. Za to pak njeběštaj widžanaj pola tych, kiž běchu to ze „swojimaj samsnymaj wočomaj“ wiđzeli, kaž prajachu. Mějachu jeju za spřećeleneju z kowarjom a měnjachu, zo staj do kowarjowych „čornych kuskow“ sobu zaplećenaj. „Wšak młyńcy“ prajachu, tež najbóle wjacy móžeja hač druzi ludžo. A wot koho to maju? Zawěsće wot nikoho drugeho hač wot „čorneho kluba“. Kak husto stawa so, zo my žanych rybow njenałojimy, ale młyńk dosć a nadosć. A kak wulke! Pak ma sam „čorne knihi“ a pak sej je požčuje wot kowarja, kiž ničo druge njeje hač hotowy kuzlař. Samo barona je

wobkuzlał, zo je sebi jeho holcu wzał. Ale jeho prjedawša njewjesta je jemu dała skradžu do koše, w kotrejž je při wěrowanju był, zašić zelo, kiž je we Janskej nocy wot njewinowateje knježny šćipane. Te je jeho škitalo, zo njemóžeše błud jeho cyle woběńć a tak je bórzy za tym přišoł, što je so z nim stało. A zo by kuzlańskim činkam wućecknył, je skradžu wotpućował a nikomu njeprajił, hdže so poda. Tak njemóže kowań swojeho jemu služaceho čerta za nim pósłać, dokelž njewě, hdže baron je.“ Tak sebi bajachu.

Hdyž młyńkec Hana zhoni, zo je baron w nocy čeknył, měješe za swoju winowatosć Hańžu wopytać a ju pokojeć w jeje wulkej zrudobje. Tola drje tež wćipnosć ju k tomu pohnuwaše, zo by k swojej towařscoj šła. Hdyž bě baronka so trochu ćopłego čaja napiła a njewjesćinsku drastu so slekla, přińdže na nju tajka mučnota, zo ze słabosću na stólčku sedžo zdrěmny a tak wokoło hodžinki pospa. Potom wotući a čuješe zaso móc w stawach; młoda krej džěn ćećeše w jeje žiłach. Přemyslowaše wo spodziwnych wobstejnosćach, do kotrychž bě ju žiwjenje přinjesło. Hańža měješe jasny a wótry rozum, kiž jej zmóžni, zo so žaneho připada njestróži, ale zo bjerješe wěcy, kaž přikhadžeja. Tuž so rozsudži: sebi najprjedy kruty dnjowski porjad postajić, swoje cyle mocy jenož hospodařstwu wěnować, studować dobre knihi a sebi wědomostne hospodařske zakłady přiswojić a so přeswědčować, kak zastojnicy swoje winowatosće dopjelnjeja a městna lěnich njesprawnych z dobrymi, nowymi mocami wobsaďteć. Při tajkich mysličkach překwapi ju Hana ze svojim wopytom. Tuta bě myslila, zo namaka Hańžu płakacu a žalosćacu, toho njezboža dla. Kak so tohodla džiwaše, hdyž ju, drje jara zblědłu, ale tola

měrnju wuhlada, kiž so samo nućeše k posměwkej, z kotrymž chcyše swoju towařsku powitać.

„To mje wulcy wjeseli, zo přikhadžeš mje wo-
pytać w mojej nowej domiznje. Sym tu sama na so
pokazana. Sy zawěsće hižo wot dobrych ćetkow sły-
šała, zo je mój muž w nocy čeknył.“

„Hańžka, njeznaju će wjacy. Kak zymnje mó-
žeš to prajić! Njejsy ani kusk jemu přikhilena
była!“

„Ně, ani telko, štož pod nochće dže. Wina je je-
ho. Je wědzał, zo mje nan nuzuje k ženětwje. Ja so
njemóžach spjećować, wón pak je mohł. Je sebi
mje wzał, zo by swojemu rodej swoje wobsedžen-
stwo zakhował. Jeničke mje wjeseli, zo je, kaž sebi
myslu, nizkosć swójeho skutka spóznał a so nětko
toho hańbuje. Tuž je zapućował.“

„Je-li wěrnjo, štož prajiš, tak by tola pokazał, zo
njeje bjez nadobneho zmyslenja.“

„Zawěsće to ma. To dopokazuje jeho cyłe za-
džerženje ke mni.“

„Hańžka, abo dyrbju prajić: knjeni baronka?“

„Nječin žanych hluposćow. Wostanjemoj to-
wařscy kaž smój byłoj.“

„Chcych so će woprašec: wostanješ tu na hro-
dze abo póndzeš zaso k nanej?“

„Wostanu tu, Hanka, dyrbju. Mam tu hospo-
darić, doniž so baron njewróci.“

„A hdy so wróci?“

„Njewěm to sama, tuž či njemóžu rjec.“

„A tak sy ty tu nětko knjeni! — Kajka česć!“

„Njepytam česće a nječinjach to ženje. Činju
swoju winowatosć, kotruž je mi Bóh Knjez napo-
ložil abo, kaž druzy praja, wosud. Što tutón wosud
je, njewěm a tež druzy nic. Lubeho Boha Knjeza

pak sym so přeco dźeržała a tuž so tež nětkle ničeho njeboju.“

„Štó by tola měl tajku krutu powahu kaž ty!“

„Kóždy wěriwy ju ma; steji na krutym zakładze. Njewěriwy je kaž z wětrom hibana sćina.“

„Tajkim wěcam dosć njerozumju. Ale chcych so woprašć, što sćiniš z Janom?“

„Hlej, to je přeni skutk mojeje dźělawasće tu na hrodze. Ja žaneho služobnika njetrjebam a nochcu. Mi dosaha služobna. Ale njepušću jeho. Wěrna, to ty njechaš. Dam jemu druhu službu, jeli chce. Móže nawuknyć z autom jězdzić a to budu trjebać. Wob jězdžu kóždy tydzeń wšitke přislušne kubła.“

„To wšak by so tež mi lubiło.“

Něžny posměwk přełeća při tutych słowach baroncyne wobličo a dosta zaso kusk čerwjeneje barby. Rjekny: „To wšak móžeš husćišo sobu jěć, zo by při swojim Janku byla.“

„Ně, to nochcu. To bychu zawěsće wšelake njelube powědanja nastała. — Docyła sym džensa wot tebe wjele nawukła. Chcu tež wot nětko jenož swoje winowatosće swěrnje dopjelnjeć a Bohu Knjezej přewostajić, kak mje wón powjedze, dokelž wón znaje přichod a je naš najlubosćiwši wótc, kiž chce moje najlěpše a zamóže jo tež dokonjeć.“

Hańža hrabny Hanu wokoło šije, wokoši ju prajicy: „Džěćacym črijam smój wurostłoj. Druhim njebudžemoj pod nozy łazyć, hewak naju roztepeja. Swobodnej chcemoj po puću kročić, kotrež je namaj Bóh postajił. Swěrne džěło naju roz wjeseli a budže namaj samo z mytom. A swěrna přećelska lubosć překrasni namaj naju žiwjenje tu na zemi.“

Hana wróci so tak z docyła hinašimi začučemi, hač bě na hród šla.

Tak so minychu dny a tydzeń. Kowař bě swojim bjesadnikam dał prajić, zo wo towařšnosć njerodźi. Młyńk bě njeměrnny, chcyše so jara z kowarjom wo nowych wobstejnosćach, kotrež běchu po baronowym ćeknjenju na hrodže nastale, tak prawje wot wutroby rozrěčeć. Pytaše tohodla dny dołho za zamysłom, zo by mohł přećiwo kowarjowemu wotprajenju do kowarńje hić a tak ze swojim starym přećelom popowědać. Připadnje złama so jemu železna, kowana žerdka na rězańcy. Z tutej khwataše młyńk sam do kowarńje. Tu wuhlada młyńk kowarja mócnje přeměnjeneho. Kowař bě kaž cyły storhany, wobličo bě blěde, wopadło, woči zdaštej so być tupej. Kowař drje młyńka, swojeho stareho znateho, přećelnje powita, ale jara khutnje, tak zo młyńk cyłu zmužitost pozhubi, so za wěcami na hrodže prašeć. Tola swoju wćipnosć zamó pak dopodusyć, tuž rjekny: „Kowarjo, sy khory? Njelubiš so mi džensa.“

Kowař so šibale posměwkujo wotmołwi: „Hdyž mi to tajki z mochom porosćeny stary zdonk rjeknje, zo so jemu njelubju, tak mje to njehnuje. Haj, hdy by to tajka rjana brězyčka w nalětnej, kwasnej drasće prajiła, saprliška, to by mi k wutrobje šło.“

„Nó widžu, zo hišće žortniwa žiła zaprahnyla njeje. Tuž je nadźija, zo so ći zaso polěpši.“

„A tebi wćipnosć z wočow kuka. Pój do jstwy. Tam smój samoj.“

Kowař kowarškemu rozpowědawši, što ma džělać, woteńdže z młyńkom do jstwy, hdžež so za blido posydnyštaj.

Młyńk měnješe: „Kowarjo, myslu, zo wo nas, twojich swěrných přećelow, wjacy njerodźiš, hdyž sy so z baronowym přichodnym nanom stał. Naj-

skerje tež wjacy, kaž wjele druhich, wšědny lud njeznaješ, hdyž sy do woršty knjezykow zastupił.“

„Młynko, ty drje mje tola znaješ a wěš, zo wjerawka njejsym, sym, štož běch. — Sym pak sebi do hłowy stajił, zo dyrbi sebi moja holca zemjana wzac. Čehodla? Sam prawje njewěm. Ale zwisuje to z mojimi zasadami, zo njesmě wjacy žaneho rozdzěla byc mjez zemjanami a nami. A wěš, zo sym to dospěl. Ale dyrbju prajić, zo mje to nětko tak nje wjeseli, kaž prjedy, hdyž za tym žadach. Je to kaž pola małych džěci: kaž dołho hrajki nimaja, tak dołho po njej žedža a hdyž ju maja, čisnu ju na bok. Džensa njebych to wjacy činił.“

„A što nětko, hdyž je baron čeknył?“

„Nětko rěka zymnu krej wobkhować a so njebojeć. Pobyh wčera pola Hańže. Ta so docyła njeboji, hdyž je ju muž wopušćil. Je to lěpje za nju! Před nim so strachowaše. A Hańža je mudra hlójkčka. Sym jeje zamysly wobdžiwał. To čłowjek wěrił njeby, kajki rozhlad je sebi wo hospodařstwje hižo priswojiła. Jeli so jej to wšitko poradzi, štož wona chce, so wunošk kubłow bórzy podwoji, haj postroji.“

„Njedziwam so, zo nan při swojej jeničkej wšitko róžojte widzi. Ale róžowa zahrodka ma tež swoje kopřiwki.“

„Ma, haj wšak, ma; ale Hańža je zwutorha.“

„Zo sej jenož při tym ručcy njezwožaha!“

„Ta přimnje kopřiwky kruće a potom to tak nje pali.“

„A što z Janom?“ Bě to nahly wobrot, kotryž młynk sčini.

„Ach, ty so za služownika Jana zajimuješ! Myslach, zo wo njeho njerodziš!“ šibale kowař młynka šćipny.

„Čehodla by njerodzał! Kóždy njemóže baron być! Jan je rzyy Serb a tuž sprawnu duša. Zawěsće njećeknje po wěrowanju swojej žonje.“

„Nó, tak, tak. Myslu, zo to njesćini. Służownicy njemóžeja zapućować, hdyž chcedža, kaž baro-
nojo.“

Přez tajke kałate řeče so młynk přeco bóle roz-
šeršeni a ze stólčka stawajo zawoła:

„Widžu, zo nětko, hdyž sy do hrodowskich stwow ponuchał, tebi wjacy hódž njejsym. Tuž du. Měj so rjenje!“

„A tež tebi to přeju. A hdyž so ći zaso něšto zlama, přinjes to ke mni. Njepřestanu sebi z ko-
warjenjom wšědny khlěb zasłužić, byrnjež baro-
nowy přichodny nan był.“

Tak nasta někajka napjatosć mjez starymaj pře-
celomaj.

Štož bě sebi mloda baronka předewzała, to wona tež přewjedže. Wona da sebi wšě hospodařske knihi, dokhodne a mzdowe předpołožić, přehlada je kedźbliwje a namaka bórzy wšelake njedostaki. Ža-
daše zamołwjenje. Zastojnicy so spjećowachu. Pra-
jachu jej, zo njejsu jej zamołwići, ale knjezej baro-
nej, zo wona žaneho prawa nima, jim rozkazować. Ale trjechichu na wopačnu. Bórzy nazhonichu, zo je wona woprawdźita knjeni, nic jenož po mjenje ale woprawdže Pušći bjez smilnosće starych wob-
šudnikow, kotřiž so na njesprawne wašnje woboha-
ćowachu. Jedyn přeradži druhého a tak so wukopa, kak běchu tući njesprawni nuknicarjo džělawy lud drěli, kak ćežko jón khłostali, hdyž tu abo tam něchtó horšć džećela abo trawy za swoju kozu sebi na knježim wutorhny, kak mlode džělaćerki znje-
wužiwali. Njebohi baron přijimaše jenož swojeho

najvyššeho zastojnika. Kaž a što tutón zarjadowa, to wón za dobre spózna. Nichtó druhi njeměješe ke knjezej přistup a tak wón ženje njezhoni, zo je jeho přeni zastojnik najhórši paduch. Młodzi zastojnicy dyrbjachu so z jeho holcami — měješe jich šěsć — woženić, jeli chcychu zastojnstwo měć. Jim hladaše potom přez porsty, hdyž tež tak z cuzym kubłom hospodarjachu kaž wón sam. Tute zle jětřenje, kotrež wunošk kubłow haćeše, překló Hańža a přistaji swědomitych swěrných muži, kotřiž běchu sprawni k předstajenym, ale tež přećiwo poddatym.

Hańži měješe kóždy přistup, sćérpnje poslučaše na tych, kiž jej swoju nuzu skoržachu. Hdyž bě so přeswědčila, zo skoržacy wěrnosć řeča, potom bórzy wotpomha, hdyž bě jej to móžno abo znajmjeńša wolóži ćežu. Tuž sebi baronku wšitcy jara wažachu, haj lubowachu, dokelž spóznachu, zo wona njehlada tak jara na to, zo by bohatstwa množila, ale lud wozbožila a spokojila. Lud nječuješe so wjacy podtlóčowany, ale swobodny a jako tajki džělaše za swoje knježstwo hišće jónu tak pilnje a wjesele. Knjeni Hańža — kaž ju lud mjenowaše, čestne mjeno „baronka“ rady njesłyšeše — da zemju na svojich kublach přepytać a tu namaka so na jenym dobry pěsk, kiž so za zhotowjenje škleńcow hodžeše, na druhim wubjernu hlinu. Požči sebi wot nana pjenjezy a natwari cyhelnju, pěsk pak předawaše za dobru plaćiznu. Tak so hospodařstwo ruče pozběhowaše a za krótki čas samo kćěješe, štož njebě nichtó wočakował. Tute mnohe a napinace džělo haćeše přistup zrudnych mysli, kiž ju druhdy napadowachu. Tola docyła jim puć za lehnyć njemóžeše; přińdžechu hodžiny, hdžež w samoće hórke sylzy plakaše. By rada swojemu mužej wodała, zo je wón pytał přede wšěm jeje zamože-

nje, hdy by wón jej kusk lubosće wopokazał. Ale wědžeše, zo to ženje njesčini, zo druhu lubowaše a při mysličcy, zo je wot njeho zacpěta a tohodla wot njeho wopušćena, chcyše so jej wutroba rozpačić.

IX.

Młody předolženy baron bě sebi hižo před swojim zwěrowanjom z kowarjec Hańžu wotmyslił, swoju wótčinu wopušćić. To wuwjedže wón tež w samsnej nocy bórzy po tym, hdyž bě so wot wěrowanja do hrodu wrócił. Na wječor do čeknjenja bě hospodařsku pokładnju hač do poslednjeho pjenježka wuprózdnił. Tuta zmóžni jemu, zo móžeše bjez wulkich wobćežnosći do cuzeho kraja zapućować. Bě sebi dlěši čas wšě možnosće překładł, hdže mohł so najspěšnišo na sprawne wašnje wobohačić. Jendźelsku řeč bě sebi w młodych lětach jara dokładnje priswojił, štož jemu nětko wulke lěpšiny na pućowanju poskićeše. Mysleše na najsewjerniše kónčiny Ameriki abo na južne, hdžež bydlachu jónu bohaći Inkojo, kiž, kaž podawizny powědaja, wulke złote pokłady skhowachu w njeznatych krajinach, kotrež pak so wón nadžiješe namakać. Wědžeše, zo tež w Norwejskej a w Ruskej, wosebje w Uralu wjele drohotneho kowa leži, ale k zwužitkowanju tuteho bě nuzne přewjele pjenježnych srědkow a mocow. Najradšo by do Awstralskeje wupućował, ale znutřkowny potajny hlós jemu to wotradžowaše. Tuž zwosta jenož Afrika, hdžež su hišće wulke strony złota a drohotnych kamjenjow. Rozsudži drje so tež tohodla za tutón kraj, dokelž so dopomni, zo ma tam znateho, kiž tam pola čornuchow skutkuje jako misijonar. Zawěsće je přecel kiž lud a kraj znaje, za noweho přikhadnika z wulkim wužitkom.

Bjez komdženja poda so baron do Hamburka a wottud jědžeše z lódžu wokoło Španiskeje a Portugalskeje do němskeje kolonije w połodnišej Africy. Jězba po morju bě přijomna z wuwzaćom pućowanja přez tak mjenowany „Rukawowy kanal“, hdžež spózna wjacy, hač bě jemu lubo, „mórsku khorosć“. Zeslabjeny, zbledły ležeše we ložu, kiž njebě wjetše hač kašć. Hdyž bě tež hižo wšitko móřskim přiboham zwoprował, štož bě hišće w žołdku měł, či so tola z tym njespokojichu, ale žadachu wjacy. Mysleše sebi, zo dyrbi tež swoje nutriny wupluwać a tak bědnje swoje mlode žiwjeńčko skónčić, tola přijědžeču nazajtra do měřnych wodow a bě po khorosći. Móžeše so překhoďzować po lódžinej łubi w čerstwym, móřskim powětre a bohata mjasna snědań słodžeše jemu zaso wubjernje. Njeměješe pak dospołneje radosće na jězbje, dokelž so přeco někak strachowaše, zo mohła so khorosć wospjetować, štož sebi na žadyn pad njeprěješe. Ale móřske žołmy wjacy njecychnowachu, njehrajkachu sebi z wulkej, mócnej lódžu, kiž bě 140 metrow dolha, 28 metrow šěroka a 12 metrow wysoka, kaž by była worjehowa škorpawa, ale morjo wosta cyle měrne hač do přijězda do přistawa Swakopmunda.

Napinace bě pak pućowanje přez puste krajiny we wozu z płachtu přikrytym, kiž šěsć wołow čehnješe, po pućach, kotrež ani w najmjeńšim na puće motane njeběchu. Dokelž pak ma wšitko swój kónc, jenož koľbasa dwaj, tak tež tuta jězba po horcym, palatym pěsku, nad čimž so nchtó bóle njewjeseleše hač baron Eduard. A tak mócnje skutkowaše na njeho, hdyž po přepućowanju dospołnje wupalenych krajinow, hdžež často ležachu běle kosćowcy zahinylých howjadłow, přińdže k zahrodže, z pilnymaj

rukomaj pěstowanej, hdžež mócne štomišća poski-
ćachu khłódk a wočerstwjenje. Kwětki a nuchawki
kćějachu tu w cyłej połnosći a blyščachu so w tak
jasnych barbach, zo je wóčko skoro njeznjese. Wi-
na sylneho rozrósta a bohateho kćenja bě rěčka, kiž
drje nětkle tam w léće, hdyž je w Europje zyma, nic
drje tak sylnje kaž hewak přez zahrodu pluskotaše.
Njewuprajnu wozbožacu radosć pak začu Eduard,
hdyž z wupřestrěnymaj rukomaj jemu napřečo při-
běža misijonar a jemu wokoło šije padny, jeho wo-
košowaše. Džeržeštaj so kruće, ertaj mjelčeštaj, ale
čim wótrišo rěčeštaj wutrobje z mócnym pukotom.
Skónčnje rjekny misijonar přecela za rucy džeržo:
„Džakowano Bohu, zo tu sy“.

„Tež ja so Bohu džakuju, dokelž sym bjez wjet-
šeje njebody přišo, je skoro džiw.“

„Tajkich džiwow wšak tu nawědziš nadosć, hdyž
budžeš rozumić ze swojimi čělnymi a duchownymi
mocami derje hospodarić. Wšo dalše pak přewo-
staj Bohu Knjezej, bjez kotrehož wole žadyn wroblk
z třěchi njepadnje. Nětko pak pój nutř, zo so by
wot procha wučisćil a potom so z wopičej, nosoho-
račej abo krokodylowej pječenju posylil.“

„Tajkich wosebnych khłóšćenkow njejsym hišće
wužiwał. Njewěm, hač k temu mojeje pjenježne
srědky dosahnu“.

„Wšak sy z mojim hosćom. A to nic na někotre
hodžiny abo nanajwjacy na tři dny, dokelž potom
pola was w Europje smjerdži ryba a hósć, ale praj-
moj: na tři měsacy. Potom hakle porěčimoj, što
mohł započec“.

„Sym sam chcyl tebje prosyc, zo bych mohł tu
pola tebje přeni čas přebywać a tak sebi rěč přiswo-
jić a lud a kraj spóznać“, rjekny baron.

„Tola z wučerjom řeče ći być njemóžu. Mam jara rozpjeršenu wosadu hač do wósm hodžin dalo kosće. A kajke tak mjenowane puće tu su, sy drje sam nazhonił. Řečnicu a słownik chcu ći požćić, ale hłowna wěc je žiwa řeč. Wšelake wuprajenja nje móže čłowjek z knihi nawuknyć, ale ze słýšenja“.

„A kak steji tu z hońtwu?“

„Budžeš drje hišće dyrbyeć wjele přiwuknyć, prjedy hač so zwažiš na słonje (elefanty) a lawy. Ale to nawuknješ. Hlej tu maš přikrywy lawjace a tygrjace a tamle mój papjerowy koš je ze słonja ceje nohi. To wšitko sym sebi sam dobył ze swojej třělbu. Mój služownik Salim je jara wobrotny a nazhonjeny w hońtwje na dźiwje zwěrjata, k tomu so wobroć, hdyž će junu koža swjerbi; law ći ju zdrěje, zo će wjacy njezaswjerbi. Hlej tu moju ruku!“ — a z tym misijonar wuhorny rukaw košle — „widžiš, zo mam dopomnjeńku na lawa, kotraž ženje njezańdže. Tajke něšto móžeš prjedy dostać, hač so dohladaš.“

„Nó, widžu, zo sće tu jara darniwi. Ale džakuju so za tajke wopokazma lubosće. Tola pak sej myslu, zo maja twoji wosadni nětko telko zdžělanosće, zo žaneje žadosće wjacy za čłowječeje pječenju nimaja“.

„Wobkrućić to runje njecham a tež njemóžu. Je hišće tu dosć starych džědkow, kotrymž čłowječe mjaso jara derje słodžeše. Wosebje njewěrju jich kuzlarjam. Su to woprawdže ludžo, wo kotrychž sym přeswědčeny, zo maja z djabołom zwiski. — Tu blisko bydli tajki djaboł, Mamba z mjenom, kiž potajnje swoje złoštnistwa wukonja“.

„Njemóžeš jeho wyšnosći přepodać?“

„To džěn je, zo njemóžu jemu ničeho dopokazać. Lud so jeho boji, wěri, zo móže jim na zamóženju a žiwjenju škodźić. Wón wubjernje znaje jědy a

z pomocu tutych wotstroni kóždneho, wo kotrymž sebi mysli, zo je jemu pak njepřecelnje zmysleny, pak zwólniwy jeho čorne skutki wotkryć. Dyrbjał po prawdze hižom dawno na šibjeńcy wisać. Powěda so tež, zo je ludźižračk a sebi wosebje mjaso bělych jako jara slódne khwali. Bjeř so před nim na kedźbu!“

„Za to sym ěi jara džakowny, štož sy mi runje prajił. Z tym čłowjekom abo djabołom dyrbjju so zeznać. Móže być, zo so hodža jeho potajnosće zwužitkować. Jědy su škódne abo spomóžne, za tym hač so wopačnje abo prawje nałožuja. Z Mamby chcu wuskušić, z kotrych rostlinow a na kajke wašnje so připrawjeja a kak móža so jako lěki trjebać, to budže mój nadawk a hdyž so mi to poradzi, wopokazam cyłemu čłowjestwu jara wulku dobrotu a zasłužu sebi telko zawěsće, zo móžu swoje žiwjenje zarjadować po svojim přeću“.

„Abo nic! Tući džiwi maja jara wótry rozum. Mamba će bórzy přewidzi, što chceš, a potom nje dam za twoje žiwjenje ani kroška. — Sy mi twoje wobstejnosće wopisał w lisće. Hdyž jón čitach, přińdže mi myslička, hač Bóh luby Knjez njeje tebje na tutón puć dowjedł, zo by po nim kročil. Ale ty čekaš kaž Jonas, dokelž chceš, zo by so jenož twoja wola dopjelniła. Ale hač budže to tebi něšto pomhać? Njewěm.“

„Njejsym runje njewěriwc. Tola sym so přecy na sebje sameho jenož spušćał. A tež nětkle hišće čuju w sebi mocow dosć: to dóspěć, štož chcu.“

„Widžu, zo maš hinaše nahlady hač ja. Tola to ěi praju, bjez Božeje wole ničeho njedokonješ. — Nětkle pak chemoj so k měrej podać. Mam jutře daloko pućować, zo bych někotre šule wopytał.“

„Ja pak chcu přiležnosć pytać, zo bych so z Mambu zetkał.“ Tak so rozeńdžeštaj.

Nowe podnjejbo, nowy kraj, nowe wobstejnosće Eduarda jara jimachu, rozpjeršowachu jeho tak, zo na swoje přetráte hórkosće žiwjenja pozaby. Horliwje wuknješe řeč domoródných a tak njezby jemu wjele časa k spominanju na domiznu. Dyrbješe so jara prócować, zo by nawuknył jemu docyła njeznate zynki prawje wuprajeć, dokelž njeměješe dosć wobrotny jazyk, ale ze železnej wutrajnosću to dokonja. Z wuwzaćom misijonara njemóžeše so ze žanim čłowjekom hinak rozmołwjeć hač w jich řeči a to spěchowaše mócnje, zo sebi bórzy najnužniše za všědne žiwjenje z jich słowow přiswoji. Za někotre měsacy móžeše so ze Salimom hižo dospołnje zrěčeć, a nětko njeměješe hižo žaneho staća a traća wjacy. Hač dotal njebě sebi zwěrił do dalokosće, nětko pak chcyše afrisku zemju, jeje rostlinstwo a džiwinu spóznać. Doma w Europje bě so wot džěcacych dnjow sem hižo rad z rostlinami zaběrał. Pilnje je hromadžeše, tołčeše z nich mjezu, přilěpjowaše je na papjeru a zapisowaše jich mjena. Ale z tajkim zwjeřšnym póznaćom so njespokoji. Pytaše tež zhońić hojace a škódné mocy kóždeje rostliny. Tu namaka jemu docyła njeznate zela a kwětki. Zwědawosć pohnuwaše Eduarda je zběrać a jich potajne mocy wuskušeć. Ale to so jemu njeporadzi. Tuž džěše jónu z wałom nazběraných rostlinow k Mambuje. Hdyž k Mambowemu bydlenju přińdže, wustupi runje tutón z njeho, zawodžety z buwolacej (howjazej) kožu, kiž so za nim hišće kus po zemi čehnješe. Buwolace rohizny měješe na čole přičinjene, zo bě čertej, kajkiž so wobrazuje, jara podobny. Eduard so postróži, hdyž Mambu tajkeho wuhlada. Tež Mamba so stróži a bě widžeć, zo jemu wopyt docyła

witany njebě. Tola Eduard so hnydom zhraba a khroble rjekny: „Slyšach wo twojej mudrosći a zo sy lubušk duchow a wulki lékař. Tuž pytam twoje přećelstwo a twoju pomoc. Wěm, zo znaješ wšě rostliny a džělaš z nich najspomožniše lěki, štož nchtó druhi njedokonja.“

„Cuzbniko, zawěsće druzy su će wobšudźili. Su či něšto napowědali, štož njeje wěrnó. Běchu to moji njepřećeljo. Tež nimam časa, so z tobu rozřečować. Mam zastojnske džěła wukonjeć, tuž du.“

Eduard drje činješe kisałe mjezwočo, ale njezwosta jemu ničo khiba so wróćić.

Hdyž baron wječor swojemu přećelej powědaše, kak je pola kuzlarja Mamby pobyl, so tutón wótře zasmja a rjekny: „Mój luby, tu su trošku hinaše wašnja hač pola was, abo prawje prajene: tesame — jenož jednoríše; přetož tež pola was wobtykuja tajkich, kotrychž přikhilnosć chcedža sebi dobyć, hdyž tež na bóle zababjene wašnje. Tu pak dyrbiš zjawnje najprjedy dary darować, zo by sebi někoho dobył. A Mamba je wosebje lakomny. Bjez darow na tebje njepohlada a hdyž sy jemu dał, potom će zawěsće wobšudźi prjedy a pozdžišo.“

„Derje, zo to wěm! Ale mje njezabłazni! To by tola hańba za mnje, zdžěłaneho čłowjeka byla, hdy bych so tajkemu džiwochojej slepić dał.“

„Tajcy naturscy, jednorí ludžo su husto jara přećlepani a zludaja najwučenišeho. A Mamba wšitkich přesahuje.“

„Nó haj, njekedžbnosć a přewulka dowěra móže to zawinować. Ja pak wěm, wo čo dže, a sym či jara džakowny, a budu čím kedžbniši.“

„To budź! A štož njezrozumiš, prašej so Salima. Tón znaje mysle a skutki swojeho luda dokładnje.“

Je swěrnny, swěrněšeho njeje, tuž móžeš so na njeho spušćeć!“

Za někotre dny honještaj Eduard a Salim dźiwinu. Eduard zatřeli buwolicu a donjese počojcu z njeje Mambje. Tutón drje so nad tym zwjeseli, ale wosta zymny a njepřístupny. Salim radžeše Eduardej, zo by kuzlarjej něšto poskićil, štož so wosebje blyšći a štož tu nihtó nima. Z tajkimi wěcami mohł so potom Mamba před druhimi khwalić a to by jeho zwjeseliło, hdyž wuhlada, zo to družty jemu zawidžeja. Tajke srědky nałożowaše tež misijonař, zo by sebi dowěru domoródných dobył.

Eduard napisa hnydom jenemu ze swojich přećelow, zo by jemu wšelake blyšćate, tunje pyšeńki pošlał.

Hdyž je dosta, džeše z nimi k Mambje a prošese jeho, zo by jeho rozwućil, kak so hodža wšelake jědy z rostlinow přihotować a kak maja so nałożować k zajědojćenju, kak jako lékařstwo. Tola Mamba wobkrućeše, zo ničo wo tajkich wěcach njewě. Tuž wučahny Eduard z kapsy mosazny pozłočany wěnc, kiž bě z točenjemi, škleńčanymi parlemi wusadženy a hrajkaje sebi z nim, tak zo so nad nim woheń z wohnišća wotblyšćowaše. Kuzlař drje swoje začuća požadosće za pyšeńku hlówy zawuzdži, ale lědy. Wótre Eduardowe wóčko spózna, zo kuzlař zatřepota. Potom wučahny baron rječaz škleńčaných napodobnjených granatow prajicy: „Hlej, to ći dam, jeli zo mje swoju wědomosć nawučiš. Rozumju drje něšto wo lékařstwje, ale nic to, štož ty. Hdyž mje wšitko nawučiš, štož wěš, dam hišće jedyn rječaz, jónu tak wulki kaž tutón a přidam swój časnik.“

Mamba so wjesele zasmja, hdyž časnik wuhlada a zasłyša, kak tikaše. Wza jón do ruki, hladaše na njón, tykaše jón k wuchu, njemóžeše so nahladać.

Připadnje wupadže Eduardej małe hladalko z kapsy. Hdyž kuzlař tuto wuhlada a sebje sameho, hdyž do njeho pohlada, rozwjeseli so tak, zo stanywši skakaše a rejwaše kaž džěćo. Eduard to widžo dari jemu hladalko. Tón přičini jo škleńčanemu rjećazej, kiž sebi wokoło šije powěsny, zo so hladalko jemu na wutrobnje bimbaše. Tuta jednora škleńca, w kotrejž sebje sameho wobdźiwaše, wozboži Mambu tak, zo slubi, Eduarda dospołnje wo připrawjenju rostlin-
skich jědow rozwućić, kotrež skradžu skutkuja, ani zo by so zajědojćenje dopokazać dało. Baron žadaše tež tutym jědam napřećiwne jědy spóznać. Tež k tomu bě kuzlař zwólniwy. Ale zo so tutón při swojim slubjenju djabołscy posměwkny, teho so Eduard njedohlada.

Wot nětka běštaj baron a kuzlař najlěpšej přećelaj. Wšědnje přebywaše Eduard někotre hodžiny pola Mamby, kiž sušene rostliny tołkaše, měšeše a warješe. Eduard, kiž měješe jara dobry pomjatk, zapisa sebi swědomiće kóždy dzeń wšo, štož bě nazhonił. Zo by Mambu při dobrej mysli dźeržał, přinošowaše jemu wšelake maličkosće, z kotrymiž jeho kóždy raz jara rozwjeseli. Tež khodžeše Eduard pilnje ze Salimom na hońtwu a nošeše wjele mjasa kuzlarjej, kotrež tutón jara lubowaše. Salim zwaži so Eduarda wjacy króc napominać, zo je Mamba złośtnik, kiž je hižo mnohich zajědojćił, ale tak zo jemu to dopokazać njemóžachu. Ale baron čenješe, kaž by to njesłyšał. Přikaza pak Salimej prajo: „Jeli zo dyrbjał wumrěć abo skhorjeć, tak přepodaj knižku, do kotrejež kóždy dzeń zapisuju, jenož bělemu lékařej, ale nikomu druhemu. To mi přisahaj při duchu twojeho nana!“

Salim přisahaše — bě hišće póhan, byrnjež tež křescijansku wučbu wopytował — kaž sebi baron

žadaše. Tón bě nětko přesvědčeny, zo Salim radšo wumrěje, hač zo njeby swoje slowo dopjelnił.

Eduard, kiž bě, hdyž w Lipsku při wójsku stoješe, lékařske přednoški na universiće wopytował, spózna bórzy, zo jeho Mamba njewobšudža, ale sprawnje rozwučuje. Tak sebi Eduard po měsacy trajacej wučbje tajku wědomosć priswoji, kajkejež, kaž jemu to Mamba sam rjekny, žadyn běly měl njeje a nima.

Jako swjatočne skónčenje tuteho rozwučenja a jako džak za dostate dary přeprasy Mamba swójeho šulerja na hosćinu. Misijonař a Salim wotradžowaštaj. Ale baron měnješe, zo by to njedžakowne a njepristojne bylo, haj samo škódne, dokelž kuzlař mohl to za zło wzac a so wjećić. Tuž tam džěše.

Hosćina bě dobra, mnoho mjaso, wšelake přihostowane rostliny, a piještaj palmowu brěčku. Po bohatym wobjedže podžakowa so Eduard hosćicelej za wšu prócu. Mamba pak wobkrućeše, zo wón wostanje baronowy dołžnik a zaso zjědže jemu při tych slowach djabołski posměwk po wobliču.

Wjesoły wróci so baron, přesvědčeny, zo je wšitko zbožownje wotběžalo. Tola za něšto dnjow začuwaše Eduard wulku mučnosć w stawach. Njemůžeše wjacy prawje khodzić, rucy běštej čěžkej kaž železo a tež pomjatk přeco bóle zaprajowaše, zo so na ničo prawje dopomnić njemůžeše. Počas khnyć a bywaše přeco slabši. Njeměješe však bołosćow, njeskoržeše na ničo. Misijonař a Salim njewědžeštaj sebi rady. Salim tukaše na Mambu, zo je tutón wina, ale z tym so Eduardej njewolóži. Lékařja něhdže z daloka dostać, njebě wjacy možno. Nic jenož w Europje bě w započatku žnjeńca 1914 wójna ludow nastala, ale tež w Africy. Tež tu wójowachu zjednoćene ludy z Němskej. Jendželčanam

so hižo dawno njelubješe, zo ma tež Němska kolonije a tuž napadže Němcow tež w kolonijach. Tak howrješe swětowa wójna a ćěrpjachu ludy a jednotliwcy z njej a jeje zrudnymi scěhami.

X.

Wot časa, zo běchu rakuskeho trónskeho naslědnika Ferdinanda z jeho mandželskej w Sarajewje zatřělili, bě w politiskim wobwětre w Europje tužno kaž před přikhadom čěžkeho hrimanja. Kóždy čuješe, kóždy powědaše wo tym, zo dyrbi bórzy wójna wudyrić. A nadobo tu bě. Druheho žnjeńca bě přeni dzeń mobilizacije. Młodžeńcy wopušćichu pluh a bróny, piłu a kosu, nanojo žony a džěci, wikoWANJE a zastojnstwo, a zarjadowachu so w městačkach a w městach do polkow, zwoblekowachu so šěru wojeřsku drastu a z brónjemi wuhotowani khwatachu do pola, zo bychu wotdžeržowali nadpad njepräćelskich ludow do kraja. Zrudnje wozdžachu na wsach ratarjo swoje džělawe pomocniki — konje — před korčmy, hdžež wojeřscy wěcywustojni je pruhowachu a postajachu, kotre maja so k wójsku wotwjesc. A k tomu dyrbjachu přidać wozy, kotrež tak nuznje trjebachu sami k domojwoženju žnjow. Zahorjeny lud drje zanošowaše narodne a wójske pěsnje, zawidžeše skoro tym, kiž smědzachu wótčinu škitać a za nju swoje žiwjenje woprować, ale w swójbach knježeše zrudoba, wosebje potom, hdyž přeco husćišo přikhadžachu powěsće: Tón je čěžcy ranjeny, tón je padnył. Hórke sylzy plakachu mandželske a maćerje, nanojo, džědojo a wowki, sotry a njewjesty.

Tež knježi služownik Jan dyrbjješe w přenich dnjach wójskeje wuprawy so podać k swojemu polkej, kiž bórzy wotjědže ze železnicu na francow

sku hranicu. Hanka plakaše wodnjo a w nocy, zblědny, bě zadwělowana. Nětko dopózna Jan jeje wulku lubosć k njemu. Pokoješe ju, zo so zaso wróci a zo po wójnje přińdu zbožowne časy a budže sebi na njeho něšto zdać móc, zo je sobu pomhał wótčinu škitać. Ale Hanka zhladowaše kaž něhdže do dala loka njesłyšicy, što powěda, a na njeho zrudnje so džiwaycy zawoła: „Wěm, zo će ženje wjacy nje wuhladam! Je so mi džensa w nocy džalo, zo će widžach so wukrawić na bitwišću.“

„Njewědžach, zo do sonow wěriš. Ale nětko wěm, zo so strowy wrócu, dokelž sony dostatki wěšća, zapowědky pak za nimi du. Tuž so změruj, po wójnje změjemoj hnydom kwas.“

Tajke pokojace, tak z přesvědčenjom wuprajene słowa napjelnichu Hanku zaso z nadžiju. Wosebje hdyž ji nan powědaše, što ze znatych su na wójnje pobyli a su so zaso wrócili, samo kiž su z Napoleonom w Ruskej pobyli. „Centnař železa so wutřěla, prjedy hač jena kulka trjechi“, rjekny młynk, a to Hanku skoro přesvědči, zo Jana žana njedoscěhnje.

Kowař drje bě čas wojeřskeje služby tež w rezervje překročil, ale jeho kowařskeho zawoľachu do wojakow. Dokelž njemóžeše kowař žaneho drugeho pomocnika dostać, dyrbyeše sam čim pilnišo džělać, husto pozdže do nocy. Džěla drje so njestróži, ale to bě jemu njelube, zo jemu přez to mało časa zwosta k čitanju nowin, štož bě jemu lubše hač jěsć.

Tež Haňži načini wójna wulkich starosćow, dokelž jej najlěpšich wotročkow a dohladarjow wotwjedžechu. Napinaše wšě mocy, zo by dohladařstwo sama narunała, kotrež bě nětko čim nuzniše, hdyž dosta cuzych jatych jako wupomoc do ratařskeho džěla. Ale z tym so hišće njespokoji. Wědžeše potřebnosće časa tež wužić. Za krótki čas natwari z po-

mocu stata twornju za cement (cementownju), kiž tak nuznje na bitwiščach a tež doma za twary trjeba-
chu a zawěsći sebi z tym wěste dokhody. Tak bě jej móžno, rjane dary lubosće znatym a ranjenym slać, štož rady činješe a njezaby při tym tež na Eduardoweju bratrow. Njeskoržeše jimaj ženje na swojeho mandželskeho, zo je jej tajki ćežki wosud přihotował. Bratraj spóznaštaj jeje nadobnu powahu a ryčeíske zmyslenje a běštaj to tež Eduardej napi-
sałoj, hdyž přez přecela, kotremuž bě potřebnych py-
šeńkow dla pisał, zhoništaj, hdže přebywa. Hańži zdžělištaj přebytk bratrowy, z čimž ju jara zwjese-
lištaj.

Krótko do wójny napisa jimaj Eduard, zo byštaj jemu zdžěliłoj, što maju nastróžace powěsće wo wój-
nje woznamjenjeć, kiž so hač do Afriki rozšěrjeja. Ale prjedy hač wotmołwy dosta, bě wójna a listow wjacj njedósta. Hdyž Hańža zhoni, zo je tež we Africy wójna mjez europskimi ludami wudyriła, pře-
wza ju nadobo strach wo Eduardowe žiwjenje, ko-
trehož tola, kaž sebi praješe, njelubowaše. Tu dósta četa, kotruž bě baron Hańži jako towařsku postajił, list z Afriki, kiž pak njebě Eduard pisał, ale misijo-
nar. List rěkaše:

Jara česćena knjeni!

Knjez baron Eduard, waš wulcy česćeny wuj a mój luby přecel, přebywa wot swojeho při khada hač do nětko pola mnje. Znajemy so hižom z mlodych lět a tuž je mje jara zwjeseliło, zo je ke mni sem na dlěši wopyt přijěl. Je so tu jemu jara lubiło. Bě jemu to jara hodž, zo móžeše cuzy lud, jeho rěč a wašnja spóznać. Najwjetše wjeselo pak měješe nad tym, zo móžeše so do syteje wole nahońtwarić. Tu so wot hońtwarja něšto wjacj žada, hač kus wušik-

nosće, zo by bojazneho zajaca zatřělił. Bjez zmu-
žitosće a duchapřitomnosće njemóže sebi nchtó zwě-
rić z rubježnymi a dźiwymi zwěrjatami swoje mocy
měrić. Waš wuj je sebi tute samownosće praweho
hońtwarja we wulkej měrje přiswojił, a tak je wojo-
wał ze wšěmi družinami tu hišće přebywaceje dźiwi-
ny kaž leopardami, z lawami, ze slonjemi, haj samo
z krokodylemi. Přiwjeze sebi jónu krasne dopom-
njeńki na jara hrózbne hodžinki domoj.

Nětkle wšak njemóže wotpućować, dokelž je tež
tu wójna wudyriła. Je tež khorowaty, drje na scěhw-
ki wulkeho napinanja na hońtwach. Rěč domoród-
nych je dospołnje nawuknył. Je tež wjele spisał wo
tudyšich rostlinach. Je džen wo tutej wědže jara de-
rje wobhonjeny. Je z wulkej prócu wuslědžił, kaj-
ke mocy su w rostlinach zakhowane, kak móža so
z nich škódné a hojeńske jědy připrawjeć. Změje ju-
nu čestne mjeno w lékařskej wědomosći.

Dawam sebi wšu prócu, zo by so waš wuj zaso
wustrowił, tola hač dotal bě wšo podarmo. Čerpi na
wulku slabosć, hewak pak bolosćow nima. Hač do-
tal mi móžno njebě, wučeneho, nazhoniteho lékařja
dostać, byrnjež so bóle za tym prócował. Nadžijam
so, zo so wójna bórzy skónči, a potom změje waš
wuj a mój luby přecel přiležnosć dobrego lékařja so
wo radu woprašěć. Z hojacymi srědkami so bórzy
zhraba a wróci so čily a strowy z cuzby zaso do swo-
jeje domizny, hdžež so wobstejnosće zawěsće tak
přeměnja, zo namaka pokoj a wjeselosć w swójbny
žiwjenju. Wam kaž tež jeho mandželskej wutrobny
postrow. Ja pak sebi dowolam, Wam, jara čescena
knjeni, kaž tež knjeni baroncy so ponižnje poručěć.

W Khrystusowej lubosći

N. N., misionar.

Hdyž ćeta tutón list dosta, so jara zwjeseli nic je-
nož tohodla, dokelž něšto wo baronje zhoni, ale do-
kelž bě jej misionar pisał. Bě zahorjena za misiony,
najradšo by sama pohanam šla, zo by tam Khrystu-
sowu wěru rozšěrjała. Hdyž jej to wobstejnosće za-
džělachu, za nje nětko pilnje hromadžeše, wotebjera-
še a čitaše jich knihi a časopisy a podpjeraše mision-
ske zajimy, kažkuli bě ji móžno.

Tež Hańžu bě ćeta za swoje zaměry tak daloko
dobyła, zo so ženje njezapowě, wjetšu jałmožnu da-
rić, hdyž so za misiony hromadžeše. Z tym sebi
Hańžu jara wažeše. Njeměješe před njej žanych po-
tajnosćow, tuž jej tež list k čitanju přepoda, kotryž
bě z Afriki dostała. Hańža bě jara rozhorjena, hdyž
list do rukow wza, čitaše pak jón z wulkej kedźb-
nosću. Jeje čućiwa wutroba jej praji, zo list wjacy
woprija, hač słowa wuprajeja. Čitaše jón husćišo
pomalku z dołhim rozmyslowanjom. Džiwaše so,
zo misionar tak wjele wo hońtwje a wo zeznaću a
zwužitkowanju rostlinow piše, tak mało pak wo khor-
rosći. Zezda so ji, zo je so to z wotpohladom stało
a zo je khorosć strašniša, hač je w lisće naspomnjene.
Hdy by móžno było, by tam jedneho z bratrow
pósłala, kiž měł so za Eduarda starać. Haj najradšo
by tam sama dojěła. Ale dowidža, kaž jej to nan
rozpowěda, zo to nětkle, we wójnskim času, móžno
njeje. Bě jej samej spodziwnje, zo so tak za Eduarda
zajimaše. Pytaše to podusyć, ale to so jej njepora-
dzi. Zajim za njeho bywaše skěrje přeco sylniši, wo-
sebje wot časa, hdyž zhoni, zo je přjedawša barono-
wa njewjesta z wojeńskim wyškom so zwěrować da-
ła, přjedy hač tón do pola wućeže. List tohodla
Hańžu jara znjeměrní a rubi jej w nocach wjele
spara.

Ale tež młyńkec Hanka čuješe so jara njezbo-

žowna. Někotre njedzele běchu so minyle, ani zo by lista wot Jana z pola dostała. Jónu přiběža z wu-
plakanymaj wóčkomaj k Haňži z listom, wo kotrymž
so ji wozjewi, zo je Jan ranjeny, hač dotal pak nje-
wědža, hdže je, móžno, zo je wot Francowzow za-
jaty. Hanka bédowaše a bédowaše, ale z tym nje-
móžeše Janej pomhać. Haňža zdžěli Hancy zrudne
powěsće wo baronje. Hanka přeco jenož na swoje
horjo spominajcy měješe mało sobučuća za ćěrpje-
nje druhich, tola bu trošku měrniša, hdyž widžeše,
zo maja tež druzy ćežke břemjo njesć. Wosebje pak
bě derje, zo njeměješe přewjele časa, so ze swojimi
dušinymi bolosćemi zaběrać. Mlýnk měješe wjacy
džělać hač hdy přjedy, k tomu pak žaneho sylneho
wotročka, dokelž tajcy dyrbjachu do wójny; štož tu
zwosta, běchu khromi, bėdni, słabušcy. Tuž dyrbješe
Hanka w młynicy kruće sobu přimać, a wona to jara
derje dokonješe. Kaž młynk a kowař, tak běchu tež
druzy bjesadnicy z džělom dosć wobćeženi a kóždy
wječor mućni. Tón abo wony sebi při zhromadžiznje
pola kowarjec wusny, často tež wuwosta, a tak skha-
džowanka sama zańdže.

Hanka dosta za něšto časa list wot Jana sameho,
kiž drje bě krótki, tola ju jara spokoji. Rěkaše:

Luba Hanka!

Ležach w třělnych hrjebjach, kaž Ći w posled-
nim lisće napisach. Jónu w nocy nadběhachmy Fran-
cowzow. Mje při tym trjechi kulka blisko płucow.
Bórzy pozhubich wědomjo. Hdyž wotućich, ležach
w běłym ložu wobdaty z lékařjemi a miłosćiwej
sotru. Powědachu něšto, čemuž njerozumjach a mje
wopušćichu. Čujach někajku bolosć na prawej stro-
nje, hewak pak njemóžach na ničo skoržić. Naj-
hórje bě mi, zo so njemóžach z nikim zrěčeć. W po-

mjatku běchu mi někotre słowa zwostało wot nje-
boho barona, kiž džěn rad francowscy rěčeše.
Tehdom njemyslach, zo budu to jónu jara nuznje
trjebać móc. Z tutymi započach rěčeć, sotry so po-
směwkowachu a wjesele ščekotachu. Tuž pokazo-
wach na kóždu wěc a so prašach, kak rěka. Hdyž
mi to prajichu, słowo telko króć wospjetowach,
dóniž sebi jo njespomjatkowach, wšak mějach khwile
dosć. Tak nawuknych bórzy přenje tysac słowow a
mózach so jednorje zrěčeć. Mjez tym so wustrowich,
dokolž z wulkej prócu mje hladachu.

Přińdžech do zhromadneho lěhwa a bórzy do
młyna na wsach. Tu dokonjam nětko młyńske džěla
a praj vašemu naněj „wjele dobreho“ wote mnje a
zo přińdu domoj jako wuwučeny młyńk. Tak wi-
džiš, kak Bóh luby Knjez wšo spodziwnje wjedže.
Lubi so mi tu jara. Ludžo su jara dobroćiwi a pře-
čelni. Tola žadosć za domiznu a za Tobu mje husto
sylvje čwiluje. Tehdy rěču mróčelam, zo bychu do
Mužowa čahnyłe a Tebje strowiłe. Budu ći nětko
zaso porjadnje pisać. Nětko pak dyrbju přestać,
zwónčk zwoni, zo dyrbju nasypać hić. Tuž budźće
wšitcy strowi w Božim mjenje kaž je strowy Waš
Jan.

Přišpom.: Poručam so tež knjeni baroncy a do-
wolu sebi bórzy, tež jej lisćik napisać.

XI.

Hdyž so morjo roznjemdri, howri a swoje za-
hubne zmohi mjeta, storhnje sobu tež měrne mórske
wotdžěle do boja a tak nastawa přeco mócniše šu-
mjenje a zahubjenje. Tak tež čłowjeska hida, kiž
wójny zawinuje, nakazy přeco wjacy ludow, zo so
sobu storhnyć dadža, z wohnjom a z mječom člo-
wjekow morić a jich kubła ničić. Morjo wšak so

wunjemdri, tola njepřečelstwo čłowjekow traje měsacy, traje lěta, samo lětdžesatki. Hižo grekski spěwar Homer spěwa w swojej Iliadze, zo Achajscy džesać lět dołho jeneje žónskeje dla horco wojowachu z Trojskimi a zo wulke syły nadobnych rjekow ze swojej krowju mačachu zemju před městom Troja. Tež w našim kraju zakhadžachu mordaške wójny lěta dołho, kaž sydomlětna, haj třicecílětna wójna. Wójska ničachu města a wsy a wutupichu je tak dospołnje, zo wot mnohich ani mjena wjacy njewěmy. Lud pak mrěješe z hlodom a z morom. Kelko bědy, nuzy a wobkhudnjenja přinjesechu Napoleonske wójny! Hdže je čłowjek, kiž by mohł wopisać morjo krewje, kiž je přelala čłowjeska nahrabnosć, česćelakomosć a rozwólnosć! A wšitke zeńske srědky, kotrež je lud sebi w počće swojeho wobliča w lětstotkach nahromadził, a z kotrymiž mohle so čłowjeske bědy pomjeńšić a ludy so wozbožić, spóžera tutón moloch wójna dospołnje.

Tež nětkle zrězachu so jara ći, kiž běchu wěščili, zo so tuta wójna bórzy skónči, dokelž wudospołnjene brónje znjemóznja, zo by dołho trać mohła. Ale přećiwo kóždej nowej bróni wunamakaja so tež škitace naprawy. Tuž tež nětko namakachu wojacy přećiwo smjerc a zahubu rozsywacym brónjam škit w zemi, a tu natwarichu sebi krute stejnišća a dobre khowanki, z kotrychž móžachu so bližaceho njepřečela posyc kaž trawu. Tak ležeše wójsko přećiwo wójsku lěta dołho, jenož čakajo na někajku słabu stronku, kotruž mohlo wužić k njepřečelowej zahubje. Lud w domiznje pak ćěrpješe z njedostatkom zežiwjenju trěbných wěcow a žedžeše za měrom.

Tu a tam pak přinjese wójna tež spomoženje. Jendželčenjo dobuchu němsku koloniju w Africy, a Eduard přińdže do jendželskeho zajeća. Salim wosta

při baronje a staraše so wo to, zo tutón do khorow-
nje přińdže. Tu zezna so Salim bórzy z młodym,
jara wušiknym ameriskim lékařjom, kiž hižo někotre
lěta w Africy skutkowaše a tak krajne wobstejnoscě
znaješe. Salim wobknježeše derje jendźelsku řeč a tak
bě jemu móžno, so z lékařjom husćišo rozřečować.
Hdyž bě so Salim wo lékařjowym sprawnym zmys-
lenju přeswědčil, dowěri so jemu z knižku, kiž bě
Eduard spisał a Salimej přepodał. Z wulkim spodo-
banjom čitaše Eduardowe zapiski, kiž běchu w jen-
dźelskej řeči zapisane. Hdyž bě lékař knižku přeči-
tał a zapiski jako jara wědomostne dobre pokhwalił,
přepoda jemu Salim, kaž bě to baron w swojim času
poručil, někotre měški ze sušenymi rostlinami, z ko-
trychž bě kóžda wosebiće woznamjenjena. Lékař
přihotowa nětko z tutych zelow na wopisane wašnje
jědy a pospyta jich skutkowanje na wulkich myšach.
Jědy skutkowachu woprawdže, kaž bě Eduard za-
pisał. Tute pospyty pak wužadachu sebi něšto měsa-
cow časa.

Khory baron hinješe dale bóle a bě smjerći
blizko. Pomjatk na přjedawše časy a skutki bě hižo
dospołnje zhubil. Bě najwjětši čas, zo jemu lékař po-
skići napřećiwny jěd. Dokelž bě khory jara zesla-
bjeny, traješe dołho, hač so jemu trošku polěpši. Ale
hišće njespóznawaše nikoho, ani swojeho swěrneho
služownika Salima, ani přecela misijonara, kiž jeho
druhdy wopyta, — bě džěn w samsnym lěhwje za-
jaty. — Bě bjeze všeho zajima za wšitko, štož so
wokoło njeho stawaše, samo za jěsć a pić. — Lěta
běžachu, žalostny čas.

Wójna bě so pominyła, přiměr bě wobzamknje-
ny, wojacy wrócachu so domoj. Eduardowej bratraj
so wjacy njewrócištaj. Četa dosta wopismje, zo staj
jako rjekaj w poslednich bitwach 1918 za wótčinu

padłoj. Hańža bě w hrodže přebytk za lohko ranje-
nych zarjadowała. Nadobo pak skhorjechu někotři
na zahorjenje płucow. Kowař bě so z wojakami spře-
ćelił, a tuž so tež nětko w khorosći za nich horliwje
staraše. Tu zhrabny tež jeho samsna khorosć a zniči
jeho hobrske mocy za někotre dny. To bě přećežka
rana Hańži. Njeseše drje zmužiće tón křiž, ale bě jej
tak ćežki, zo tež jeje žiwjenje stoješe na rwačkach.
W nalěću, hdyž w Parizu wo měr jednachu, přewi-
nychu młódne mocy młodosće khorosć, zo Hańža
zaso zakće kaž k nowemu žiwjenju zbudžena kwětka.

Tež Jan so wróci ze zajeća a bě ćežko rjec, što
bě wjeselši hač wón abo Hanka. Poł štwórta lěta bě
jako jaty w młynje džělał a poslednje lěto wulki
młyn sam wjedł, dokelž bě wobsedzeř we wójnje
padnył. Wudowa wažeše sebi Jana jara a by sebi
jeho najradšo přeco zdžeržala. Bě hišće młoda, rjana
a jara bohata. Jan móžeše so tohodla derje woženíć.
Tola wón njehladaše na zwonkownosć, ale na swěr-
nu wutrobu, kiž biješe jemu w serbskej domiznje,
byrnjež tu tež wobstojnosće khuduške byle.

Tak stupi nětko jako derje wuwučeny młynk před
młynka a namlě tak dobru a bělu pšeńčnu muku,
kajkejež stary młynk hišće widzał njebě. Młynk rjek-
ny: „Jano, ty sy nade mnu! Hancynaj bratraj pad-
nyštaj we wójnje a najmłódši wo młynstwo njerodži,
je so k studijam wobroćil, tuž dostanješ Hanku
z młynom. Mój z maćerju pak chcemoj po ćežkich
wójnskich lětach sebi wotpočnyć a so wjeselić, hdyž
wohladamoj waju zbožowneju. To njech wamaj da
Bóh luby Knjez!“

Ze sylzojtymaj wóčkomaj poda Jan so džakujcy
młynkej ruku, słowow njemóžeše prajić, tak so jemu
w šiji haćeše.

Wučinichu sebi, zo kwas docyła scicha wotbudu.

W mnohich domach žarowachu wo padłych lubych, a wosebje bě Hańža ćežko potrjehena. To pak bě Hancyna wulka žadosć, zo by jeje najlubša přecelnica při jeje wěrowanju přitomna byla a tež při hosćinje ju počesćila. A tak so wotmě kwas bjez kóždeho hołka a tołka, bjez hercow a reji, štož sebi Hanka prjedy ženje ani myslila ani za móžne měla njeby. Jenož najbližši swójbni zeńdžechu so k jednorej hosćinje a na hodžinku tež Hańža, kiž tež při swojich wulkich dušinych bolosćach z cyłeje wustroby Hancy jeje wulke zbožo horco přeješe.

Jedneho ranja po dołhim^{*} sparje wotući Eduard a žadaše sebi jěsć a pić, kotrež dostawši jemu jara derje zesłodža. Jeho hač dotal blukej wóčcy běštej přeni raz zaso jasnej, ličcy trošku načerwjen a hubje nic tajkej módrej kaž dotal, ale blědej. Hdyž lékař jeho wopyta a přeměnenje wuhlada, so wulcy zawjeseli. Bórzy pak baron zaso wusny a spaše dzeń a nóc. Zaso wotući wšiwši woprašaja so: „Hdže sym? Što je so zo mnu stało?“

Hdyž Salim tute přenje słowa zasłyša, skoči z wjesołosću tak wysoko, hač to zamó, prajicy: „Salim so jara raduje, zo je baron zaso strowy. Nětko móžemoj zaso hić na hońtwu. Jendželčenjo su namaj wzali třělby, ale kupimoj sej nowe.“

„A čehodla wzali?“

„Dokelž bě wójna a we wójnje wšitko bjeru.“

„Wójna, a ja wojak njejsym był we wójnje. To tola njeje móžno! Čehodla mi njejsy prajił, zo je wójna. Kajki sy hubjeny služownik! Kak rěkaš?“

„Salim rěkam. Njewě to baron?“

„Salim, Salim? Kajki Salim?“

„Salim, služownik misijonarowy a nětko twój.“

„Misijonarowy? Haj misijonař, mój přećel. Hdže je?“

Bórzy přiwjedžechu baronej misijonara a dołho traješe jeju rozřećowanje, dokelž móžeše so Eduard ćežko na zańdžene časy dopomnić. Misijonar na spomni tež, čehodla je Eduard do Afriki přišoł. A hlej, kaž so slónčko druhdy nadobo předobudže přez tołste mróće a wobswěći z jasnymi pruhami luboznu krajinu, kiž bě dotal z mhlů přikryta, tak so rozjasni baronej pomjatk, a wón spózna dospołnje swój žiwjeński běh. Z hluboka zdychowaše prajo: „Přińdžech do Afriki pytać zeńske pokłady, wo kotrychž myslach, zo wjacy plaća hač duchowne a tak drohotniše w domiznje zanjechach. Tehdom bě moja duša ćežko khora, tak khora, zo hižo khorošće wjacy njespóznowach. Derje, zo na mnje přińdže ćelna khorošć, zo by duša zaso wotkhorjeła. Kak běch tola zaslepjeny, zo kaž njerozumne džěćo posudžowach ćłowjekow po zwonkownosćach.“

Misijonar so boješe, zo bychu dopomnjeńki přećela mohle na škódne wašnje rozhorić, tuž chcyše jeho pokojeć a rjekny: „Luby Eduardo, sy zawěšće derje měnił a po tym budže Bóh luby Knjez tež jenož naše mysle a skutki posudžować. Kóždy lud a kraj ma swoje wašnja a husto je jara ćežko, so wšitkim předsudkam wuwinyć. Naš duch je husto z ludowymi nałožkami, z wobkhadom ze swójbnymi a z přećelemi sputany kaž worjoł w zwěrjeńcu, ale sylny duch roztorha puta, wuswobodži so a zběha so k wyšinam. A tutu swobodu njemóže nam nihtó rubić, ani tón, kiž naše ćělo mori. Tola bohužel jenož mało ćłowjekow ju spóznowa. Woni měnja, zo je swoboda njezwuzdžene žiwjenje, bjez džiwanja na Boha a sobućłowjekow. Wěrna swoboda pak je kruta powaha, kiž spóznowajcy swoju njezamóžnosć

kroči w Bohu wobkručena po wěčnych, wot Bójstwa čłowjekam datych zakonjach, knježicy nad sobu samej.“

„To wšitko zapřimnyć, štož powědaš, je mi hišće ćežko. Ale to móžu prajić, zo čuju we sebi móc, po nowym spóznatym puću kročić.“

Přećelej wuradźowaštaj wo možnosći, so bórzy hromadže wrócić do domizny.

Hdyž Salim zasłyša, zo chcetaj jeho knjezaj Afriku wopušćić, slubi wón bjez dolheho rozmyslowanja, zo wón jeju wopušćić njemóže a njewopušći. Najprjedy pak dyrbjachu so wobroćić na jendźelske wyšnosće a prosyć, zo bychu jich z jatby pušćile a nawrót do Europy dowoliše. Traješe to dlěje, hač běchu sebi myslili. Tola tež to měješe swoje dobre. Eduardowa strowosć so z tym skrući, a to bě nuzne, zo njeby wobćežne pućowanje jemu zeškodziło.

Baron měješe pak tež hišće husćiše wuradźowanje z lékařom, kiž chcyše jemu tak wažne wunamakanje kaž tuto za čłowjestwo bě, kotrež wšak bě Eduard bjezmała ze swojim žiwjenjom zaplaćil, wotkupić. W swojej wulkomyslnosći chcyše je baron čłowjestwu darmo darić. Ale lékař jeho powući, zo to žaneho zmysla nima prajo: „Hlejće, zo by so wunamakanje zwužitkować hodźało, je wěsty kapital trěbny, kotryž pak ani ja ani wy najskěrje nimaće. K tomu so hodźace zela rostu jenož tu w Africy a tež nic wšudžom, ale jenož we wěstych krajinach. Ludžo, kotřiž maja je pytać a hromadzić, dyrbja rostliny znać. Wědomostna twornja dyrbi nazběrane rostliny po wašich předpismach předžělować. To wšitko jedyn čłowjek dokonjeć njemóže, ale towarstwo, z pjenjezami derje zastarane, dyrbi to přewzać, a jenož tak so hodži woprawdže něšto dóspěć. Hewak móže tuta wědomosć jenož jenotliwemu z wu-

žitkom być, nic tak powšitkownosći, kaž sej to zasłuža.“

„Widžu, zo mam we wobkhodnych wašnjach mało nazhonjenja“, baron wotmołwi.

„Najlěpje budže, myslu, zo wěc přepodamoj ameriskemu towařstwu, znaju jo, kotrež so z wužitkowanjom tajkich lékařskich wotkryćow zaběra. Ničo na tym njezaleži, hač je lékařstwo potom někotre pjenježki dróžše abo nic. Wy maće najwjětše zaslužby wo nje, tuž maće tež z połnym prawom podźěl z wužitka a tež ja sebi za swoju prócu něšto wuměnju. Je-li wam prawje, so za wěc postaram.“

Eduardej bě jara lubo, zo chcyše lékař sam wšitko wobstarać. Za někotre njedzele dosta lékař połnomóc z Ameriki, zo smě z baronom wo přewostajenju wuslědženja jednać. Eduard bě wulcy překwapjeny, hdyž jemu lékař poskići hnydom 50 tysac dolarow a dale 10 procentow wot čisteho wunoška, wuplačomneho we złoće. Za njeho drje njemějachu wjacy pjenjezy tu hódnotu kaž tehdom, hdyž bě so na hońtwu za nimi do Afriki podał, tola bě wjesoły, zo je nětko njewotwisny wot Hańžineho zamoženja. Nětko žadaše jenož za domiznu, njemóžeše dočakać, zo by dowolnosť k wotpućowanju měl. Z dostatymi pjenjezami bě jemu móžno, sebi lěpše městno na lódži zwěsćić a sebi jako hosća misijonara přeprósyc, kotryž bě jeho telko časa njesebičnje hospodował a žiwil.

Eduard sebi přeješe, zo by jenož bórzy po móřskim pućowanju było, dokelž so móřskeje khorosće boješe a mysleše, zo mohla jemu ćežcy škodzić. Tola lékař jemu wobkrući, zo njeje hižo móžno, zo by wona jeho mocy zlema, dokelž scěhi dołheje khorosće su so skoro cyle pominyły. Tola wobhladnivosć je nuzna a pokoješe jeho z tym, zo ma dobreju

wothladarjow sobu, kiž so ze swěrnej lubosću k njemu za njeho nanajlěpje postarataj.

Skónčnje přińdže dowolnosć k wotpućowanju. Wjesele jo nastupichu Eduard, misijonar a swěrny služownik Salim, kiž dosta wot barona sněhbělu drastu, kajkuž bě sebi hižo dawno prał, daloki puć do domizny.

XII.

Naši pućowarjo na kamjelah jěchajo překročichu kruch pusćiny, zo bychu sebi puć prikróćili a tak čím prjedy k móřskemu brjohej přišli. Jich přewodžeše něšto domoródných nošerjow. Tajke pućowanje někotre dny dołho bě Eduardej jara wobćežne. Hdyž přińdžechu k móřskemu přistawej, bě wšitkim jara witane, zo dyrbjachu tu něšto časa na lódž čakać, kiž do Hamburka jědžeše. Hdyž tuta skónčnje přijědže, so jězba přes morjo, kotrejež bě so baron tak jara bojał, jemu jara spodobaše. Morjo bě kaž hobr, kiž číše spi, tuž njebě ani žołmički, bě kaž njesměrne wulke hladadło, w kotrymž so módre njebjowotblyšćuje. W Rukawowym kanalu bě drje morjo trošku njeměrne, ale žadyn z našich třoch pućowarjow njeskhorje na móřsku khorosć. Hdyž do Hamburka dojědžechu, běštaj Eduard a misijonar z lubosću k domiznje tak přewzataj, zo byštaj najradšo na zemju padłoj a ju wokošiloj. Salim pak trošku styskliwje a bojazliwje zhladowaše na wulke twary a mnohosć čłowjekow, kiž dróhi pjelnjachu. Njezdžeržachu so dołho w tutym měsće, ale znutřkowny njeměr pozbudžowaše Eduarda a misijonara, zo bórzy ze spěšnikom domoj wotjědžeštaj a z nimaj Salim.

Eduard bě swój přikhad z telegrammom z Hamburka přizjewił. Přenje powitanje sta so hižo na

dwórnišću přez najwyššich zastojukow ratařstwa, lěsnistwa a twornje. Na knježim dworje zhromadži pak so cyły džělawy lud z dohladowarjami a z čelědźu, kaž tež skoro cyła wjes, zo bychu barona powitali abo tola wohladali. Na čole zhromadženych při hłownych wrotach stoještej pak Hańža z ćetu. Hdyž so wozaj z pućowacymi a zastojukami přibližowaštej, třělachu z tołkačemi, a hercy zapiskachu pod wučerjowym nawjedowanjom mócnje witacy spěw. Eduard skoči přeni z woza, a ćeta witaše jeho z wulkej wjeselosću. Hańža so zwaha pokłoniwši rjekny: „Budźće wutrobnje postrowjeny zaso we wašej domiznje, hnadny knježe!“

Baron zjědže sebi z ruku přez čolo, kaž by chcył tam kuntworu wotehnać, prajo: „Džakuju so wam za luby postrow, hnadna knjeni“, a poda jej ruku.

Hdyž bě baron wšitke postrowy w hrónčkach a njehrónčkach wot serbskich družkow a wšelakich zastupnikow w serbskej a němskej řeči, kaž tež spěw spěwarjow a spěwarjow sčěrpnje dosłyša, poda so ze swojim přewodom, wobohačeny z mnohimi kwěćelemi, do hrodu.

Hdyž ćeta wusłyša, zo jeho misijonar přewodža, čuješe so dospołnje wozbožena.

Najwjeteše spodziwanje zbudži pak pola ludu a wosebje pola džěci Salim. Někotři so samo jeho bojachu a šukotachu sebi, zo je to čert. Tola Salim kiwaše wšitkim přecelnje so džakujo; bě přeswědčeny, zo swjatočne, radostne powitanje tež jemu płáči. Służownicy a służowne pak so džiwachu, kak wubjernje tutón čornuch knježstwu při wječeri, kiž so bórzy po přikhadže wotmě, poslužuje. To sebi wón njeda wzać, byrnjež jeho chcyli wot teho wočišćeć. Salim bě bórzy lubušć džělaweho ludu, bóle

mužskich hač žónskich, kotrež mějachu někajke potajne předzachuće přećiwo njemu. Džěći pak, hdyž Salima wuhladachu, zhladowachu wćipne za durjemi stojo abo za płotami skhowani za nim, ale njekhodžachu jemu blizko. Służowni w hrodže pak pokazowachu jemu swoje wotkhillne zmyslenje zjawnje, mějachu so za něšto lěpše hač je tutón čornuch. Wosebje holcy bychu husto so postróžiwši zakřičale; hdyž so nahle z nim zetkachu, wuplunychu prajicy: „Sym pak so teho čerta tak wustróžila!“ a tute mjeno jemu wosta, byrnjež bóle swoje rjane sněhběle zuby na nje šćerił.

Z misijonarom rozrěčowaše so četa wšědnje wjele hodžin, tak zo jemu mało časa zwosta, wokolinu dokładnje zeznać. Njemóžeše tu dołho wostać, dyrbyješe so bórzy wrócić do wustawa misijonarow, kiž bě jeho wupósłał a zastarowaše.

Dobry tydzeń po baronowym přikhadže jónu rano po snědanju, hdyž běchu służowni wotešli z jědžernje, Hańža Eduardej rjekny: „Knjez barono, rad chcyła z wami porěčeć wo hospodařskich naležnosćach, jeli so wy k tomu dosć zesyljny čujeće a was to njenapina.“

„Hdyž to być dyrbi, tak čińće, miłosćiwa knjeni, kaž za dobre spóznowaće. Myslu, zo mi njezeškodži.“

Hańža wza na pódlanskim blidku ležace knihi, połoži je před Eduarda prajicy: „Tu maće přehlad a rozprawu wo mojim hospodarjenju. Spóznameće ze zapiskow, kajke sym kubla přewzała a kak z nimi stoješe. Wot teho časa měsačne wotličjenja dadža spóznać, kak z nimi nětko stoji. Z tym je moja džěławosć w tutych wěcach skónčena a wróću wam wašu połnomóc, kotruž sće mi při swojim nahłym wotpućowanju w lisće zawostajil.“

Baron hladaše rozpjeršeny a zwjeřšnje do knihi.

„A kajki maće wotpohlad, jeli so směm prašeć?“
rjekny baron, so k Hańži při wobroćiwši.

„Kaž sće z našim njebohim nanom sebi sam wučinil. Wróću so zaso do kowańje. Sym sebi tam za swoje pjenjezy wšitko tak připrawić dała, kaž to lubuju. Chcu so hižo džensa tam přeahnyć. — Tuž budźće tu z Bohom!“ Hańža stany a chcyše Eduardej ruku poskićić na džělenje.

Baron pak pohladny khutnje, mohł rjec, zrudnje na Hańžu prajo: „Knjeni, prošu, posydńće so a do wolće mi někotre słowa prajić. Najprjedy prošu was wo wodaće, zo sym so njeryćeřscy přeciwo wam zadźeržał. K swojemu zamołwjenju móžu jenož prajić, zo jednach pod ćišćom wobstejnosćow. Znaće je tola. Nikoho njewobskoržuju, khiba sebjesa meho. Bohu džak, dostach dobru wučbu. Spóznaće cuzych krajow a ludow, wosebje pak ćěrpjenje je mnohe zastarjene předsudki we mni na wšě časy zničilo. — Ale wěm, wina wostanje wina. — Tola, kaž prajišće, chceće zo mnu wo hospodařskich naležnosćach rěčeć. Dyrbju prajić, zo wy po wučinjenju wostanjeće hišće knjeni, dokelž nimam hišće telko kapitala, zo bych kubła wróćo kupić mohł. Zo chceće hród wopušćić, mje drje zrudzi, tola nimam prawa, wam to zapowěsć.“

„Sym hospodariła, kaž dolho bě nuzne, ale sym přeswědčena, zo to džensa wjacy trjeba njeje. Myslu, zo je wšitko w dobrym rjedze. — Wot nětka přewostajam to wam. — Česć začuwam runje tak kaž wy. By mje raniło, hdy bych tu dlěje wostała. Tuž du. Njemyslu, zo byšće mi mohł to za zło wzać. Božemje!“

Eduard, kiž bě hač dotal jenož do knihi zhladował, pozběže swojej woći, hdyž Hańža z ćicha k du-

rjam kročeše, a zhladny na jeje wysoku, krasnu postawu. Bě jemu, kaž by jeho něchtó do wutroby z nožom kłoł. Ale praji při sebi: Swoje słowo njezlamam, byrnjež wjacym ćěrpjeć dyrbjał.

Samsny dzeń dosta Eduard lisćik wot nana swojeje prjedawšeje njewěsty, kiž rěkaše:

Mój luby přecelo!

Wjeselu so jara, zo sće so strowy zaso wrócił. Bych Was wosobinscy rad powitał, ale drěnja dla to njemóžu. Nadźijam so, zo na swojeho stareho přecela njezabudžeće.

Z wutrobnym postrowom

Waš swěrnny přecel
kaž tež moja džowka
N. N.

Lisćik barona jara rozbudzi. Připominaše jemu winowatosć, zo dyrbi khoreho hrabju a jeho džowku wopytać. A popołdnju to sćini.

Khory hrabja powita barona jara zdwórliwje. Za něšto časa zastupi pyšnje zdrasćena hrabjowa džowka, baronowa prjedawša njewěsta, z małej, wupikanej, na tři lěta starej holčku, a witaše Eduarda nanajpřecelnišo prajicy: „Budź wutrobnje witany! Wjeselu so jara, zo našeho khoreho nana wopytaš a móže być tež mje. Předstajam ći tež moju mału holčku. Narodzi so hakle po nanowej smjerći, kiž je we wójnje padnył. Sym ju po tebi Eduardu pomjenowała.“

Čorny sćin přeleća přez Eduardowe wobličo, ale so wobknježi.

Stary knjez rjekny: „Luby přecelo, najskěrje njevěš, što je so pola nas stało. Sy zawěsće znał wojeřskeho wyška, hrabju Kamjeńskeho. Tón je so dał

zwěrować z mojej dżowku prjedy, hač do pola wu-
čahny. Ja jej to naležnje radžach, zo njeby po mojej
smjerći tu sama wopušćena była.“

Młoda hrabinka, nětko wudowa, wobkedźbo-
waše jara kedźbliwje kóždy pohib Eduardoweho
wobliča. Ale tuto so njehnu, bě kaž skamjenjene.
We wutrobje pak začuwaše hrabincynu žeńtwu kaž
hroznu přeradu na swojej lubosći k njej. Jeho čwi-
lowachu myslički, zo je to žónska bjez hłubšeho
čuća; je so khětře woženila, zo by časnje zastarana
była. Žadaše sej sam być. Tuž tak bórzy hač bě to
móžno, bjez teho, zo by napadlo, so na puć poda.

Doma we swojej stwičcy sedžo přemyslowaše
dołho zrudnje wo sebičnosći čłowjekow. Dokładnje
tež rozpominaše, hač je hdy někajku čěr tuteho nje-
počinka pola Hańže nadešoł, na což pak dyrbyeše
„ně“ wotmołwić.

Ćopły lětni čas bě so přibližił. Ludžo poza-
bywachu na krwawnu wójnu, džělachu zaso w měrje
na łukach a polach a hromadžachu Bože dary do
bróžnjow. Tute běchu bohate, ale wšudžom pobra-
chowaše džělajch mocow. Jedneho ranja přińdže ma-
ly hólčk k młynkecom na pomoc, trjebaše pak hišće
sam wothladanja, tak zo dyrbyeše Hanka, Janowa
młoda mandželska, w njedźelniskim ložu ležo so za
njeho starać. Jan pak zawyskny z radosću nad swo-
jim přenjonarodženym. Wjesele pak njeznaješe hižo
skoro žanych mjezow, hdyž baron da jemu prajić, zo
chce jeho synkej při swjatej křćenicy kmótrić. Tola
tutón wjesely podawk přinjese tež swoje starosće.
Hanka wobsta nad tym, zo ma so tež baronka Hań-
ža při křćiznach wobdžělic. Ani z dołhim rozmyslo-
wanjom njemóžeštaj so Jan a Hanka dojednać, na
kajke wašnje by so to zmóžnić hodźilo, zo by so ani

baron a baronka ranjenaj nječuloj. Prašenje pak so lóžo rozrisa, hač sebi to myslachu. Baronka Hańža přińdže, tak khětře hač wo Hancynym zbožu zasłyša, sama do młyna, zo by swoju najlubšu přecelnicu wo-
pytała. Hanka powědaše Hańži, zo je so baron sam za kmótra poskičil a prošeše naležnje, zo by tež wo-
na na hosćinu k nim přišla. Hańža sebi wěcku khwil-
ku rozmysli, a slubi Hancy, zo přińdže.

Při kolaciji (na křciznach) bě baron kmótr jara wjesely. Powědaše wjele ze swojeho přebywanja we Africy. Wšitcy jara kedźbliwje a ze zajimom na nje-
ho posłuchachu, najbóle ze wšitkich pak Hańža. To-
ho so baron ze swojim wótrym, duchownym wóčkom derje dohlada. Tež wón kedźbowaše na kóžde jeje słowo a wobdžiwaše ju jara, kak wušiknje a měrnje w řeči a w zadźerženju wobkhadźuje, ani ničo nje-
přeradžejo ze swojich napjatych poměrów. Wob-
žarowaše we swojej wutrobje, zo njeje pokład tajkeje powahi spóznał a jón hižo w rucy dźeržo hlupych přesudkow dla hrubje začisnył.

Džensa chcyše přiležnosć wužić, zo by spytał, hač je docyła móžno jón sebi dobyć. Hdyž Hańža něšto časa po hosćinje postany, zo by so domoj wró-
čila, rjekny baron: „Tež ja dyrbju hić. Naju puć, knjeni, je samsny. Tuž dowolće, zo was přewo-
džam.“

„Puć do młyna a z młyna wšak je mi derje znaty. Tola so hižo ćmiwa a dvěmaj so lóžo dže.“

Hdyž po młyńkec zahrodže džěštaj ke knježemu dworej — kowańnja ležeše za hrodom —, rjekny Eduard prošo: „Prawiznik je mi naju zamoženja dla wšelake prašenja pósłał. Njeje mi móžno je sam roz-
risać. Dowolće tohodla, zo jutře, je-li wam prawje, k wam přińdu, zo bych po rozrěčenju z wami na nje wotmołwił.“

„Poslužu wam rad.“

„A hdy je wam lubo?“

„Najlubšo dopołdnja, popołdnju mam někotrych khudych a khorych wopytać.“ Baron dowjedže Hańžu hač ke kowařni a rjekny: „Tak spiće derje!“

„A wy tež, Bóh dał!“ Hańža woteńdže do swojeje kowařnje. Eduard pak wosta dlěši čas stejo a zhladowaše na durje, za kotrymiž bě so wona jemu z wočow pominyła. Skónčnje so wróci do zrudnych mysłow ponurjeny domoj.

Nazajtra poda so baron do kowařnje. Služobna dowjedže jeho do Hańžineje stwy. Něžna wón wobda jeho, kiž wudychowachu tu nastajene kwětki. Nadoba bě samsna, kotruž bě njebohi kowař hižo měł, jenož zo bě ponowjena. Tu a tam bě něšto přidate, ale nic napadnje. Bě samsneho raza kaž zastarske. Wšitko bě tak přitulne, tak domjace, tak wočko wozbožace. Bě widžeć, zo je zarjadowa wumělska ručka, wot lubosće wjedžena.

Hańža wopyt přecelnje strowjo rjekny: „Witam was, miłosćiwy knježe, do swojeho raja, hdžež sym přežiwiła najrjeńše dny swojeho džěcatstwa.“ Wočichny. Dyrbješe so napinać, zo by njezaplakła. Eduard to widžo znapřećiwi: „Njejsym had, zo bych rajske žiwjenje zničil, ale khudy prošeř. Słyšu přeco, kak cyły lud sebi was waži, kak lubuje, dokelž kóždemu potřebnemu poskićeće pomoc, njech je zeńska, njech je duchowna. Jenož jedyn, kotryž je najkhudši, toho wotpokazujeće wot wašich durjow.“

„Jeli so to tak sta, kaž wy mysliće, z mojej winu so to njesta! Sym čućiwy čłowjek a nic twora, kiž so za pjenjezy předawa. Němski basnik Schiller praji: kóždy ma so pruhować, hač so wutroba k wu-

trobje namaka, hdyž chce so na wěčne zwjazać. Tola nětko rozpowědajmoj waše prawizniske prašenja!“

„Činju, kaž sebi přejeće. To pak mi dowolće přispomnić, zo was čas powuči wo zmyslenju mojeje wutroby.“

Hańža so wopokaza w pjenježnych naležnosćach jara nazhonita a rozsudžeše tak jasnje, kaž Eduard to dotal pola žaneje žónskeje nadešoł njebě. Při wotkhadže wokoši jej baron ruku, při čimž so Hańža přez cyłe wobličo hač do włosow začerwjeni. Jara rozbudženy wróci so baron do hrodu.

Za tydzeń wopyta jeho stary hrabja ze swojej džowku bjez džowčički. Wudowa derje spózna, zo njemóže z Eduardu na barona skutkować, ale runje nawopak bě so stało, kaž bě wočakowała. Tuž přijědže bjez njeje, myslo, zo tak wjacy dóspěje. Bórzy pak spózna, zo jeju wopyt Eduardej přewulku radosć njepřihotuje. Tuž chcyše z druhimi sředkami spytać jeho dobyć. Rjekny: „Maš tu krasnje wšitko zarjadowane. Spóznawam z tcho twoje wumělske zmyslenje.“

„To je wšitko skutk knjenje baronki.“

Hrabinka sčahny jara dwělowace, wusměšace mjezwočo prajicy: „Ach, knjeni baronki z kowańnje! Kiž je so wróciła swojemu domjacemu pjecakej!“

Khutnje wotmołwi Eduard: „Knjeni baronka wužiwa swoje wočerstwjenje we svojim lětnim domje.“

Hdyž sebi wobrazy prjedownikow wobhladowachu, zdychny hrabinka hłuboko prajo: „Eduardo, kelko dobreho su twoji potomnicy cyłemu ludej we svojich wysokich zastojnstwach wopokazali. Tež nětkole trjeba stat dobrych wjedownikow.“

Zastup zaso do wójska a nam so wróca prjedawše zbožowne časy!“

„Časy so njewróceja a my tež nic. Dyrbju prajic ze swjatym Pawołom: „Hdyž běch džěco, rěcach jako džěci, rozumjach jako džěco, myslach jako džěco. Hdyž pak buch muž, wotpoložich, štož bě džěcowske“. Zhladuju na wšo hinak hač tehdom, hdyž běch hišće wyšk.“

Hrabinka zrozumi słowam derje, widžeše, zo je wša próca, Eduarda zdobric, podarmo. Tuž so do pomni, kaž praji, zo ma hišće přecelnicu džensa wopytać a wotjědže spěšnje z nanom. Hdyž běštaj lědma z hrodu, sčahowaše hrabinka posměšnje hubu prajicy: „Tajkile wosoł, tónle Eduard. Tón drje je sebi myslil, zo budu ja w kućiku sedžo plakać pře njeho a suchi khlěb jěsc. Ja tebje njetrjebam, wšak sym zastarana a zawěsće sebi lěpšeho popadnu hač ty sy. Je hač wyše wušow zalubowany do tuteje kowarjec holčki kaž tajki někajki šuleř, kiž běha žarliwje za swojej přenjej lubku. To je hlupak wšech hlupakow!“

XIII.

Baron drje wědžeše, zo je z hrabinku na wšě časy hotowy a tola bywaše z kóždym dnjom njeměrniji. Njemóžeše tu njewěstosc, kak je Hańža k njemu zmyslena, wjacy znjesć. Žadaše za jasnym rozsudom. Wza klobuk a kij a džěše z hrodu, doma njeměješe žaneho měra. Lědma přińdže k młynkec zahrodže, tu zetyka Hańžu, přikhadžacu z mlyna. Postrowi ju jara zdwórliwje a rjekny: „To je zbožo! Chcych was wopytać.“

„To so runje hodži. Běch pola njedźelniče Hanki na wopyće. Zwjeseli so kóždy króc, hdyž k njej přińdu.“

„Haj, kóždeho hladaće zwjeselić, jenož jeneho nic, mje, vašeho mandželskeho.“

„Sće wy mój mandželski a ja waša mandželska? Njejsće mje sebi wzał jako rukowanje, zo so wam njeby pominyło wobsedźeństwo? Prajće sam, hač to njeje wěrnó?“

„Myslu, zo tu njeje městno, zo bychmoj so wo tajkich bohužel zrudnych wěcach rozrěčowałoj. Jeli zo dowoliće, tak du z wami do vašeho raja, do krasnej zahrody, hdžež sće mje dowjedła k vašemu nanej, hdyž přeni króc do vašeho domu stupich.“

„Pójće, kaž sebi přejeće!“

Hańža bě zahrodu poslednje lěta wo wjele porjeńšiła a wudospoľniła. Róže kćějachu k druhemu razej w tajkej mnohosći a w tak krasnych barbach, zo bě woprawdže radosć, tu přebywać. Baron bě tež kaž wobkuzłany z tak njewuprajnej rjanosću Božeje stwórby a ronješe: „Spokojena je moja wutroba, hdyž tu sedžu na vašej zemi při was. Wěm, zo toho hódny njejsym, sym so přehřešil přećiwo wam. Tola prošu ponižnje wo wodaće. Jako křesćanka njemóžeće je mi zapowěsć.“

„Sym přeco kóždemu wodała a tež wam. Ale wjacny njemóžeće wote mnje žadać.“

„Nic žadać, ale wěm, zo žaneho prošerja nje wotpokazaće. Tuž prošu wo škričku lubosće.“

„Zemja zamjernje, hdyž njeje ćopłoty. Najlěpša póda zatwjerdnje, hdyž njeje rosy a deščika. Zatwjerdłu wutrobu njemóžu wam podać. Hdyž wam jaknje a narostu z njeje róže a zakćėja, potom móžeće sebi jenu wutorhnyć“, rjekny Hańža zamyslěna.

„A hdy zakćėja?“

„To njewěm.“

„Mału jałmožnu pak mi njezapřejeće, hdyž horliwje prošu: Přińdźće bórzy sebi wobhladać knježsku zahrodu, kiž sće tak rjenje zarjadowała, jeli wam njejsym napřećiwny, kiž w njej tak husto přebywam.“

Bě přeni króc wot zrudneho sluba sem, zo so Hańža tak zbožownje posměwknje, hdyž rjekny: „Njejsće mi napřećiwny, a dopokazam wam to z tym, zo bórzy přińdu.“

Po dołhim času začu tež Eduard zbožownosć we swojej wutrobje a horco wokoši Hańži ruku při wotkhadže.

Bě krasne póznjeńske popołdnjo. Bože slónčko drje derje wohrěwaše, ale njepaleše kaž wo žně. Powětr bě miły, majkaše ludžom lička tak cunje, kaž to zamóže jenož mać swojemu džěsću, přetož maćeřna ruka je přecy najmjehša. Łuki, pola a hola, wšo so kupaše w jasnym swětle, kiž cyłu stwórbu překrasnješe. Zdaše so a bě to woprawdźitosć, zo znutřkowna spokojnosć a lube zmyslenje so tež pola ludži wobrazowaše na jich wobličach?

Jeli nic pola kóždeho, tak tola pola Eduarda a jeho ćety, hdyž Hańža k nimaj na wopyt přińdže. Tak přecelnje a wjesele hišće baron ženje nikoho na hrodže powitał njebě kaž džensa Hańžu. A tež jeje wobličo njerunaše so džensa zymnemu, z marmora wurubanemu, ale z njeho płomjenješe něšto tak miłe, něžne a lubozne, kaž pola swjatyh, pola kotrychž je z korjenja ponižnosće zrostła kwětka swjateje lubosće. A tuta blyšćeše so z jeju wulkeju wóčkow napřemo z njebjeskej jasnosću. Eduard dowjedže ju do khłódnicy, hdžež bórzy swěrnny Salim přinjese swačinu. Po tutej złoži ćeta řeč na jeje lubowane misijónstwo a z tym na Afriku. Eduárdowe řeče

přińdžechu tak na jeho žiwjenje a nazhonjenja tam, ani zo by za tym přišoł. Hańži bě pak to jara lubo, zo njetrjeba sama řečeć, ale zo móže na mjehki hlós posłuchać, kiž ju kaž wobkuzłowaše. A hdyž řečka powědanja poča wusakować, sedzachu zbožowni a sonjachu zhladujcy na krasnosć zahrody a poslušajcy na wječorne spěwki tu mnohich přebywajacych a škitanych drobných ptačkow.

Wocućejo ze sonjenja rjekny Eduard: „Knjeni Hańža — dowolće mi tak prajić; klinči mi to lěpje hač „miłosćiwa“ njejsym wam hišće zahrodu pokazal. Prošu, zo bychmy so po njej přešli a tak so w duchu wokřeli a wóčko nasycili ze sytymi barbami, kiž nas tu wšudžom bohaće wobdawaja.“

Pomałku kročachu přez wulkotny park, pohodnosćowachu jenotliwe wotdžělenja, picowachu skludženu zwěrinu z khlóšćeńkami, kotrež jim Salim nješe, posłuchachu na cunje hlósy ptačkow, kiž w groćanej khěžcy přebywachu, a radowachu so nad jich pisanymi pječkami, drjebjachu khlěb a całty złoty rybičkam w hatkach, wobdžiwowachu rybiska, kaž na dwaceći puntow ćežke karpy a liny, skludžene małe kački a horde kołpje, kiž wulki hat wožiwjachu. Hižo počachu wječorne směrki na zemju padać, ale połny měsačk ze swojej milej jasnosću přewobroći wšitko kaž do zakuzłaneho raja. Nadobo rjekny Eduard: „Hlejće tu je čołmik! Nastupěj, chcu waju powozyć po tutej w měsačkowej swětlinje so blyščatej hladžinje.“

Eduard wotwjaza čołmik, skoči do njeho, tak zo so sylnje začumpa, a sydny so k wjesłomaj. Pola čety a Hańže bě však wjele juska a smjeća, prjedy hač měrnje na ławcy sedžeštej. Eduard ponóri wjesle do wody, kiž so frinkotaše kaž ryzy slěbro, kiž tež

wotkapowaše z wody pozběhnjeneju wjesłow kaž slěborne tolerje.

Ćicho, ćišinko suwaše so čołm nimo sněhbělych bónčawow, hatnych lilijow, kćějatyh gingawow, kotrež kaž zakuzłane wódne knježnički tu čakachu na rjaneho młodźenca, kiž je z činkow wuswobodži.

Woda bě liwka a Hańža sej z njej ze swojej bělej ručku hrajkaše, pluskaše a popluskny tež na Eduarda. Tón so smějo wobhladny njekeďzbujo wjacy na čołmik. Hańža chcyše jemu jako znamjo, zo so na njeho wjacy njehněwa, róžu podać a tu wuhlada wulku kćějatu kanku, načahny so z čołmika, njemóže ju zapřimnyć, hišće dale so wuzhibny, čołmik so sylnje nakhili, ćeta chcyjo Hańžu zdźeržeć, skhili so k njej, čołmik so powróci a wšitcy padnychu do wody. Salim na brjozy stojo zasłyša křik, widžo njezbožo, wołaše z cyłeje šije, tak zo bě daloko słyšeć. Zahrodnik přiběža ze zahrodniskim, bórzy tež druzy, služowni a služowne, dokelž wšudžom wołachu: „Na pomoc, na pomoc, knježstwo so tepi.“ Knježi rybak nakładže na wjetši čołm, kiž bě při brjozy samsneho hata, někotre žerdže a kuluchi a jědžeše spěšnje z někotrymi sylnym mužemi, — mjez nimi bě tež Salim, — na pomoc. Do wody padnjeni přińdžechu wšak na zwjerch, — hat njebě přehluboki — a prócowachu so, powróceneho čołmika so přimnyć. Eduardej a ćeće so to poradži, Hańži pak nic. Baron so napinaše Hańžu přimnyć a jeje hłowu znajmjeńša nad wodu pozběhnyć. Poradži so drje to jemu, ale jenož na krótki čas, dokelž njeměješe mocy ju dodźeržeć z jenej ruku, přetož z drugej dyrbyeše so čołma dźeržeć. Bě najwjetši čas, zo přińdže pomoc. Wukhowanje njebě tak lohke. Znjezboženi přimachu za čołmowu kromu a bě strach, zo wukhowarjow sobu do hata po-

torhnu. Ale pod nawjedowanjom nazhoniteho, stareho rybaka so poradzi, wšitkich třoch z wody do čolma wumožić. Mjez tym přindže tež wjesny lékař a pod jeho dohladom zbudzichu jich bórzy zaso k žiwjenju. Na to donjesechu jich do hrodu, hdžež lékař a miłosćiwa sotra khorych nanajlěpje hladachu. Baron so najprěńši zhraba, bě džěn najmjenje počeršpjeł. Zaso a zaso prašeše so lekarja, kak so knjeni baroncy wjedže a prošeše, zo by ju wopytać směł.

Hdyž bě lékař přeswědčeny, zo baronowy wopyt Hańži njezeškodzi, ale skerje ju wutorhnje ze styskosće, ke kotrejž bě so podała, dowoli, hdyž bě jej to najprjedy přizjewił. To zaslyšawši rozjasni so jeje wobličo a tutón wotblyšč nutrkowneho zboža hišće so zwonkownje jewješe, hdyž Eduard zastupi. Wjesele přimny ju za wobej rucy, wokoši je a zdžerža je w swojimaj rukomaj, štož jemu wona rad dowoli, a wón rjekny: „Knjeni Hańža, Bohu budž horcy džak, zo so njejsy zatepiła. Radšo ja hač ty! Lubuju će bóle hač sebje sameho.“ Skhili so k njej a wokoši ju. Hańža so lubje na njeho směješe, kaž džěčatko rano na mać, kiž je ze spanja z hubku wubudža, a praji: „Haj džak Bohu, zo smój wuswobodženaj z putow, kiž naju lubosć wjazachu a dajachu. Smój to wobaj čuloj. Ale —“

Hańža njewopušći wjacy hród; bě zjednočena we wěrnej lubosći ze svojim jej zwěrowanym mandželskim. Na přětrate čěrpjenja spominaštaj kaž na nócne, čěsnjace sony, kotrež so pominu, hdyž pruhi jasneho slónca spjaceho wubudža. Zo byštaj kwasne pućowanje narunałoj, zajědžeštaj sebi w zymje na R i v i e r u, hdžež so w přecy nalětnim powětre wokřewještaj. Z přikhadom ptačkow wróčištaj so do domizny. Tu bě za wobeju džěła dosć. Eduard pře-

wza hłowne hospodařske wjednistwo sam a wuradźowaše husto ze swojej lubej mandźelskej.

Přińdže ćopłe lěćo. Hańža so wjacy tak husto njewukhodžeše, bě sprócna a mjelčiwa. Přebywaše rad sama w swojej stwě a šiješe a wušiwaše wšelake móličke šaty. Sedžo při wotewrjenym woknje zhladowaše na bačony, kiž mějachu swoje hnězdo na třěše pódlanskeho twarjenja. Na hnězdze stoješe stary bačon a klepotaše wótře wozjewjejo swětej, zo štyri młodźata pozběhuja hižo swoje hłowy. Stary bačon znaješe potajne Hańžine žedženje a hlej jedneho dnja přinjese jej z wotewrjenym woknom nutř rjaneho hólčka. Hańža so zwjeseli ale so nastróža z dobom, a tak dyrbješe so lehnyć do loža a běžachu po mudru babu. Wulku wjeselosć pak měješe Eduard, hdyž so z pola wróćejo to zhoni, a hólčka wuwitawši rjekny:

„Kwasnu hosćinu smój zapasloj, to narunamoj pak z křćiznami!“

Přeprosny někotrych svojich starych přećelow, kiž njehołdowachu starym zemjanskim předsudkam, svojich zastojnikow, fararja a wučerja a něšto dobrych znatych, mjez nimi bě tež stary a młody młynk z Hanku. Wšitcy džělačerjo kaž tež služowni dostachu wjetši pjenjez. Salim pak wysoki čorny klobuk, kotryž bě sebi hižo dawno prał. Tež misijonar, kiž bě po powróćenju němskeho knježstwa w Afričy zhubił polo swojeje džělawosće, přińdže a wukřći młodeho barona na mjeno „Jurij“. Džělačerjo a lud wjeselachu so sobu, wuspěwachu zastaničko a troju hrimotacu sławu na noweho potomnika. Baron so wšitkim wutrobnje džakujo rjekny: „Njeje wotročk ani swobodny“ kaž swjaty Pawoł praji, „smy jena swójba, jedyn štom, kiž ma drje wšelake hałozy ale wšitke wužiwaja tusamu žiwnosć. | Prječ ze wšej

hidu, njepřečelstwom a potlóčowanjom! Rozbić dyrbja so wšitke čłowjesku, swjatu swobodu ranjace, njekřescanske puta! Jenož wěrna lubosć ma nas wodzić, nas pohnuwać dopjelnjeć naše winowatosće. Čłowjek pak čim bóle bližšeho sebi waži, čim dospoľniše spóznawa jeho zmyslenje a nałožki. To pak je dospoľnje jenož móžno, hdyž rozumi jeho řeč a kulturu. Tuž postaju hižo džensa, zo budže mój „Jurij“ wuknyć němski a serbski; stej tu dwaj narodaj. Mjeno Jurij dosta, zo by domiznu wuswobodził wot škódnjeje waki njepřečelstwa, kiž žerje ludam wutk a tuk. Tuž wuswobodženi chcemy zaso swobodni być kóždy na swojim městnje. Swjata swoboda njech je a wostanje naše hesło!“

A zbožo zwosta w tychle ludžoch a tam hišće sydli.

— K ó n c. —

Serbska ludowa knihownja.

- Čo. 1. Zabawy. Powědańčka. Spisał Jan Radyserb= Wjela. 1901. 79 str. 30 pj.
- Čo. 2. Daniel w lawowej jamje. (Rozpředate.)
- Čo. 3. Wótčinske hrona. Serbam poswječil Matej Urban. W Budyšinje 1905. 56 str. 50 pj.
- Čo. 4. Jakub Čišinski. Žiwjenjopis. Spisał Mikł. Andricki. 1906. 19 str. 50 pj.
- Čo. 5. Wokřewne wonješko. Pjećory trójnič „Wótčinskich sonetow“. Spěsnił M. Urban. 1907. 24 str. 20 pj.
- Čo. 6. Štyri powědańčka za serbski lud. Spisał Jurij Libš. 1921. 62 str. 30 pj.
- Čo. 7. Powědańčka za serbski lud. 2. rjad. Spisał Jurij Libš. 1921. 111 str. 30 pj.
- Čo. 8. Wowcyne zabawki za pěčne džěci. Zestajał Jan Radyserb=Wjela. 1921. 128 str. 30 pj.
- Čo. 9. Kaspar Zdenjek Kapleř ze Sulec. Historiske powědańčko Beneša=Třebizskeho. Ze serbšćil Jurij Libš. 1921. 134 str. 30 pj.
- Čo. 10. Wotrow — Łužiska Troja. (Z wobrazami.) Spisał Pawoł Šołta. 1922. 38 str. 30 pj.
- Čo. 11. Hronow. Powědańčko ze Serbow. Spisał Jurij Winger. 1922. 135 str. 30 pj.
- Čo. 12. Tři nastawki: 1. Wo serbskim ludowym basnistwje. — 2. Serbja jako misijonarojo bratr. jednoty. — 3. Serbowka w Surinamje. Spisał Ota Wićaz. 1922. 56 str. 30 pj.
- Čo. 13. Lubuš. Powěsć ze Šwjerčohrodowskeho lěsa. Napisał Bjarnat Hanč. Přeserbšćil H. 1922. 58 str. 25 pj.
- Čo. 14. Wutrobine nalěčo Mathildy Stangec a Korle Augusta Fiedlerja. Wopisał a pěsnje ze zběrał Ota Wićaz. 1923. 56 str. 30 pj.
- Čo. 15. Jana Hajncy Serbske basnje a pěsnje. Ze žiwjenjoběhom a wobr. pěsnjerja wudał prof. Ota Wićaz. 1925. 52 str. 50 pj.

- Čo. 16. **Handrij Zejleř a Korla Aug. Kocor.** (Jeju žiwjenjoběh z wobrazami.) 168 str. 75 pj.
- Čo. 17. **Kwasne přednoški a kwasne řeče serb. braški.** Za zeleny, slěborny abo złoty kwas zezběrał M. Nawka. 136 str. 50 pj.
- Čo. 18. **Hana.** Roman Henrika Sienkiewiča. Přel. B. Cyž. W Budyšinje 1925. 164 str. 50 pj.
- Čo. 19. **Bjez Boha na swěće.** W slowakskej řeči spisała Kristina Royowa. Z wobr. Přeložil K. W. W Budyšinje 1925. 54 str. 30 pj.
- Čo. 20. **Čłowjek w přirodže.** Přednoškow I. džěl. Za serbske towařstwa napisał K. B. Šěca. W Budyšinje 1925. 92 str. 50 pj.
- Čo. 21. **Mikł. Andrickeho Listy z Prahi** z lět 1886 do 95. Wudał Michał Nawka. W Budyšinje 1925. 128 str. 50 pj.
- Čo. 22. **Čłowjek w přirodže.** Přednoškow II. džěl. Za serbske towařstwa napisał K. B. Šěca. W Budyšinje 1926. 109 str. 50 pj.
- Čo. 23. **Njedźelske Bjesadowanki.** Knižka I. Za pěkne džěci serbskich křescanskich staršich zběrał a připrawił Serbomił Tuchorski. W Budyšinje 1926. 80 str. 50 pj.
- Čo. 24. **Džědowe zabawki** za pěkne serbske džěci. Zestajał Jan Radyserb-Wjela. Wudał dr. A. Muka. 1927. 118 str. 50 pj.
- Čo. 25. **Spokojene žedženje.** W slowakskej řeči spisała Kristina Royowa. Do serbskeje řeče přeložil K. W. Wobrazy přida J. Warns. W Budyšinje 1927. 47 str. 30 pj.
- Čo. 26. **Na dalokich pućach.** Přednoškow III. džěl. Za serbske towařstwa napisał K. B. Šěca. W Budyšinje 1927. 119 str. 50 pj.
- Čo. 27. **Wrjós.** Powědańčko z Delan wot P. Romualda Domaški. 1934. str. 66 50 pj.

- Co 19. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 20. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 21. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 22. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 23. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 24. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 25. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 26. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.
- Co 27. [Faint text] ... 1925. 100 str. 50 pi.

Wjarsstank

